

Trotski - de mislukte Stalin (1952)

Inhoud

Hfdst. 1 Trotski en de proletarische revolutie.....	3
I. [Van Narodniki tot beginnende sociaal-democratie in Rusland].....	3
II. [Lenin-kritiek door de vroege Trotski. De Raden van 1905].....	5
[Lenin en de raden].....	7
[Trotski en de raden van 1905].....	9
III [De houding van Trotski en Lenin ten opzicht van de raden van 1917].....	10
IV. [Fabrieksraden en arbeiderscontrole].....	13
V. [Alexandra Kollontai en de Arbeidersoppositie].....	16
VI. [Trotski en de opstand van Kronstadt].....	23
[Het 'Trotskisme' na Kronstadt].....	25
VII. [Trotski als strateeg van de bolsjewistische staatsgreep].....	29
[De kunst van de gewapende opstand].....	34
[Persoonlijke ervaringen met het 'Trotskisme'].....	37
Hfdst. 2 Over de theorie van de 'arbeidersstaat' in Rusland.....	41
I. [Natalie Trotski neemt afscheid van het Trotskisme].....	41
II. [De Russische afhankelijkheid van buitenlands financieel kapitaal].....	42
III. [Verstaatsing].....	44
IV [Nationaal en internationaal Étatisme].....	45
V [De staatsmacht als progressieve kracht].....	47
VI [De 'arbeidersstaat' als 'steunpunt van de wereldrevolutie'].....	48
VII [Trotski en het Stalin-Hitler Pact].....	51
VIII [De kritiek van Burnham en Shachtman op Trotski].....	54
IX [Het klassekarakter van de Sowjet-Unie].....	56
X [1939 Stalin scheidt een 'arbeidersstaat' in Oost-Polen].....	59
Hfdst. 3 Trotski's Bonapartisme 1918 tot 1923.....	62
I [Het Duitse voorbeeld].....	62
II. [De militarisering van de arbeid].....	64
III. [Het Bonapartisme].....	65
IV. [Trotski en het oorlogs-'communisme'].....	67
V. [Trotski's machstaanspraak].....	69
VI. [Trotski als opperbevelhebber van het arbeidersleger].....	72
VII. [Trotski effent de weg voor Stalin].....	74
Hfdst. 4 Trotski's rol in de Russische Revolutie.....	79
Overzicht van een keuze uit de historische literatuur.....	79
Trotski's rol in 1905.....	79
Lenins standpunt bij het uitbreken van de Russische Revolutie in 1917.....	80
Uit Lenin's "April stellingen" in 1917.....	80
De positie van de oude bolsjewieken in de lente van 1917.....	81
Verklaring van de Kamenev-Stalin groep tegen Lenin in april 1917.....	82
Trotski's positie in de lente van 1917.....	82
De Trotski-Lenin alliantie tegen de oude bolsjewieken.....	83
De oppositie van de oude bolsjewieken tegen de omwenteling van oktober 1917.....	84
[De staatsgreep van oktober 1917].....	85
De voorbereiding.....	85
Trotski's rol in de staatsgreep van oktober 1917.....	86
Hoe de Oktoberopstand verliep.....	88

Bron: Willy Huhn, Trotzki – der gescheiterte Stalin, geschreven in 1952, gepubliceerd door Karin Kramer Verlag, West-Berlin 1973. Eerste vertaling naar het nederlands door F.C., in afleveringen verschenen op arbeidersstemmen.wordpress.com in 2020 - 2021

Hfdst. 1 Trotski en de proletarische revolutie

I. [Van Narodniki tot beginnende sociaal-democratie in Rusland]

Het pre-Marxistische socialisme van Rusland, dat culmineerde in de beweging van de "Narodnaya Volya", die door zijn karakter de uitdrukking was van de historisch noodzakelijke *agrarische* revolutie, was uiteraard gebaseerd op de *boeren*. Hun strijd tegen het tsarisme, die zoals bekend in terroristische vormen plaatsvond, bracht hen ertoe zich te wenden tot de door ENGELS zo scherp bekritiseerde theorieën van DÜHRING, volgens welke "het politiek-juridische element overheersend is". In de jaren tachtig verloren de Narodniki echter hun hoop op het revolutionaire karakter van de boerenklasse. Ze moesten op zoek naar een andere sociale klasse waarvan de opstand hen in staat zou stellen, "om de gewapende macht over te nemen" en met de hulp daarvan een "economische omwenteling" uit te voeren. Pas vanaf dit moment heeft een bevolkingsgroep hun aandacht waarvoor ze eerder weinig belangstelling hadden getoond, namelijk de stedelijke arbeiders. Nu zouden deze de plaats innemen van de boeren die ze ooit probeerden voor zich te winnen.

Deze belangstelling van de Russische revolutionairen was in eerste instantie op geen enkel opzicht Marxistisch, dat wil zeggen dat er geen enkel besef was van de historische rol van het proletariaat om de burgerlijke maatschappij en het kapitalisme de doodsteek toe te brengen. De meerderheid van de Narodniki was er toen nog van overtuigd dat er in Rusland noch een modern kapitalisme, noch een modern proletariaat bestond. De voorhoede van het nationale bevrijdingsleger, de doodgraver van de oude feodaal-absolutistische sociale orde van het tsarisme, zou de *partij* van "Narodnaya Volya" zijn, die nogal boven het volk stond, zelfs boven de arbeiders, en was samengesteld uit verschillende maatschappelijke geledingen, maar bovenal uit intellectuelen. Toen de revolutionaire boerenbeweging niet tot stand kwam, moest de *partij* uit eigen beweging een opstand ontketenen. Deze hing dan volledig af van het gedrag van het *leger* en ... de stedelijke arbeiders. Deze laatste werden alleen in aanmerking genomen als aspecten van de "technische opstand", als pionnen in de "kunst van de gewapende opstand".

In 1880 stuurde het uitvoerend comité van de partij "Narodnaya Volya" een document naar de afdelingen, waarin onder het kopje "Vorbereidende werkzaamheden van de partij" onder andere staat:

"De stedelijke arbeidersklasse, die van bijzonder belang is voor de revolutie, zowel vanwege haar locatie als vanwege haar relatief hoge opleidingsniveau, verdient daarom serieus de aandacht van de partij. Het succes van de eerste aanval hangt volledig af van het optreden van de arbeiders en het leger."

Als gevolg daarvan zijn de opvattingen van de Narodniki over de organisatie en uitvoering van de politieke omwenteling deels van militaire aard en deels van conspiratieve aard. Hun historisch model was dat van de Franse Jacobijnen ¹).

1 B. Kritschewski, „Die russische revolutionäre Bewegung einst und jetzt“, in: „Die Neue Zeit“, IX. Jhg., Bd. I, 1890/1891, Nr. 20-22, p. 658-661.

Alleen een man die de Narodnik-beweging verliet en niet langer de koers van de "Narodnaja-Volya" volgde omdat hij diep onder de indruk was van de zelfstandige beweging van de Petersburgse arbeiders in 1878 en die hem aanspoorde om MARX te bestuderen, GEORGI PLECHANOV, wees er sinds 1879 steeds weer op dat de Russische Revolutie gebaseerd moest zijn op de "klasse van de Russische toekomst", namelijk de *arbeiders*. Hij werd de geestelijke vader van de jonge Lenin, die anderhalf decennium later schreef:

"Nu kan de Russische revolutionair eindelijk *steunen* op de klasse die elementair ontwaakt, nu kan hij eindelijk rechtstaan en zijn enorme krachten ontwikkelen." ²⁾

Hieruit blijkt dat het niet de elementair ontwakende arbeidersklasse zelf is die eindelijk rechttop gaat staan en haar reusachtige krachten ontwikkelt, maar de Russische revolutionair die nu niet meer op de boeren, maar op de arbeiders leunt. Wie is deze Russische revolutionair? Het is nog steeds de intellectueel, zoals blijkt uit een van de weinige arbeiders die lid waren van de in 1895/96 opgerichte Petersburgse "Bond van de Strijd voor de Bevrijding van de Arbeidersklasse":

"Het is eerlijk om te zeggen dat er in de jaren negentig van de vorige eeuw één arbeider op tien intellectuelen stond." ³⁾

Een decennium voor de oprichting werden echter spontaan enkele Marxistische kringen gevormd, onafhankelijk van de Narodniki, "gesteund door de arbeidersbeweging". De Petersburgse groep "De Arbeider" bestond al een decennium voor de Bond en had contact opgenomen met Plekhanov. Deze onafhankelijke arbeiderskringen vonden al tastend hun weg naar de ideeën van Marx "onder de indruk van de kapitalistische realiteit, die luider sprak dan welke propaganda dan ook". Maar pas tien jaar na de oprichting van de Strijdbond ontstonden er "sociaal-democratische", d.w.z. politieke organisaties van socialistische arbeiders. De Petersburgse Strijdbond kon voor hen geenszins als voorbeeld worden beschouwd, omdat die net als de andere Bonden voor de bevrijding van de arbeidersklasse die later in andere steden werden opgericht, "voornamelijk" een "organisatie van intellectuelen" was, "die echter stevig *verbonden* is met de arbeidersmassa's" ⁴⁾. Maar hoe zag deze verbinding eruit? Al in 1897 uitten de elementair ontwaakte arbeidersleden van de St. Petersburgse Strijdbond hun verontwaardiging over het feit dat de leiding van de Bond in handen was van twee dozijn intellectuelen. Zij eisten een aandeel in het leiderschap en democratie binnen de organisatie. Beide werden destijds door LENIN afgewezen, onder andere omdat er geen behoefte was aan een speciale arbeidersklasse politiek! Een van de deelnemers aan dit debat heeft ons het volgende nagelaten:

"Lenin was tegen elke zelfstandige arbeidersorganisatie als zodanig; hij was

2 M. Pokrowski, „Russische Geschichte von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1917“. Duitse vertaling en "inleiding" door A. Maslow. Berlin 1930, p.266. In dit verband is een vergelijking met de polemiek van Lenin tegen Trotski in mei 1914 bijzonder interessant: „Ausgewählte Werke“, Bd. I, Moskau 1946, p. 607 ff.

3 A. Schapowalow, „Auf dem Wege zum Marxismus“, Berlin 1926, p. 5.

4 M. Pokrowski, aaO, p. 264-266.

tegen het toekennen van een speciaal controlerecht aan de arbeiders." ⁵⁾

Zo komen de organisatorische principes van Narodnaya Volya duidelijk terug in de jonge Lenin, en zelfs in 1898 sluit hij de "opstand" (in de technische zin van militaire opstand) geenszins uit als een middel "om een beslissende slag toe te brengen aan het absolutisme". ⁶⁾ En we begrijpen zijn standpunt dat er geen speciale rechten konden worden toegekend aan de arbeiders-leden pas goed in het licht van zijn definitie van het partijlid: De revolutionaire arbeider moet "om volledig voorbereid te zijn op zijn werk, ook een *beroepsrevolutionair* worden", schreef Lenin in 1902. Een halverwege ontwikkelde proletariër moet niet langer in de fabriek werken, maar moet door de revolutionaire intelligentsia worden opgevoed om "een beroepsmatige agitator, organisator, propagandist, koerier, enz. te worden" ⁷⁾. De arbeider, die zich bij een bolsjewistische partij aansloot, moest zich dan ook volledig ondergeschikt maken aan deze "militaire organisatie van agenten" ⁸⁾ !

II. [Lenin-kritiek door de vroege Trotski. De Raden van 1905]

Naast ROSA LUXEMBURG (1903/04) vond Lenin ook in TROTSKI een gepassioneerd criticus van zijn organisatieprincipes. Hij streed krachtig tegen zijn "kromme centralisme" en beschuldigde hem ervan de ideologische strijd te vervangen door "administratieve maatregelen". Hij beschreef Lenin's "kwaadaardige, moreel verwerpelijke achterdocht" als een maffe karikatuur van de tragische onverdraagzaamheid van de Jacobijnen.

"Gisteren werd de intelligentsia (dat wil zeggen de intellectuelen; Huhn) beschouwd als de drager van het socialistische bewustzijn, vandaag moet ze spitsroeden lopen onder de fabrieksdiscipline. En dat zou Marxisme moeten zijn! Dit wordt sociaal-democratisch denken genoemd! ... Hun methode (die van de Jacobijnen; Huhn) was het onder de guillotine leggen van de kleinste afwijking van ideeën, onze methode is een tot uitdrukking brengen van meningsverschillen. De taken van het nieuwe regime zijn zo gecompliceerd dat ze alleen kunnen worden opgelost door de onderlinge wedijver van de verschillende methoden van economische en politieke opbouw, ... van de verschillende stromingen binnen het socialisme, die noodzakelijkerwijs zullen ontstaan zodra de dictatuur van het proletariaat honderden nieuwe problemen op de agenda zet. ... Ongetwijfeld: de hele internationale beweging van het proletariaat zou door het revolutionaire tribunaal (van het bolsjewisme; Huhn) van moderantisme worden beschuldigd en Marx' leeuwenkop zou als eerste onder de guillotine vallen. ... Van een regime dat, om te overleven, de beste intellectuele en praktische werkers uit de weg ruimt, zijn *maar al te veel executies en te weinig brood te verwachten.*"

Deze harde en hartstochtelijke kritiek op Lenin door Trotski culmineert in de beschuldiging dat Lenin in principe alleen "*een dictatuur over het proletariaat wil vestigen*" ⁹⁾. Ook Plechanov verklaarde al in 1904 dat Lenins houding neerkomt op

5 B. G. Gorew, „Aus der Vergangenheit der Partei“, 1924. Russischer Staatsverlag. Geciteerd in: Lenin, „Sämtliche Werke“, Bd. IV: „Die Periode der ‚Iskra‘“, 2. Halbband, p. 402.

6 W. I. Lenin, „Ausgewählte Werke“, Bd. I, 1946, p. 162.

7 W. I. Lenin, ebenda, p. 274-275.

8 W. I. Lenin, „Sämtliche Werke“, Bd. IV, 2; voetnoot op p. 330. Deze ontbreekt in „Ausgewählte Werke“, Bd. I, 1946 op p. 309!

9 Leo D. Trotzki, „Unsere politischen Aufgaben“, Genf 1904. Geciteerd in: Lenin, „Sämtliche Werke“,

een Bonapartisme tegen het proletariaat!

Zou het niet redelijk zijn om aan te nemen dat een man die het Leninisme op deze manier aanviel, toen hij op het Londense partijcongres (1903) voor het eerst in de openbaarheid verscheen en die de Russische sociaal-democratische partij splitste in een mensjewistische en een bolsjewistische fractie, de *Marxistische* visie op de rol van de arbeidersklasse vertegenwoordigde? En een man die zijn eerste politieke roem verwierf toen hij in de eerste Russische revolutie van 1905, na de arrestatie van CHRUSTALEV-NOSSARE, de eerste voorzitter van de Petersburgse "Raad van Arbeidersafgevaardigden" (na WOLIN, een anarchist), zijn plaats innam en zo de vertegenwoordiger werd van de eerste Russische revolutie, waarmee de tsaristische minister Witte op voet van gelijkheid onderhandelde, was deze man dan niet daadwerkelijk de vertegenwoordiger geworden van de arbeidersklasse die zich in deze raden zelfstandig organiseerde? En als Trotski na het Oktober Manifest van Nicolaas II, waarmee het eerste Russische parlement (Doema) werd opgericht, zijn oorspronkelijke mensjewistische standpunt liet varen en zich aansloot bij de tactiek van de bolsjewieken om de keizerlijke Doema te boycotten, vertegenwoordigde hij dan niet de nieuwe arbeidersdemocratie tegen die van de bourgeoisie? ¹⁰⁾

Nou, ook hier moeten we een legende vernietigen, *de legende dat het bolsjewisme identiek is aan het radenstelsel!* De arbeidersraden, die voor het eerst verschenen in de Russische Revolutie van 1905/06, werden door de Russische sociaal-democratie niet in hun ware historische betekenis begrepen, zeker niet door de bolsjewistische fractie. De bolsjewieken, met hun hier reeds bekende houding ten opzichte van alle zelfstandige bewegingen van het proletariaat, eisten formeel de ondergeschiktheid van de raden aan de partij op:

"Een deel van de bolsjewieken heeft een fout gemaakt door te eisen dat de sovjets het sociaal-democratische programma officieel zou erkennen."

Maar het is niet alleen deze bekentenis van SINOVIJEV ¹¹⁾ die hier interessant is, maar ook de typische bolsjewistische manier waarop zeen dergelijke spontane opkomst van een nieuwe vorm van proletarische klasse-actie "verklaard" wordt. Als hij gelijk zou hebben, dan zou de arbeiders-sovjet het resultaat zijn van een mensjewistisch complot tegen de bolsjewieken:

"Jullie weten dat de *raden* van arbeidersafgevaardigden, de sovjets, die voor het eerst in 1905 in Petersburg verschenen, *aanvankelijk niet onder onze vlag marcheerden*. Aanvankelijk werden de arbeidersraden in Petersburg *opgericht door een groep mensjewieken* die wilden kunnen *steunen op de partijloze massa's* in hun strijd tegen de 'nauwe kringen' van beroepsrevolutionairen. Zij stelden de *leuze* op van de 'raden', en deze leuze werd overgenomen."

Zo stelt een bolsjewiek zich de dingen voor! ¹²⁾ Een politieke partij zoekt om zich

Bd. IV: „Menschewismus und Bolschewismus“, p. 6 25-6 26. En Nr. 10, p. 324-325.

10 Elias Hurwicz, „Staatsmänner und Abenteurer, Russische Porträts von Witte bis Trotski 1891-1925“. Leipzig 1925, p. 325-326.

11 G. Sinowjew, „Geschichte der kommunistischen Partei Rußlands (Bolschewiki)“, Verlag der Komintern, Hamburg 1923, p. 124.

12 G. Sinowjew, „Vom Werdegang unserer Partei“, Verlag der Komintern, Hamburg 1920, p. 26. Vgl. ook nr.

heen naar partijloze massa's waarop ze zich zou kunnen baseren, geeft ze dan de juiste leuze die hen in beweging kan brengen, deze wordt opgepakt en dan wordt er geschiedenis geschreven. De verhouding van de bolsjewieken tot de raden op het moment van hun eerste historische verschijning werd door ARTHUR ROSENBERG heel juist gekenmerkt toen hij schreef dat ze zich in de situatie van de revolutionaire beweging van 1905 "moesten neerleggen bij de arbeidersraad", "maar ze zouden nooit zo'n instelling hebben opgericht".¹³⁾

Sinovjevs verdachtmaking van de mensjewieken dat ze de arbeidersraden zouden hebben aangezwengeld, is gewoon niet in overeenstemming met de historische feiten. In zijn "Onbekende Revolutie" zegt WOLIN dat de raden een spontaan massaverschijnsel waren, en dat de mensjewieken hen ook met gemengde gevoelens begroetten. Dat de mensjewieken de raden inderdaad slechts als een noodzakelijk kwaad beschouwden voor zover Rusland nog geen sociaal-democratische massapartij bezat, verklaren de twee tegenstanders van Lenin en Trotski, MARTOV en MARTYNOV.¹⁴⁾ De mensjewieken verwierpen, net als de Duitse "bolsjewieken" ("meerderheids"-sociaaldemocraten), de alleenheerschappij van de raden, die voor de grondwetgevende vergadering en het parlement zouden moeten terugtreden. Het is dan ook meer dan onwaarschijnlijk dat de mensjewieken de bron waren van de leuze voor de schepping van de sovjets.

[Lenin en de raden]

Wat was Lenin's eigen houding ten opzichte van de raden, deze praktische en organisatorische vorm van zelfstandige proletarische klasse-actie? We horen dat hij in 1905/06 niet actief deelnam aan hun werk. Zinoviev, die in zijn bloemlezing "Lenin" deze vergelijkt met MARAT, vertelt ons:

"Kameraad Lenin zat toen vooral op de tribune van de 'Vrije Economische Maatschappij', waar de Raad van (Arbeiders) Afgevaardigden vergaderde. *In deze Sovjet heeft hij nooit gesproken. Hij luisterde vooral.*"

Toen de arbeidersraad vervolgens besloot de anarchisten te uit te sluiten, concludeerde Lenin onmiddellijk en typerend dat de Sovjet geen arbeidersparlement was:

"Natuurlijk, als de arbeidersraad zou worden beschouwd als een arbeidersparlement of een zelfbesturend orgaan van het proletariaat, dan zou het verkeerd zijn om de anarchisten niet toe te laten... *De Raad van Afgevaardigden van de Arbeiders* is geen arbeidersparlement of een orgaan voor proletarisch zelfbestuur, en is ook helemaal *geen orgaan voor zelfbestuur*, maar eerder een strijdorganisatie voor het bereiken van bepaalde doelen."

Lenin definieert de doelen echter als politiek en democratisch, en daarom is er geen plaats voor de anarchisten in de raden.¹⁵⁾ Deze politieke en democratische doelen blijven volledig binnen het kader van een burgerlijke, zij het radicale (Jacobijnse)

13, p. 235.

13 Arthur Rosenberg, „Geschichte des Bolschewismus von Marx bis zur Gegenwart“, Berlin 1932, p. 40.

14 Martow-Dan, „Geschichte der russischen Sozialdemokratie“, Berlin 1926, p. 145.

15 W. I. Lenin, „Ausgewählte Werke“, Sammelband. Wien 1925, p. 170-171.

revolutie. Lenin wilde toen nog optrekken "met de revolutionaire en republikeinse bourgeoisie", en samen met haar ten strijd trekken om

"voor de eerste maal grondig het terrein zuiveren voor een brede en snelle Europese en niet-Aziatische ontwikkeling van het kapitalisme... uit deze stellingen volgt dat het een *reactionaire* gedachte is, de verlossing van de arbeidersklasse ergens anders te zoeken dan in de verdere ontwikkeling van het kapitalisme. In landen als Rusland lijdt de arbeidersklasse niet zozeer door het kapitalisme als wel door de gebrekkige ontwikkeling van het kapitalisme. Daarom heeft de arbeidersklasse *onvoorwaardelijk belang* bij een zo breed, zo vrij en zo snel mogelijke ontwikkeling van het kapitalisme."

Maar Lenin was duidelijk niet volledig overtuigd van deze onvoorwaardelijke belangstelling van de arbeiders voor de verdere ontwikkeling van het kapitalisme, zoals zijn opvatting over de aard en de rol van de arbeidersraden ons laat zien. En net zo duidelijk heeft Lenin bij de volgende opmerkelijke herziening van het woord van Marx in het "Communistisch Manifest":

"Het proletariaat heeft niets te verliezen dan zijn ketenen, doch zal met de hulp van de democratie de hele wereld winnen"

niet gedacht aan de democratie van de Sovjets! ¹⁶⁾

De "boerenrevolutie" die in Rusland op de agenda staat "is momenteel (november/december 1905; Huhn) een burgerlijke revolutie," verklaarde Lenin; en het is een revolutie die het kader van een kapitalistische sociaal-economische orde niet te boven gaat. Daarom

"blijven ook de *proletarische* eisen in de meeste gevallen eigenlijk beperkt tot dergelijke hervormingen, die in het kader van het kapitalisme heel goed in te willigen zijn. *Het Russische proletariaat eist nu en onmiddellijk niet wat het kapitalisme ondermijnt, maar wat het zuivert en zijn ontwikkeling versnelt en versterkt.*"

Daarom moet Lenin tot de conclusie komen dat de echte socialistische eisen nog altijd moeten uitblijven:

"Op de agenda staan democratische eisen van de arbeiders in de politiek, economische eisen in het kader van het kapitalisme in de economie." ¹⁷⁾

Maar als de raden geen proletarische klasse-organen moeten zijn om de socialistische revolutie van de arbeiders uit te voeren, wat hebben ze - nu ze al bestaan! - dan voor *doel* in de bolsjewistische visie? In 1906 beschreef Lenin de raden als "stakingorganen, organen van de opstand", en wel in de zin van hun reductie tot louter technische organen van de opstand. Maar hij vond ze niet eens

16 W. I. Lenin, „Zwei Taktiken der Sozialdemokratie in der demokratischen Revolution“, Berlin 1946, p. 35,37, 38-39,40. Vgl. ook: „Ausgewählte Werke“, Bd. I, 1946, p. 431, 433, 435-437. [Marx en Engels schreven in de slotregels van het Communistisch Manifest: "Dat de heersende klassen sidderen voor een communistische revolutie! De proletariërs hebben daarbij niets te verliezen dan hun ketenen. Zij hebben een wereld te winnen."]

17 W. I. Lenin, „Ausgewählte Werke“, 1925, p. 176.

voldoende: militaire partizanengroepen onder de controle van de partij zouden hun plaats moeten innemen. In 1907 werd in een bolsjewistische resolutie opgeroepen tot een partijmilitie (ruwweg in de stijl van de latere Oostenrijkse Schutzbund), waaraan meer belang werd gehecht dan aan de arbeidersraden. Ook dan nog blijven deze eenvoudige middelen van de opstand om de bevelen van de partij aan de arbeidersmassa's over te brengen:

"Zij (de raden; Huhn) zijn nodig om de massa's te verenigen, ... om aan de massa's de leuzen van de partij over te dragen ..."

Lenin kon zich de sovjets alleen voorstellen als gecommandeerde raden.¹⁸⁾ *De bolsjewieken hebben nooit de bedoeling gehad een echte "Sovjetmacht" te vestigen; het Leninisme houdt zich altijd alleen bezig met de vestiging van een "partijmacht".* De deelname van de partijleden aan de raden is alleen "toegestaan indien noodzakelijk", "mits de belangen van de partij strikt in acht worden genomen en de SDAPR wordt versterkt en geconsolideerd".

Zodra deze versterking van de partij heeft plaatsgevonden, zijn de raden overbodig, zoals het al in maart 1907 heet.¹⁹⁾ Het radenprincipe heeft dus niet zijn oorsprong in de wieg van het bolsjewisme. Om het onderwerp "Lenin en de arbeidersraden" af te sluiten, is het voldoende om KARL RADEK het woord te geven, die in een wat afgezwakte vorm over de raden van 1905 schrijft:

"Zelfs de Russische Marxisten, laat staan de Europese, beseften op dat moment niet dat dit geen organisaties van strijd tegen de burgerlijke regering waren, maar de kiemvormen van de toekomstige organisatie van de proletarisch macht."

We nemen aan dat Radek met de Russische Marxisten zowel de mensjewieken bedoelde alsook en vooral de bolsjewieken.²⁰⁾

[Trotski en de raden van 1905]

En hoe heeft Trotski zelf, de beroemde voorzitter van de opzienbarende Petersburgse Arbeidersraad, zich gedragen? Hij verwierp in 1909 met kracht het "idee van de burgerlijk-democratische zelfbeperking van het proletariaat", waarbij hij Lenin ervan beschuldigde zich alleen daarom op de boeren te baseren omdat hij hen nodig had als tegenwicht tegen de arbeiders, zodat zij de Russische Revolutie niet onmiddellijk zouden uitbuiten om het socialisme te realiseren. Maar geen enkele macht ter wereld kon de arbeiders van deze intentie weerhouden, ze zouden streven naar een proletarische dictatuur. Aangezien de proletarische dictatuur zich in Rusland niet kon laten gelden zonder de hulp van een Europese arbeidersrevolutie, moet de Russische revolutie permanent blijven en onmiddellijk over de grenzen heen naar Europa worden gedragen.²¹⁾ In dit perspectief onderscheidde Trotski zich dus fundamenteel van Lenin, hoewel hij ook pleitte voor deelname aan de burgerlijke revolutionaire regering:

18 W. I. Lenin, „Sämtliche Werke“, Bd. X: „Am Ausgang der ersten russischen Revolution“, p. 19-20.

19 W. I. Lenin, ebenda, p. 523.

20 Karl Radek, „Wege der russischen Revolution“, Hamburger Verlag der Komintern, p. 18.

21 Zie mijn beschrijving „[Lenin und die russische Revolution](#)“, in: „pro und contra“, 1. Jhg., Nr. 7 (Juli 1950), p. 8-9.

"De weigering van de sociaaldemocratie om deel te nemen aan een revolutionaire regering zou de volledige onmogelijkheid van het bestaan van de revolutionaire regering betekenen en zou dus een verraad zijn aan de revolutie." ²²⁾

Terwijl Trotski in zijn Geschiedenis van de Russische Revolutie van 1905 nog steeds het mensjewistische standpunt over de kwestie van de raden volledig deelt, begreep hij in 1907 (waarschijnlijk onder invloed van Rosa Luxemburg) in een essay in de "Neue Zeit" dat de raad meer was dan een kracht in de strijd voor de democratische revolutie:

"De Raad is de georganiseerde macht van de massa zelf over haar afzonderlijke delen. Het is de ware en onvervalste democratie, zonder tweede kamer, zonder professionele bureaucratie, met het recht van de kiezers om hun vertegenwoordigers te allen tijde te ontslaan".

En hij voorzag dat in de volgende revolutie de raden zich opnieuw zouden vormen en zich zouden centraliseren in de "Algemene Russische Arbeidersraad". Maar op het cruciale punt keerde hij terug naar de mening van de mensjewieken en de bolsjewieken: ook hij zag later in de raden alleen nog maar de middelen om een *voorlopige* regering te vormen, die dan zo snel mogelijk haar macht zou moeten afstaan aan een kiezer. Laten we eens kijken hoe Trotski zich in 1917 ten opzichte van de raden heeft gedragen en of, en in hoeverre hij het met Lenin eens is over dit probleem.²³⁾

III [De houding van Trotski en Lenin ten opzicht van de raden van 1917]

We moeten eerst vaststellen dat de Russische Revolutie van 1917 dichter bij de voorspelling van Trotski in 1905 kwam dan bij die van Lenin. Martynov merkte later op dat het beeld dat Trotski in 1905 van de komende tweede Russische Revolutie schetste, zeer nauw aansloot bij de fase van 1917 tot 1920 (1923), dat wil zeggen de fase van het zogenaamde "oorlogscommunisme" ²⁴⁾ Dit is ongetwijfeld in grote lijnen waar; slechts op één, zij het zeer belangrijk punt was Trotski ondertussen volledig van gedachten veranderd: over de kwestie van de betrekkingen tussen de partij en de raden. In 1905/06 zag Trotski de relatie tussen de partij en de massabeweging nog steeds op dezelfde manier als Rosa Luxemburg en had hij er ook zo over geschreven:

"De taak van de socialistische partij was en is het bewustzijn van de arbeidersklasse te revolutioneren, net zoals de ontwikkeling van het

22 Leo D. Trotzki, „Die Bilanz und die Aussichten. Über die treibenden Kräfte der Revolution“. (1905) Moskau 1919, p. 40.

23 Hier wordt het tijd om te vermelden dat ik voor de verwijzingen naar nr. 11, 12, 18, 19, 20 en 22 dank verschuldigd ben aan het nog niet gedrukte werk van de in de VS levende socioloog Rudolf Sprenger „Die Grundlagen der bolschewistischen Machtpolitik – Zur Soziologie des Bolschewismus“, dat zich bevindt in het Sozialarchiv Zürich en waarover ik dankzij enkele vrienden in Zwitserland kan beschikken in de vorm van uittreksels.

24 Leo D. Trotzki, „Wer leitet heute die Kommunistische Internationale?“, Berlin-Wilmersdorf 1930, p. 23-24. Vgl. in deze ook mijn beschrijving in „Trotzkis Rolle beim Oktoberumsturz“, in: „pro und contra“, 1. Jhg., Nr. 10 (Oktober 1950), p. 5 ff.

kapitalisme de sociale verhoudingen heeft gerevolutioneerd. Maar het agitatie- en organisatie werk in de gelederen van het proletariaat leidt tot een zeker innerlijk conservatisme. In de Europese socialistische partijen, en vooral in de machtigste onder hen - de Duitse - is een soort conservatisme ontstaan dat opzwellt naarmate de massa's meer worden omarmd door het socialisme en naarmate het niveau van organisatie en discipline van deze massa's hoger is. Het is dus mogelijk dat de sociaaldemocratie, als organisatie die de politieke ervaring van het proletariaat belichaamt, op een gegeven moment een onmiddellijke belemmering wordt in de openlijke botsing van de arbeiders met de burgerlijke reactie. Met andere woorden, *het propagandistisch-socialistische conservatisme van de proletarische partij kan op een gegeven moment de directe machtsstrijd van het proletariaat belemmeren.*"

Deze constatering ²⁵⁾ lijkt ons in het bijzonder van toepassing op de verhouding van de socialistische partijen tot de raden in deze revolutie. En er zal worden uitgelegd dat de houding van de socialistische partijen na het uitbreken van de Februarirevolutie van 1917 niet fundamenteel verschilde van die van twaalf jaar eerder, maar alleen tactisch - de bolsjewieken niet uitgezonderd!

Trotsky kenschetst het uitbreken van de Februarirevolutie van 1917 terecht als een proces van uiteenvallen, aanvankelijk binnen het leger: de verontwaardiging van de soldaten en arbeiders was vooral gericht tegen de oorlog zelf, en het waren de soldaten die de eerste dragers van de beweging waren. Als gevolg daarvan vernietigde de revolutie in toenemende mate de fundamenten van het leger: de autoriteit van de bevelhebber aan de top en kadaverdiscipline aan de onderkant. Trotsky herkende en sprak het duidelijk genoeg uit:

"De februari-opstand van de Petersburgse regimenten was *niet het resultaat van een samenzwering*, maar van de rusteloze stemming van het hele leger en de volksmassa's in het algemeen."

Net zo juist presenteert hij de revolutie, "vanuit het standpunt van de massapsychologie", als een rationele herziening van traditionele instellingen en ideologieën. De oorlog zelf heeft een grote bijdrage geleverd aan deze herziening bij de boeren. Trotsky maakt de volgende uitstekende opmerking:

"De oorlog heeft voor haar (de revolutie; Huhn) de juiste vorm van algemene volksorganisatie gecreëerd: het leger. De grootste massa van de bevolking, de boeren, bleek op het moment van het uitbreken van de revolutie onder dwang georganiseerd te zijn".

De boeren, die anders versnipperd waren in het enorme rijk, plaatselijk geïsoleerd, door analfabetisme niet door kranten met elkaar verbonden, waren zo door de oorlog en in het leger niet alleen tot een uitwisseling van hun ervaringen en ontberingen gekomen, maar tegelijkertijd ook tot een gewapende organisatie. Ze hoefden alleen nog maar de tsaristische officieren uit te schakelen, hun bevelsmacht niet meer te erkennen en hun eigen leiderschapsorganen te creëren, vervolgens werd de soldatenopstand ook nog eens een boerenrevolutie. Deze organen waren de soldatenraden. Omdat de revolutie uitbrak in steden die tegelijkertijd haven- en

25 Leo D. Trotsky, „Unsere Revolution“, 1906, p. 285. Citaat in nr. 26, p. 50-51.

industriegebieden waren, liep de oprichting van soldatenraden parallel aan die van matrozen- en arbeidersraden. Deze raden van soldaten, matrozen en arbeiders veroorzaakten de revolutie in Rusland in 1917 en in Duitsland in 1918. Achter het sovjetsysteem zat dus vooral "het hele gewicht van de soldatendemocratie" en dus tegelijkertijd van de boeren, die overigens al snel het revolutionaire voorbeeld volgden en de sovjets in de dorpen oprichtten. Toen de burgerlijke regering die uit de Februarirevolutie is voortgekomen, gesteund door de mensjewieken, de oorlog tegen Duitsland voortzette om de tsaristische verdragen met de Entente cordiale na te leven, betekende dit op zich al een contrarevolutie. Om een oorlog voort te zetten die de revolutie had ontketend, die zijn eerste macht in de soldatenraden had gecreëerd, een oorlog die door de oude tsaristische generaals gevoerd zou moeten worden, betekende vanzelfsprekend een latente burgeroorlog, vooral tussen de officieren en de soldatenraden. Zo kwamen de klachten over de "dubbele regering" vooral van de generaals, net als in Duitsland in november 1918, toen de keizerlijke generaals van EBERT de afschaffing van de soldatenraden en het herstel van het militaire commando eisten als prijs voor hun steun aan de meerderheidssociaaldemocratie.

Trotsky merkt op dat de Sovjets in het volksbewustzijn de dragers waren van de macht, want de vertegenwoordigers van de Voorlopige Regering waren uit de Sovjets voortgekomen (KERENSKI, CERETELLI, SKOBELEV), net zoals Ebert, SCHEIDEMANN en LANDSBERG in 1918 uit de Berlijnse arbeiders- en soldatenraden waren voortgekomen. Zowel in Rusland als later in Duitsland waren het de "socialistische" ministers die in principe als vertegenwoordigers verantwoordelijk waren tegenover de arbeiders- en soldatenraden. Maar toen deze vertegenwoordigers samenwerkten en samenspannen met de officierskaste en de klassenvijand van gisteren, durfden de sovjets in Rusland, net als in Duitsland, de macht niet uit te oefenen respectievelijk opnieuw energiek over te nemen, omdat ze zich lieten leiden door oude beroepspolitici die hun ervaringen grotendeels in het partijleven hadden opgedaan en daar het gebruikelijke angstige en routinematige conservatisme hadden opgedaan dat, volgens Trotsky, de sociale revolutie steeds weer belemmert.

Hoe dan ook, volgens Trotsky - en daar twijfelen we niet aan - vertegenwoordigden de sovjets in Rusland in 1917 "de meerderheid van de politiek geïnteresseerde bevolking" ²⁶).

Laten we nu eens kijken naar de arbeidersraden. De arbeiders waren tegen de oorlog, vooral omdat deze de Russische economie, die veel te zwak was voor een moderne materiaaloorlog, te gronde richtte. Het oorspronkelijke belang van de arbeiders bij de opstand van de soldaten tegen de oorlog en dus bij deelname aan de revolutie was dus het verdedigen van de economie. Hoe deze intentie heeft geleid tot de overname van de productie door de arbeiders, en hoe de Russische revolutie zo spontaan - zonder enige partij-"leuzen" - een socialistisch karakter heeft gekregen, kan het beste door een van de betrokken arbeiders worden verteld. In de toespraak van afgevaardigde VORONKOV, een deelnemer aan de eerste conferentie van bedrijfsraden op 30 mei 1917, wordt o.a. het volgende gezegd:

26 Leo D. Trotsky, „Der Charakter der russischen Revolution. Ergebnisse und Aussichten.“ Wien 1921, p. 12,18, 21, 26 f., 36 und 40.

"In februari en maart verlieten de arbeiders de werkplaatsen en gingen ze de straat op om voor eens en altijd de koppen van de tsaristische slang te vertrappen. Fabrieken en bedrijven stonden stil. Een of twee weken later kwamen de massa's arbeiders terug naar de bedrijven. Toen zagen ze dat *veel van de fabrieken door het management aan hun lot waren overgelaten. Nu moest men werken zonder bedrijfsleiding.* Maar hoe? *De fabrieken hebben onmiddellijk arbeidersraden gekozen*, met behulp waarvan het normale leven in de fabrieken en bedrijven weer op gang kwam. De vluchtelingen (d.w.z. ondernemers en directeuren; Huhn) zagen dat de arbeiders niet zo bloeddorstig waren en keerden geleidelijk terug. Een deel, een heel klein en hopeloos reactionair deel, werd door de arbeiders niet toegelaten. De anderen werden wel toegelaten, maar ze kregen gezelschap van leden van de bedrijfsraad. Op deze manier zou de controle worden ingesteld over alles wat er in de fabriek gebeurde."

In mei 1917 werd de productie door arbeiders gecontroleerd, spontaan geboren uit de revolutie zelf, voordat Lenin zijn leuzen publiceerde. Overigens, zoals Pokrovsky meldt, ging de strijd van de arbeiders tegen de stilstand van de productie en de voortdurende pogingen van de ondernemers en directeuren om de productie te beperken of zelfs stop te zetten, de hele zomer van 1917 verder. De heren hadden de bedoeling om te wachten op "betere", d.w.z. meer winstgevendende dagen ²⁷).

We zien dus dat de "dubbele regering" (de voorlopige regering en haar oorspronkelijke revolutionaire massafundament: de sovjets) in Rusland, net als later in Duitsland, slechts bij een oppervlakkig beschouwing twee politieke regimes vertegenwoordigde; in werkelijkheid stonden er twee verschillende klassen achter: de bourgeoisie, verbonden met de rechtse sociaaldemocratie en de rijkere of conservatieve boeren, en het proletariaat, verbonden met de soldaten en de armere revolutionaire boeren. Deze laatsten waren vooral de dragers van de eis tot verdeling van het grootgrondbezit.

IV. [Fabrieksraden en arbeiderscontrole]

Op 26 augustus (13 augustus volgens de Juliaanse kalender) 1917 - dat wil zeggen enkele weken voordat Lenin zijn programma van het staatskapitalisme en de arbeiderscontrole van de productie schreef (medio september 1917: "De dreigende catastrofe en hoe die te bestrijden", dat eind oktober 1917 werd gepubliceerd!), stelde Trotski al vast dat de sovjets

"in elk bedrijf de alleenheerschappij van de kapitalisten hadden verdrongen en in elk bedrijf het republikeinse regime hadden ingevoerd".

Maar hij voegt eraan toe dat dit "*kapitalistische anarchie*" uitsluit en dit vat hij duidelijk letterlijk op als *kapitalistische "staatsloosheid"*, want hij vervolgt dat dit "zo snel mogelijk staatscontrole van de productie vereist". De afschaffing van de alleenheerschappij van de kapitalisten in de bedrijven en de invoering van het "republikeinse regime" in de ondernemingen vereisen dus nog steeds de controle van de staat over de productie, ook al is de controle al in handen van de arbeiders zelf.

²⁷ M. Pokrowski, aaO, p. 326-327.

Maar wat wordt in augustus 1917 bedoeld met de staat die de controle zou moeten overnemen? (Trouwens: naast, boven of zonder arbeiderscontrole over de productie?) De voorlopige regering, die uit de sovjets was voortgekomen, had de raden, d.w.z. hun hoogste vertegenwoordigers, waarvan de meerderheid ofwel mensjewieken ofwel sociaal-revolutionairen waren, langzamerhand getemd. Trotski beweert dat de raden, die door de elementaire drang van de massa's tot enorme hoogten waren verheven, onder leiding van deze twee partijen alle politieke betekenis hadden verloren. Hij beschrijft op uitstekende wijze de interne tegenstrijdigheid van deze kleinburgerlijke democratie: enerzijds stelde ze de politieke macht ter beschikking van de bourgeoisie en "neutraliseerde" deze door hun coalitie met de burgerlijke partijen; anderzijds moest ze, om een macht binnen de coalitie te vertegenwoordigen, de sovjets als haar eigen organen verdedigen, maar ze verhinderde daarmee opnieuw dat de burgerlijke voorlopige regering een bestuursapparaat van het oude type in het land zou creëren respectievelijk het oude gezag zou vernieuwen. Zo ontwikkelde de "dubbele regering" in 1917 in Rusland hetzelfde alternatief als in Duitsland in 1918:

"Of de sovjets nemen de macht over, of de kapitalistische regering moet de sovjets vernietigen."

Dus welke staat zou de productie in handen van de staat moeten nemen, anders dan een "Sovjetmacht"? Maar dan zou de controle van de productie door de staat slechts een concentratie en een politieke samenvatting kunnen zijn van de controle van de productie die al door de bedrijfsraden werd uitgeoefend. Wat anders? Eén ding is in ieder geval zeker: de Russische proletariërs hebben de politieke concentratie van de arbeidersraden al uit eigen beweging begrepen. Trotski zelf verklaarde dat het initiatief voor de bijeenroeping van het All-Russische Congres van Arbeidersafgevaardigden afkomstig was van de fabriekscommissies en beperkte de rol van de partij tot het ondersteunen van dit initiatief (30 resp. 17 augustus 1917). Tegelijkertijd wil Trotski de centrale uitvoerende comités van de Sovjets, die door de mensjewieken en de sociaal-revolutionaire leiders tot onbeduidendheid zijn gereduceerd, bestrijden met de *Petersburgse Sovjet*, die gebaseerd is op de *voorhoede van de arbeidersklasse* en de bijbehorende soldaten, als "centrum van de nieuwe revolutionaire mobilisatie van de arbeiders, de soldaten en de boerenmassa's voor de strijd om de macht". Hier lijkt het dus zo dat Trotski meent dat de bolsjewistische partij (alleen zij kan immers de voorhoede zijn van de arbeidersklasse!) zich niet baseert op de raden, maar de raden op de partij. Er wordt echter al snel gezegd dat het Al-Russische Congres van Afgevaardigden van de Arbeiders zich scherp en onverzoenlijk moet verzetten tegen de tactiek van het Centraal Uitvoerend Comité, dat op "revolutionair-bureaucratische hoogten" zweeft:

"Dit kan echter alleen worden bereikt als het proletariaat, als klasse, zijn eigen *gecentraliseerde organisatie op rijksniveau* creëert,"

Het Al-Russische Congres van Arbeidersraden vertegenwoordigt dus niet de politieke concentratie van de arbeidersklasse, maar het heeft een speciale centralistische politieke organisatie nodig voor zijn juiste leiding, en daarom moet de *partij* daarboven staan. Om een historische vergelijking te maken, verwijst Trotski naar de Franse Revolutie van 1848, waarin het proletariaat de heldhaftige inspanningen tot zelfstandige actie zou hebben gedaan,

"Maar het beschikte niet over een duidelijke revolutionaire theorie, noch over een *gezaghebbende klasseorganisatie*."

Daarmee wordt duidelijk naar voren gebracht dat een All-Russisch Congres van Arbeidersraden geen gezaghebbende klasseorganisatie is, maar dat alleen de centralistische bolsjewistische partij dit is.

Trotski definieert de rol van deze partij in de *Jacobijnse* betekenis. Ook in Rusland is het een kwestie van het uitvoeren van een burgerlijke revolutie zonder en tegen de bourgeoisie, en:

"Alleen de Jacobijnse dictatuur gaf de eerste Franse Revolutie haar hoofdbetekenis, bestempelde haar als een grote revolutie, en toch kon deze dictatuur niet alleen *zonder* de bourgeoisie worden uitgevoerd, maar uitsluitend rechtstreeks *tegen* haar... Het is duidelijk: *de Jacobijnen maakten de burgerlijke revolutie zonder de bourgeoisie*."

Trotski geeft toe dat de Jacobijnen ook tot de kleinburgerlijke democratie behoorden, maar ze onderscheidden zich van de mensjewieken en de sociaal-revolutionairen, omdat ze zich desondanks niet op de kleinburgerij hebben gebaseerd, maar op het pre- en vroege proletariaat:

"De Jacobijnen baseerden zich op arme en bezitloze klassen, waaronder het toenmalige proletariaat, dat nog niet als klasse was uitgekristalliseerd." ²⁸⁾

Maar in Rusland had het proletariaat zich niet alleen al als klasse uitgekristalliseerd, het had zich zelfs spontaan in de raden georganiseerd; blijkbaar had het geen Jacobijnen meer nodig. Als het echt zo is dat het Parijse pre- en vroege proletariaat, de Sansculottes, de Jacobijnen nog nodig had, dan lijkt het erop dat de moderne Jacobijnen in Rusland in 1917 het Petersburgse proletariaat nodig hadden om überhaupt aan de macht te komen.

We worden hier geconfronteerd met het feit dat ook Trotski uiteindelijk heeft gekozen voor de macht van de (Jacobijnse) partij en dus tegen de macht van de (socialistische) raden. En dit was het geval nog voordat de bolsjewistische partij de macht greep ²⁹⁾.

En dezelfde Trotski die in 1924 moest toegeven dat de Sovjets in 1917 in het populaire bewustzijn de dragers van de macht waren, gaf al een half jaar na de bolsjewistische "staatsgreep" publiekelijk en als vanzelfsprekend toe dat de bolsjewistische partij

"momenteel (21 april 1918) verschijnt als *de leidende partij in de sovjets, de organen van de macht*".

28 Leo D. Trotski, „Der Charakter der russischen Revolution“, aaO, p. 10, 14-15, 39 en 42-45.

29 Vanzelfsprekend leiden mijn opmerkingen vandaag tot een aanzienlijke correctie van mijn standpunt over het Trotskisme in 1950 (vgl. nrs. 21 en 24); ik kan zelfs niet vasthouden - zoals in juli en oktober 1950 - aan de aanduiding ervan als uitdrukking van de "internationale *proletarische* revolutie", als "vertegenwoordiger van het internationale *proletarische* socialisme" in de zin van een relativering ten opzichte van het Leninisme en het Stalinisme.

Er is dus eigenlijk geen *sovjetmacht* meer, maar er zijn wel *organen* van (partij)macht, dat wil zeggen de sovjets.³⁰⁾ Het is niet nodig om te zeggen wie daadwerkelijk de macht heeft en die uitoefent via de organen van de macht. Het duurt niet lang, slechts tot 7 december 1919, en Trotski zal voor een *Radencongres* (op het VII-de Sovjetcongres) verklaren dat de bolsjewistische Partij een nieuwe *orde van samoerai-ridders* is :

"Ooit waren we geïnteresseerd in de Japanse kaste van samoerai die in de naam van het collectief, het nationale geheel, nooit halverwege stopten. Ik moet zeggen dat we in de persoon van onze commissarissen, de militante communisten die aan het hoofd marcheren, *een nieuwe communistische samoerai-orde* hebben gekregen die weet hoe ze moet sterven voor de zaak van de arbeidersklasse - *zonder kastevoorrechten*." ³¹⁾

Maar dat deze nieuwe bolsjewistische samoerai-orde ook andere functies had, blijkt uit een bevel van het revolutionaire krijgstribunaal van 8 augustus 1918, dat in de speciale trein van Trotski werd uitgevaardigd en werd ondertekend in zijn hoedanigheid van volkscommissaris van het leger en de marine en voorzitter van de Opperste Militaire Sovjet. Er wordt onder meer gesteld:

"Kameraad KAMENSHIKOV, de door mij benoemde commandant van de beveiliging van de spoorlijn Moskou-Kazan, heeft bevolen dat in Murom, Arsamas en Sviasjsk *concentratiekampen* worden opgericht, waarheen alle duistere agitators, contrarevolutionaire officieren, saboteurs, parasieten en speculanten zullen worden overgebracht, behalve degenen die op de plaats van de misdaad worden neergeschoten of door het revolutionaire krijgstribunaal tot andere straffen worden veroordeeld." ³²⁾

Trotski moet daarom worden beschouwd als de bolsjewiek die als eerste verantwoordelijk was voor de oprichting van concentratiekampen in "Raden-Rusland". We zullen in een andere context beschrijven hoe Trotski, aan het hoofd van de krijgsmacht, de soldatenraden van hun macht heeft beroofd, waarmee de eerste bres in het radenstelsel werd geslagen en de basis werd gelegd voor het bolsjewistische Bonapartisme.

V. [Alexandra Kollontai en de Arbeidersoppositie]

Volgens de revolutionaire grondwet was Rusland een *radenrepubliek*. In de "Verzameling van wetten en verordeningen van de arbeiders- en boerenregering" (Moskou) staat te lezen in nr. 1, art. 9:

"Alle (staats)macht ligt voortaan bij de raden. De commissarissen van de provisorische regering worden afgezet. De voorzitters van de raden hebben

30 Leo D. Trotzki, „Die Sowjetmacht und der internationale Imperialismus“, Promachos-Verlag Belp-Bern 1918, p. 17.

31 W. Antonow-Owsejenko, „Der Aufbau der Roten Armee in der Revolution“, Hamburg 1923. Geciteerd van p. 79.

32 Wl. Kossowski, "Das bolschewistische Regime in Rußland". Mit einem Vorwort von Hermann Greulich, Olten/Schweiz 1918. „Anhang“, p. 72-73. (De auteur was toen lid van het Centraal Comité van de Joodse Sociaal-Democratische Partij "Bund", de oudste arbeidersorganisatie in het vestigingsgebied van de Joden van Rusland.)

rechtstreeks te maken met de revolutionaire regering." (Gepubliceerd in de "Krant van de Tijdelijke Arbeiders- en Boerenregering" - Moskou, nr. 1 van 28 oktober 1917).

En in nummer 2 van dezelfde verzameling wetten staat een oproep aan de bevolking (art. 22), waarin de volgende zinnen zijn opgenomen:

"Kameraden! Werkers! Vergeet niet dat *jullie nu zelf de staat besturen*. Niemand zal jullie helpen, als jullie niet je zelf verenigt en *de staatszaken in eigen hand nemen*. Van nu af aan zijn *jullie raden de organen van de staatsmacht, gedelegeerde, besluitvormende organen*. Verzamel je rond jullie raden en versterk ze. Pak zelf de zaken van *onderop* aan, zonder te wachten op iemand, ... *Introduceer de strengste controle over productie en distributie van de producten*. . . Leg in elke plaats *alle macht* in de handen van jullie raden..." (Gepubliceerd in dezelfde krant, nr. 6 van 8 november 1917.)

Ten slotte moet worden opgemerkt dat nummer 5 van deze verzameling van wetten de verkiezing van de personen van het oppercommando over het leger heeft bevolen en de verschillen in rang heeft afgeschaft; "alleen de rang volgens de vervulde functie wordt behouden". (Art. 80, gepubliceerd in nr. 2 van het bovengenoemde blad van 2 december 1917 ³³)

Laten we tot slot het eerste lid van het eerste artikel van de grondwet van de Socialistische Federatie van Sovjetrepublieken (RSFS) noemen, dat is aangenomen tijdens de zitting van het V-de Al-Russisch Sovjetcongres op 10 juli 1918:

"Rusland wordt uitgeroepen tot een radenrepubliek van arbeiders-, soldaten- en boeren-afgevaardigden. *Alle centrale en lokale macht ligt bij deze raden.*"
³⁴)

De "Algemene Bepalingen" (art. 5, lid 9) stellen expliciet dat de belangrijkste taak van deze grondwet van de RSFS, opgesteld voor de huidige overgangperiode, is "het vestigen van de dictatuur van het proletariaat", en wel "in de vorm van een machtige All-Russische radenmacht" ³⁵).

Wij herinneren aan het historische feit van de Russische sovjetrepubliek van 1917/18 en de bovenstaande uittreksels uit de belangrijkste documenten over dit historische feit, omdat alleen in het licht daarvan de volgende uitspraken in hun volle betekenis verschijnen. Met name toen ALEXANDRA KOLLONTAI op het derde wereldcongres van de COMINTERN (juli 1921) voorspelde dat het bureaucratisme niet alleen de raden, maar ook de proletarische voorhoede (de bolsjewistische partij) zou doden, werden haar woorden vervolgens domweg bespot door ... Leon D. Trotski, die zich in een ongekende Bonapartistische machtspositie bevond en net Kronstadt had verpletterd! (1921) Laat ons ze dus zelf horen, en dan beslissen wie

33 Il. Klibanski, „Die Gesetzgebung der Bolschewiki“, Osteuropa-Institut in Breslau, „Quellen und Studien“, I. Abteilung, „Recht und Wirtschaft“, 2. Heft, Leipzig und Breslau 1920, p. 84, 108-109, 162-163.

34 „Grundgesetz der RSFR vom 10. Juli 1918“, (Verfassungsurkunde), 1. Abschnitt: „Deklaration der Rechte des arbeitenden und ausgebeuteten Volkes“, in Klibanski, aaO, S. 71-73; „Die Verfassung der RSFSR“, Berlin-Wilmersdorf, Verlag der Wochenschrift „Die Aktion“, p. 3 - 5 .

35 In Klibanski p. 73, in de uitgave van „Aktion“ p. 5 - 6.

deze gevaren voor het eerst in alle duidelijkheid zag, zij of Trotski. A. Kollontai verdedigde destijds de "Arbeidersoppositie".

Een van de leiders van deze "Arbeidersoppositie", SLYAPNIKOV, had opgeroepen tot een fundamentele verandering in het "gehele organisatorische systeem van economisch beheer", en in zijn verslag ten tijde van het Achtste All-Russische Radencongres stelde hij duidelijk het fundamentele vraagstuk van de "dictatuur van het proletariaat" aan de orde:

"De essentie van het geschil is welke weg onze Communistische Partij in de huidige overgangperiode moet inslaan, hoe zij haar economisch politiek zal uitvoeren: via de massa's in bonden georganiseerde arbeiders of bureaucratisch over hun hoofden heen, via de officiële ambtenaren".

Alexandra Kollontai was het destijds volledig eens met deze vraag, en ook zij beschouwde deze als het belangrijkste twistpunt. De taak van de proletarische revolutie bestond volgens haar juist in het "vinden van de *nieuwe* vormen van productie", "de *nieuwe* vormen van organisatie en drijfveren om te werken". Volgens haar visie, die zij na het Achtste Radencongres publiekelijk heeft verdedigd, kan de schepper van de communistische economie alleen maar die klasse zijn die organisch verbonden is met de nieuw ontstane productievorm van een productiever en perfecter economisch systeem, geboren in vreselijke geboorteweën. De dragers van de vermaatschappelijking zouden "de productiegemeenschappen van de arbeiders" moeten zijn. Daarom steunt ze de eis van de "Arbeidersoppositie":

"Het beheer van de nationale economie moet worden georganiseerd door het All-Russische Congres van Producenten, waarin zich beroeps- en bedrijfstakverenigingen zullen aaneensluiten. Zij zullen een centraal orgaan kiezen dat de hele economie van de republiek zal besturen."

In de praktijk betekende deze stelling dat het beheer van de communistische economie door de vakbonden moest worden uitgevoerd. Maar het was in feite het tegendeel van de eis van Trotski van 30 december 1920, die wilde dat de Opperste Economische Raad (al lang een bureaucratische instelling!) op zo'n manier met de vakbonden zou samengroeien, dat de laatste zouden worden "opgeslorpt" door de eerste. Volgens de toespraak van Trotski zijn niet de arbeiders

"de werkelijke organisatoren van de productie binnen de vakbond, maar de hen leidende communisten",

dus de bolsjewistische partij. De stellingen van de Arbeiders-oppositie (van de leiders moet - behalve Sijljanikov, ook LOEVINOV worden genoemd - twee voormalige metaalbewerkers die al lange tijd aangeziene leden van de partij waren) betekenden dus niets minder dan de uitschakeling van de partij en de vervanging ervan door een zelfbestuur van de in hun vakbonden georganiseerde arbeiders. Rosenberg is zelfs van mening dat de Arbeidersoppositie in wezen een terugkeer naar de zuivere radendemocratie van 1917 nastreefde. In ieder geval verklaarde Lenin in 1920 dat de Arbeidersoppositie een anarchosyndicalistische afwijking was³⁶). Daarop antwoordde Alexandra Kollontai:

36 Arthur Rosenberg, aaO, p. 153-154.

"Is dit syndicalisme? Is het niet andersom, hetzelfde als wat er in ons partijprogramma staat? En kijken niet eerder de stellingen van de andere kameraden daar van af?"

De "andere kameraden" waren Lenin en Zinoviev, BOECHARIN en Trotski. Ondanks hun eigen meningsverschillen - zoals bekend botsten Lenin en Trotski hard met elkaar over de kwestie van de "verstaatsing van de vakbonden", waar Lenin zich tegen verzette - waren ze het volgens Alexandra Kollontai op één punt eens:

"Ze zijn het allemaal eens over één basisprincipe, namelijk *dat de economie over de hoofden van de arbeiders heen moet worden beheerd*, vooralsnog door middel van een *bureaucratisch systeem*, een erfenis uit het verleden. Alle kameraden die tot de hoge partijleiders behoren zijn het op dit punt roerend met elkaar eens ... Het lijkt erop dat volgens Lenin, Trotski, Zinovjev en Boecharin de productie zoets 'vernuffigs' is dat men geen 'leiding' kan missen; de arbeiders moeten eerst 'opgevoed en onderwezen' worden ..."

Bovenal zegt ze over Trotski, met erkenning van zijn "openheid":

"Hij gelooft niet dat de arbeidersmassa's volwassen genoeg zijn om het communisme te creëren en nieuwe vormen van productie op te bouwen in scheppingspijn en het maken van fouten."

Een bureaucratie kent blijkbaar geen scheppingspijn en fouten. Zo spitst Alexandra Kollontai tenslotte de omstreden kwestie toe tot het alternatief "*bureaucratie of zelfactiviteit van de massa's*".

"Welk bestuurlijk systeem van de arbeidersstaat biedt de klasse meer ruimte voor creatieve activiteit op het moment dat de economische basis van het communisme wordt gecreëerd; het systeem van bureaucratistische staatsorganen of het systeem van uitgebreide praktische zelfwerkzaamheid van de werkende massa's?"

Ze beschuldigt de bovengenoemde partijleiders ervan dat ze plotseling "verdedigers en leiders van het bureaucratisme" zijn geworden, en merkt op dat veel kameraden de volgende uitspraak van Trotski herhalen:

"We lijden niet omdat we ons de slechte punten van de *bureaucratie* hebben toegeëigend, maar omdat we *de goede punten niet hebben omarmd*." (Trotski, "Over het economische eenheidsplan")

Alexandra Kollontai definieert bureaucratisme echter terecht als een rechtstreekse ontkenning van de zelfactiviteit van de massa's; voor haar zijn er geen goede of slechte kanten aan, maar [rest] slechts een eenvoudige en definitieve afwijzing van dit systeem dat ongeschikt is voor een socialistische economie. En ze stelt al vast - lang voordat het gevaar door Trotski werd opgemerkt:

"*De bureaucratie is een plaag die tot in het diepst van onze partij is doorgedrongen en die de Sovjetorganen volledig aan stukken scheurt*."

Het bureaucratische systeem zou samengaan met "de angst voor kritiek en de vrijheid van denken". De schadelijkheid van bureaucratisme bestaat vooral

"bij de beslissing over alle problemen, niet door middel van een gedachtenwisseling en een levendig, rechtstreeks initiatief van de belanghebbende partijen, maar door middel van een formeel besluit over het probleem 'van bovenaf', door één persoon of door zeer beperkte instanties waarbij de belanghebbenden gewoonlijk niet eens aanwezig zijn."

Om de bureaucratie die in de Sovjet-instellingen wortel had geschoten te vernietigen, was het echter vooral nodig om de bureaucratie binnen de partij zelf te overwinnen. Daarvan maakt de zuivering van de partij van de niet-proletarische elementen deel uit: "De partij moet een partij van de arbeiders worden!" Want: "Staatsoverwegingen van meer algemene aard beginnen de belangen van de arbeidersklasse te verdringen." Ze eist de terugkeer van de partij "naar het principe van het kiesstelsel" en

"de terugkeer van die omstandigheden waarin alle belangrijke kwesties van het partijleven en de Sovjetpolitiek door de onderste lagen worden besproken en pas daarna door de bovenste lagen worden samengevat".

Alexandra Kollontai verzet zich tegen een ander fenomeen in de partij, namelijk de "kroonambtenarij" en het officiële, formele gedrag dat tegenover iedereen wordt aangenomen: "Kameraadschap bestaat alleen nog in de laagste rangen". Dit en de broederschap verdwijnen nu eenmaal als het kiesstelsel in de partij wordt verlaten:

"De [ambtelijke] benoeming van bepaalde personen kan slechts bij wijze van uitzondering worden toegestaan, maar bij ons is het de 'regel' geworden. Het benoemingssysteem, dat kenmerkend is voor het bureaucratisme, is een algemeen geaccepteerd, wettelijk aanvaard verschijnsel geworden. ... *Het principe van de benoeming vervaagt het verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de massa in de persoon die van 'boven' wordt benoemd; het vergroot de kloof tussen boven en onder.*"

Als beslissende stappen in de richting van de vernietiging van het bureaucratische systeem riep Alexandra Kollontai uiteindelijk op tot een zo breed mogelijke openbaarheid, vrijheid van meningsuiting en debat en het recht op kritiek binnen de partij en in de vakbonden, evenals de verwijdering uit de partij van degenen die openbaarheid, strikte verantwoording aan de onderste lagen en vrijheid van kritiek als ongunstig beschouwen.

Deze uittreksels laten zien dat de kritiek op het bureaucratisme van de Arbeidersoppositie en Alexandra Kollontai veel grondiger en diepgaander was dan alles wat Trotski er later over schreef, en pas nadat *hij* het slachtoffer was geworden van het bureaucratische systeem. Zelfs het beste wat hij toen wist te zeggen overtrof die kritiek niet, ja, veronderstelt deze! Meer nog: in haar Marxistische analyse van deze bekritiseerde verschijnselen herkende Alexandra Kollontai ook de sociale klasse die erachter zit. En juist hier komen we op het punt dat Trotski, in zijn confrontatie met JAMES BURNHAM en tot aan zijn dood, helemaal niet begreep.

Zoals Alexandra Kollontai toen al aangaf, hadden "de vertegenwoordigers van de grotere bourgeoisie" op het gebied van economisch beheer, industrie of het herstel van de handelsbetrekkingen met het kapitalistische Westen de verantwoordelijke en leidende posities in de Sovjet-organen. Maar het was niet alleen dit overblijfsel van de voormalige bourgeoisie dat de crisis van het bolsjewistische systeem in 1920/21, vóór de invoering van de NEP, creëerde, maar ook het *doorkruisen* van tendensen van *drie verschillende maatschappelijke groeperingen*: ten eerste, de arbeidersklasse; ten tweede, de boeren- en middenstand; en ten derde, de eerder genoemde voormalige bourgeoisie. Maar interessant is dat Alexandra Kollontai ook de "specialisten, technici en zakenlieden" tot die laatste groepering rekent. Terwijl de middenstand als "medewerkers" in de Sovjet-bureaus en de directoraten van het Rode Leger waren opgeklimmen, "bevolken deze 'specialisten' nu de fundamentele economische organen". Zij zijn dus "vertegenwoordigers van de voormalige kapitalistische wereld" aan wie de Russische economie in toenemende mate wordt overgeleverd. "Het is niet aan de arbeiders" en hun klasseorganisaties, "maar aan diegenen die vreemd zijn aan de klasse dat de partij haar vertrouwen stelt". Noch de Arbeidersoppositie, noch Alexandra Kollontai geloven echter dat het mogelijk is,

"om de communistische economie en productie op te bouwen met de handen van hen die uit een andere klasse komen en die doordrenkt zijn van de routine van het verleden. Als we Marxistisch denken, is dat onmogelijk. Het is verkeerd te veronderstellen dat 'de mensen van de praktijk', de technici, de *specialisten van de kapitalistische productieorganisatie*, er plotseling in zullen slagen hun gebruikelijke opvattingen en methoden over de arbeid die hen zijn aangeleerd en die hen organisch hebben doordrongen vanwege hun dienstbaarheid aan het kapitaal, op te geven en nieuwe communistische economische vormen zullen beginnen te creëren."

Alexandra Kollontai ziet het als een verdienste van de Arbeidersoppositie, dat ze de vraag heeft gesteld wie eigenlijk de nieuwe economische vormen moesten creëren, de technici, de zakenlieden uit het tsaristische tijdperk, "die met hun gehele psychologie verbonden zijn met het verleden" en de Sovjetambtenaren met hier en daar een paar eerlijke communisten, of de "collectieven van de arbeidersklasse" - in deze discussie zijn dat de vakbonden? En ze beschrijft al duidelijk genoeg die klasse die toen naar macht streefde en die ze in de tussentijd gewonnen heeft en die nu met een ongeëvenaarde terroristische dictatuur uitoefent: Zij zijn de "mensen van de praktijk", de vroeger heersende burgers van het kapitalistische systeem.

"Zij zijn natuurlijk niet de grote kapitaalmagnaten ... die door de eerste revolutiegolf werden weggevaagd, maar zij zijn - als de getalenteerde dienaren van het kapitalistische productiesysteem - *het brein, het genie van het kapitalisme* - ze zijn daarvan *de ware scheppers en vormgevers*. *Deze groep keurt de centralistische tendensen van het Sovjetbeleid op economisch gebied goed, maar eist voor zichzelf ook alle voordelen op van de trustvorming en het reguleren van de productie* (wat ook de inzet van het kapitaal hier en in alle meer ontwikkelde landen is). *Zij hebben slechts een doel, dat de arbeiders de regelgeving door arbeidersorganisaties (industriebonden) wordt ontnomen* en deze door hun eigen handen te leiden onder de dekmantel van het sovjet-economisch apparaat, de centrale en

belangrijkste besturen van het nationale economische apparaat, waarin zij al een vrij stevige voet aan de grond hebben gekregen. De invloed van deze heren op de 'nuchtere' staatspolitiek van onze leiders is groot, zelfs groter dan wenselijk..."

Trotsky daarentegen was in 1929 nog steeds van mening dat "de talrijke technische en intellectuele krachten van het land" een betrouwbare pijler van het Sovjetsysteem waren geworden, overtuigd niet "door het socialistische idee, maar door een patriottisme dat de elementaire lessen van de geschiedenis heeft geabsorbeerd". Deze lagen zouden het sovjetsysteem hebben opgevat als een systeem om de onafhankelijkheid van de landbouw en de nationale economie te beschermen tegen imperialistische, koloniale uitbuiting.³⁷⁾ In 1920 kwam hij echter tegen de Arbeidersoppositie in met een plan dat niets minder betekende dan een verdere uitbreiding van de "militarisering van de arbeid" tot de vakbonden, door ze op te nemen in het staatsapparaat. (We behandelen dit op de oorlogseconomie georiënteerde Bonapartisme van Trotsky in een afzonderlijke verhandeling). En Lenin legde aan de Arbeidersoppositie uit hoe hij een "dictatuur van het proletariaat" opvatte:

"Deze dictatuur zal niet worden gerealiseerd door een organisatie die het hele industriële personeelsbestand omvat. Waarom niet? We kunnen dit lezen in de stellingen van het Tweede Congres van de Communistische Internationale over de rol van de politieke partij in het algemeen. Ik ga hier verder niet op in. Hieruit volgt dat de partij als het ware de voorhoede van het proletariaat opneemt en dat deze voorhoede de dictatuur van het proletariaat realiseert".³⁸⁾

Ondertussen hebben we vernomen hoe Alexandra Kollontai deze partij karakteriseerde. Laten we haar nu nog eens horen:

*"De zuiverheid van de klassepolitiek van onze partij in het proces van samensmelting met het Sovjetstaatsapparaat wordt meer en meer getransformeerd in een *boven de klassen staande politiek*, wat niets anders betekent dan de 'aanpassing' van de leidende organen aan de tegenstrijdige belangen van de sociaal diverse lagen van de bevolking."*

Ze wijst met verontwaardiging op het feit dat de *ongelijkheid* tussen de situatie van het proletariaat, de vermeende "ruggengraat van de dictatuur", en die van de "bevoorrechte groepen" van de bevolking van Sovjet-Rusland steeds groter wordt. De arbeider van de grote massa zag met eigen ogen hoe de "man van de praktijk" en de sovjetambtenaar leefden, en hoe hij zelf, die de steunpilaar van de proletarische dictatuur was, moest vegeteren. En Alexandra Kollontai vraagt tenslotte :

37 Leo D. Trotsky, „Ist die Umwandlung der Sowjets in eine parlamentarische Demokratie wahrscheinlich?“, in: „Die Neue Bücherschau“, VII. Jhg., 6. Heft, Juni 1929, S. 297.

38 W. I. Lenin, „Über die Gewerkschaften, über die gegenwärtige Lage und über die Fehler des Genossen Trotsky“: in „Sammelband“ van 1925 (zie. nr. 15!). P. 589; in Sammelband „Über die Gewerkschaften“, Wien/Berlin 1927, p. 86; in de „Sämtlichen Werken“, Bd. XXVI, Moskau 1940, p. 78-79; alleen in de „Ausgewählten Werken“, Bd. II, Moskau 1947, zoekt men tevergeefs naar deze polemiek van Lenins tegen Trotsky!

"Zijn wij werkelijk de ruggengraat van de klassedictatuur (zo vragen de Russische proletariërs via de Arbeidersoppositie; Huhn) of een willoze kudde om degenen te steunen die, na zich te hebben losgemaakt van de massa en zich te hebben genesteld *onder de veilige bescherming van het uithangbord van de partij, politiek maken en de economie opbouwen zonder onze leiding en onze creatieve klasse-activiteit?*"³⁹⁾

Maar toen deze diepgaande kritiek door het Russische proletariaat op de bolsjewistische partijdictatuur en de ontwikkeling van een nieuwe uitbuitingsmaatschappij werd geuit, stond Trotski niet aan de kant van de critici, maar aan die van de bekritiseerden. En toen had hij al de praktische kritiek door de arbeiders, soldaten en matrozen van Kronstadt (maart 1921) neergeslagen met het "Rode" Leger, dat zojuist in Polen enigszins was beschadigd.

VI. [Trotski en de opstand van Kronstadt]

De bolsjewieken hebben geprobeerd de opstand van Kronstadt te belasteren als een contrarevolutionaire actie van de Witte Garde, en ANTONOV-OVSEYENKO sprak over "muiters" en "anarchistische partizanen". En zelfs CLARA ZETKIN is niet alleen overtuigd van een connectie met de Zuid-Russische boerenopstanden, maar *zag ook de opstand van Kronstadt in het licht van het proces tegen de sociaal-revolutionairen (zomer 1922)*, waarin zij namens de Comintern voor het Hooggerechtshof sprak en de procesverslagen bestudeerde. Maar in vergelijking met de eisen van de boerenbeweging (vrije handel, toelating van privé- en buitenlands kapitaal, democratische vrijheden, grondwetgevende vergadering) moet ze "een opvallende variatie" toegeven:

"Want in Kronstadt werd gezegd: leve de grondwetgevende vergadering - en de vrije sovjets zonder de communisten!"

Zij beschouwt dit als een formele concessie van contrarevolutie aan de proletarische revolutie.⁴⁰⁾ *Raden zonder bolsjewieken!* OSKAR ANWEILER beweerde dat deze slogan niet door de Kronstadters is opgezet, maar door MILIUKOV in de emigratie is uitgevonden (Rätebewegung in Russland 1905-1921, Leiden 1958, E.J. Brill, p. 317, voetnoot 229). Maar daarin schuilt nu juist het "geheim" van deze "Parijse Commune" in het bolsjewistische Rusland. Zo had de Arbeidersoppositie bij monde van Alexandra Kollontai geëist

"het aantal hoge ambtenaren dat gelijktijdig in de Sovjet- en partijorganen zitting heeft, tot een minimum te beperken".

Welnu, RUTH FISCHER citeert uit EMMA GOLDMAN als vijfde punt van het programma van Kronstadt:

39 Alexandra Kollontai, „Die Arbeiter-Opposition in Rußland“, met kritischen opmerkingen van R. Korpelanski. Uitgegeven door de Russische afdeling van de 4de Internationale, in het Duits vertaald door M. N. und Fr. R-t., p. 15, 17-19, 20, 22-23, 25-29, 31, 43, 45-49, 50, 51 und 54. Men ziet dat de Trotskistische Internationale zich in plaats van de „Kommunistischen Arbeiter-(4.) Internationale“ geplaatst heeft, waarvan de Russische afdeling de KAP van Rusland was.

40 Clara Zetkin, „Wir klagen an! Ein Beitrag zum Prozeß der Sozialrevolutionäre“. Verlag der Komintern, Hamburg 1923, p. 57.

"Schaf de praktijk af van het delegeren van partijvertegenwoordigers aan een Sovjet-instelling; geen enkele partij mag privileges en staatssteun ontvangen bij het propageren van haar ideeën." ⁴¹⁾

Tot slot de radioboodschap van 6 maart 1921, waarin onder andere wordt gezegd:

"We strijden voor de macht van de raden, niet van de partijen. We staan voor de vrije verkiezing van vertegenwoordigers van de arbeidersklasse. De communistisch (bedoeld wordt: bolsjewistisch; Huhn) aangestuurde raden waren altijd doof voor onze noden en eisen; ze antwoordden alleen maar met kogels...".

De volgende dag begon, in opdracht van Lenin en Trotski, het artilleriebombardement op Kronstadt. Dus deze keer reageerden de bolsjewieken zelfs met granaten!

Wij hebben hier niet de bedoeling om zelfs maar een schets van de opstand van Kronstadt te geven; ALEXANDER BERKMAN deed dat al een jaar later, naar eigen en beste kennis van zaken, omdat hij bij Zinoviev voor de arbeiders en matrozen van Kronstadt was opgekomen.⁴²⁾ Wij willen slechts enkele kenmerken benadrukken die in het kader van ons betoog thuishoren. Eind februari 1921 brak een stakingsbeweging van de Petersburgse arbeiders uit, die de bolsjewieken met behulp van de "Kursanti" (studenten van de kadettenopleiding) onderdrukten. Uiteindelijk sloten ze zelfs de arbeiders van een fabriek uit, waardoor deze hun voedselrantsoenen kwijtraakten. Toen de matrozen van Kronstadt hiervan hoorden, stuurden ze een comité naar Petersburg om de situatie te onderzoeken. Dit comité bracht op 1 maart 1921 verslag uit aan een volksvergadering in Kronstadt, die officieel was bijeengeroepen door de 1ste en 2de Brigade van de lijnschepen van de Baltische Vloot en waaraan ongeveer 16.000 matrozen van de Rode Vloot, soldaten van het Rode Leger en arbeiders deelnamen. De verontwaardigde vergadering heeft de beroemde resolutie van Kronstadt aangenomen, waarvan we sommige eisen al kennen en die hier worden aangevuld:

1. Onmiddellijke herverkiezingen van de Sovjets met geheime stemming.
2. Vrijheid van meningsuiting en persvrijheid voor arbeiders en boeren, voor alle linkse socialistische partijen en de anarchisten.
3. De bevrijding van alle politieke gevangenen van de socialistische partijen, evenals van de arbeiders, boeren, leden van de Rode Garde en matrozen die werden gearresteerd en gevangen gezet ter gelegenheid van de arbeiders- en boerenbewegingen die op dat moment het bolsjewistische Rusland in beroering brachten.

Alleen de bolsjewistische voorzitter van het uitvoerend comité van de Sovjet van Kronstadt, VASSILIEV, en de aanwezige voorzitter van de RSFS, KALININ, hebben bezwaar gemaakt tegen deze resolutie. De vergadering stuurde een commissie naar de stakende arbeiders in Petrograd om met hen een gemeenschappelijke aanpak te

41 Ruth Fischer, „Stalin und der deutsche Kommunismus“, US-amerikanische Ausgabe Cambridge 1948. Duitse vertaling in der uitgeverij van de „Frankfurter Hefte“, Frankfurt/Main, z. j., p. 203.

42 Alexander Berkman, „Kronstadt – die Pariser Kommune Rußlands!“, (maart 1922), in „Der Syndikalist“, Organ der FAUD, IV. jg. (1922), nr. 11. Dit is de oorspronkelijke versie van het uitgebreide essay dat in 1951 verscheen van dezelfde auteur in „Monat“ (nr. 30) onder de titel „Der Aufstand von Kronstadt“.

bespreken. Ze bestond uit dertig leden en werd bij binnenkomst in de stad onmiddellijk door de bolsjewieken gearresteerd. Er is nooit meer iets van hen vernomen. Onmiddellijk na de bijeenkomst, op de ochtend van 2 maart 1921, werd een door Lenin en Trotski ondertekend bevel uitgevaardigd, waarin de beweging van Kronstadt werd veroordeeld als een *gewapende opstand* (Myatosj) tegen de radenregering! Terwijl in Kronstadt geen bolsjewiek werd gearresteerd, behalve de hoofdcommissaris van de Baltische Vloot, KUSMIN, laat staan neergeschoten, en Vasilyev geen enkele bolsjewiek arresteerde, verklaarde Trotski aan de rebellen van Kronstadt, na een gemene journalistieke lastercampagne op 6 maart 1921: "Ik zal jullie afschieten als fazanten!" Berkman's poging om te bemiddelen bij Zinoviev mislukte; Zinoviev zelf heeft Kronstadt tijdens de bijeenkomst van de Petrograd Sovjet op 4 maart 1921 met een haat-rede in diskrediet gebracht en het was zijn naaste medewerker, JEVDOMIKOV, die de resolutie indiende waarin Kronstadt werd aangeklaagd als een contrarevolutionaire opstand en waarin hij de onmiddellijke overgave eiste. Trotski was niet aanwezig op de bijeenkomst, maar kwam in de nacht van 5 maart aan. *Hij en Stalin* kregen het bevel om Kronstadt te liquideren. TUKHATCHEVSKY nam het werk van de generale staf over, Trotski speelde de officiële militaire heldenrol en Stalin [die van de verantwoordelijke voor] de liquidatie van de opstand toen Kronstadt na tien dagen van strijd was gevallen. Trotski haastte zich om in Petersburg ook de arbeidersbeweging daar te liquideren. Het resultaat van de overwinning van Trotski, Stalin en Tuhachevsky in Kronstadt waren zo'n 14.000 lijken. Ze hadden dus hun best gedaan om zowat de hele opstandige volksvergadering van 1 maart 1921 te vernietigen.

Het neerslaan van de opstand van Kronstadt tegen de bolsjewieken was principieel zien de definitieve, onherroepelijke, politiek-praktische beslissing van Lenin en Trotski voor de partijmacht en *tegen de radenmacht*. Daaraan kan net zomin twijfel bestaan als aan de duidelijke, onmiskenbare politiek-praktische beslissing van Ebert en NOSKE voor de partijmacht en tegen de Duitse raden sinds de avond van 9 november 1918. Wanneer Alexander Berkman Kronstadt vergelijkt met de Parijse Commune, Lenin met THIERS, en Trotski met GALLIFET, dan kan er een andere vergelijking worden gemaakt ten aanzien van Trotski, en het is Noske zelf die dat suggereert: Toen hij ooit sprak over zijn voornemen om het Duitse leger onder sociaal-democratische controle te reorganiseren, scheidde hij op dat hij "*de Trotski van Duitsland*" had kunnen worden! ⁴³⁾

[Het 'Trotskisme' na Kronstadt]

Sinds Kronstadt is het hele "Trotskisme" slechts een rechtvaardiging van Trotski's beslissingen en daden van 1917 tot 1921 en dus tegelijkertijd een vergoddelijking van het bolsjewisme van die periode. Sinds het voorjaar van 1921 is Trotski's dialectische methode dus, mede onder druk van deze apologie, gezakt tot het niveau van SCHOPENHAUER's "Eristische Dialectiek", die de jonge Trotski al diende als basis voor zijn favoriete discussiestijl. ⁴⁴⁾ Ook zijn geschiedschrijving wordt op een aantal beslissende punten aangetast door zijn apologetische behoeftes. Neem bijvoorbeeld zijn perspectief op de "Permanente Revolutie", dat haaks stond op Lenins opvatting over de Russische Revolutie. We hebben Martynov al horen zeggen dat de eerste periode van de Oktoberrevolutie (1917-1920) niet

43 Ruth Fischer, idem, p. 99.

44 Elias Hurwicz, idem, p. 319.

overeenkwam met de oorspronkelijke opvatting van Lenin, maar met de opvatting van Trotski in 1905. Hij ontwikkelde deze in het laatste hoofdstuk van zijn werk over de geschiedenis van de revolutie uit 1905-06 en juist met het oog op zijn "Resultaten en vooruitzichten" [Huhn: "Perspektiven der russischen Revolution"] beschrijft LUNATZHARSKY hem ooit als "orthodoxer dan Lenin". Meer dan tien jaar eerder had Trotski het karakter van de Russische revolutie, althans de eerste fase daarvan, correct voorspeld: boerenrevolutie en dus burgerlijke revolutie, maar niet onder de leiding van de stedelijke bourgeoisie, maar van het stedelijk fabrieksproletariaat, dat haar permanent zou moeten houden. Dit betekent ook dat Lenin's oorspronkelijke opvatting van de historische agenda gewoonweg werd verlaten. En het is Trotski zelf die de laatste brief aanhaalt die ADOLF JOFFES vóór zijn zelfmoord (16 november 1927) aan hem schreef, waarin onder andere staat:

"Je hebt vanaf 1905 politiek gezien gelijk, en Lenin heeft ook toegegeven - ik heb je vaak verteld dat ik dit van hem met eigen oren heb gehoord - dat jij in 1905 gelijk had en hij niet. Men liegt niet in het aangezicht van de dood, en ik herhaal het je vandaag."

In hetzelfde deel, dat deze brief in de "Bijlage" bevat, vinden we echter ook het deel over "Werkelijke en vermeende meningsverschillen", waarin in punt 18 wordt gesteld:

"We zeiden ten overstaan van de hele Communistische Internationale: 'Het is niet waar dat we het *Trotskisme* verdedigen. *Trotski verklaarde aan de Internationale dat hij in alle fundamentele kwesties die hij met Lenin had besproken Lenin gelijk had - vooral in de kwestie van de permanente revolutie en de boerenstand*'. Deze verklaring, die bedoeld was voor de hele Communistische Internationale, is wat de Stalin-groep weigert in druk uit te geven. Ze blijft ons beschuldigen van Trotskisme. Natuurlijk verwijst deze verklaring naar vroegere meningsverschillen met Lenin, niet naar de vermeende twistpunten die Stalin en Boecharin gewetenloos hebben verzonnen." ⁴⁵

Maar wanneer Trotski, in de opgelegde vrije tijd van zijn verbanning naar Alma Ata in 1928, zijn oude geschriften over de permanente revolutie "met een potlood in de hand" opnieuw onderzoekt, concludeert hij opnieuw dat hij

"juist vanwege zijn begrip, d.w.z. de theorie van de permanente revolutie, ... de onvermijdelijkheid van de Oktoberrevolutie dertien jaar voor de verwezenlijking ervan voorspeld"

zou hebben. En zo probeert hij de theorie van de permanente revolutie te herstellen zoals die voor het eerst in 1905 door hem werd geformuleerd. Maar met een

45 Leo D. Trotzki, „Die wirkliche Lage in Rußland“, autorisierte Ausgabe. Übersetzung von Wilhelm Cremer, Avalun-Verlag, Hellerau bei Dresden, o. J., (8.-12. Tausend), p. 264-265, 149. (Volgens de "Neue Bücherschau", VII/6, juni 1929, is dit boek "samengesteld uit willekeurige krantenartikelen en wordt het door Trotsky niet erkend als een boekpublicatie", p. 299. Gezien de moeizaam verkrijgbare Trotski-literatuur hier in West-Berlijn, zullen we waarschijnlijk Trotski's meningsverschillen met de Avalun-uitgeverij moeten negeren al was het maar omdat de krantenartikelen die in die bloemlezing zijn samengevat "willekeurig" door Trotski zelf zijn geschreven. We zijn ook bijzonder geïnteresseerd in zijn "toevallige krantenartikelen" ...).

opmerkelijke toevoeging:

"Ik laat zien in waarin mijn standpunt eigenlijk verschilde van dat van Lenin en hoe en waarom het samenviel met Lenin's standpunt in alle cruciale situaties."⁴⁶⁾

Zijn apologetische methode verzacht nu dus de scherpste en zelfs de onderlinge onverenigbaarheid van Lenin's en Trotski's eerdere standpunten en bestaat in wezen uit pogingen om de volgende beweringen te bewijzen, die zowel kopjes als titels van zijn werken zijn:

- "Met Lenin in de Internationale"
- "Met Lenin in de Boerenkwestie"
- "Lenin's blanco volmacht" (voor Trotski in juli 1919)
- "Mijn overeenstemming met Lenin in de opbouw van de industrie"
- "Met Lenin tegen Stalin"
- "Met Lenin tegen Stalin, Rykov, Kalinin en Boecharin".

Om de hele scherpste van Trotski's verzet tegen Lenin voor 1917 te markeren en tegelijkertijd te bewijzen dat Trotski al in 1909 zelfs "ontaarding" van de bolsjewistische dictatuur heeft voorspeld, die hij zelf echter pas op zijn vroegst in 1923 opmerkte, toen zijn macht noodzakelijkerwijs was gesmolten na de liquidatie van het "oorlogscommunisme" en in de beginjaren van de NEP-periode, zullen we genoeg nemen met een paar zinnen uit een artikel van Trotski, dat "waarschijnlijk in 1909" verscheen in het Poolse tijdschrift "Przeglad Social-demokratyczny". Trotski, waarvan de "permanente revolutie" de dictatuur van het proletariaat *alleen* vereist, verzet zich hier tegen Lenin's stelling over de revolutionair-democratische dictatuur van het proletariaat *en de boerenstand* en beschuldigt Lenin ervan dat hij niet alleen eist dat het zegevierende proletariaat zich beperkt tot een burgerlijke boerenrevolutie, maar dat hij [Lenin] ook daadwerkelijk pleit voor

"het compleet maken van de politieke zelfbeperking van het proletariaat met een antisocialistische 'garantie' in de vorm van de boeren als medewerkers".

Trotski voorziet een dreigend "conflict van het proletariaat met de revolutionaire regering" als Lenin's opvatting wordt gerealiseerd en ziet slechts het volgende alternatief voor de oplossing ervan:

"Dit conflict kan ofwel eindigen met het temmen van de arbeiders door de boerenpartij ofwel met het verwijderen van de laatste uit haar machtspositie."

Het hele ongeluk zou liggen in het feit dat de bolsjewieken op deze manier de klassenstrijd van het proletariaat slechts leiden tot het moment van de overwinning van de revolutie, vervolgens moeten ze voorkomen dat het proletariaat zijn

46 Leo D. Trotzki, „Die Permanente Revolution“, Berlin-Wilmersdorf 1930, p. 31.

klassetaken uitvoert, aangezien de boeren het socialisme niet willen. Het verschil tussen het mensjewistische en het bolsjewistische revolutionaire perspectief werd destijds door Trotski op de volgende manier bepaald:

"Terwijl de antirevolutionaire aspecten van het mensjewisme zich nu al met al hun kracht laten zien, vormen de *antirevolutionaire kenmerken van het bolsjewisme alleen in het geval van een revolutionaire overwinning een groot gevaar*".

In zijn boek over de revolutie van 1905, waarin hij dit artikel uit 1909 citeerde, voegde hij er begin 1922 een opmerking aan toe die zijn tegenstanders enkele jaren later als bewijs van "Trotskisme" diende:

"Dit (d.w.z. het antirevolutionaire gevaar van het bolsjewisme) is, zoals bekend, niet opgetreden omdat het bolsjewisme onder leiding van kameraad Lenin - niet zonder interne strijd - in het voorjaar van 1917, dus voor de verovering van de macht, zijn verandering van opvatting in deze uiterst belangrijke kwestie had voltooid."

De Stalinisten bewezen dus dat Trotski geloofde dat hij niet naar het bolsjewisme was overgegaan, maar dat het bolsjewisme naar hem was overgegaan.⁴⁷⁾

Laten we dus met dit voorbeeld voor eens en altijd vasthouden aan het apologetische principe van Trotski:

1922: (*Trotski bevindt zich nog steeds in een onwankelbare machtspositie*)

Hij brengt ondubbelzinnig naar voren dat Lenin in het voorjaar van 1917 de positie van "permanente revolutie" had ingenomen en dat hij, toen hij de aanzienlijke weerstand van de oude bolsjewieken (KAMENEV, Zinovjev, STALIN en anderen) had overwonnen, zijn partij in Trotskistische zin had geheroriënteerd.

1923: (*Trotski's machtspositie wordt bedreigd en beschadigd*)

De voormalige mensjewiek Martynov merkt op dat de Oktoberrevolutie bij de uitvoering van Trotski's perspectief in 1921 een impasse bereikte "door het proletariaat los te scheuren van de boeren" en de bolsjewistische partij te dwingen zich voor een groot deel terug te trekken (NEP). Daarna sloot hij [Martynov] zich aan bij de bolsjewistische partij.

1925-1927: (*Trotski heeft zijn machtspositie volledig verloren*)

Trotski legt ten overstaan van de gehele COMINTERN uit dat Lenin gelijk had over de kwestie van de "permanente revolutie".

1928: (*Trotski bevindt zich in ballingschap in Alma Ata*)

Trotski beweert opnieuw dat het verloop van de revolutie overeenkomt met zijn voorspelling uit 1905, dat wil zeggen het perspectief van de "permanente revolutie".

1930: (*Trotski bevindt zich in asiel op Prinkipo in Turkije*)

Trotski streeft ernaar zijn verzet tegen Lenin vóór 1917 te verzachten en te bewijzen dat hij het op alle fundamentele en cruciale punten met Lenin eens was.

47 Grigori Dimitrioff (Herausgeber), „Die Tragödie Trotzki“, Berlin 1925, p. 55-56.

En zo is het sindsdien gebeven!

In het document waarin hij de Stalinistische vervalsingen van de geschiedenis van de Oktoberrevolutie aan de kaak stelt, verklaart hij al in 1929,

"dat mijn meningsverschillen met Lenin van zeer ondergeschikte aard waren, en dat ik als resoluut revolutionair steeds meer - niet alleen in woorden maar ook in daden - in de richting van het bolsjewisme ben gegroeid".⁴⁸⁾

Deze verklaring verwijst naar zijn activiteiten tijdens de Eerste Wereldoorlog. Toen Trotski zijn functie als voorzitter van de Revolutionaire Krijgsraad neerlegde (15 januari 1925), ging hij zelfs zover dat hij zijn eigen doctrine als al lang failliet verklaarde:

"Ik heb de afgelopen acht jaar geen enkel probleem benaderd vanuit het oogpunt van het zogenaamde 'Trotskisme'. Het Trotskisme was en is voor mij allang geliquideerd."

En Trotski beweert dat deze uitdrukking pas in de loop van de discussie over zijn boek, "1917. De lessen van oktober" opdook.⁴⁹⁾ We weten echter al dat Trotski zijn theorie niet had kunnen liquideren, althans niet in 1922.

Trotski's politieke en principiële positie na 1925 kan dus alleen worden begrepen als zijn verzet tegen en strijd tegen de oude Leninisten. Steeds weer probeert hij tevergeefs te bewijzen dat het niet de "Oude Garde" van de bolsjewieken is - waarvan alleen Stalin nog over is - maar dat hij het is die de ware gedachten en bedoelingen van Lenin tegen zijn Stalinistische epigonen vertegenwoordigt en verdedigt. Uiterlijk in de winter van 1920/21 had Trotski zich moeten realiseren dat de bolsjewistische partij niet Trotskistisch was geworden. En nadat zelfs Lenin, onder druk van de boerenbewegingen en zijn oude partijgenoten, in 1921 de koers van de Trotskisten moest herzien en terug moest keren naar zijn oorspronkelijke, zijn eigen opvattingen, was de val van de Trotskisten slechts een kwestie van tijd. Ook Lenin had Trotski in deze zaak niet langer kunnen steunen tegen de partijmeerderheid, en dat wist Trotski toen hij de overgang naar de NEP, die een einde maakte aan zijn idee, zonder weerstand liet verlopen.⁵⁰⁾ Ja, Lenin, zelfs als hij in 1925 had geleefd, had Trotski niet langer kunnen handhaven. Trotski was de man van het "oorlogscommunisme", hij werd ermee groot en hij viel ermee om.

VII. [Trotski als strateeg van de bolsjewistische staatsgreep]

We hebben gezien dat Trotski al vóór de bolsjewistische "staatsgreep" de macht van de *partij* boven de macht van de *raden* plaatste. Op dit punt was Trotski echter evenzeer een mensjewiek als een bolsjewiek, de suprematie van de partij of partijen over de raden is niet alleen 'bolsjewistisch', maar in het algemeen 'sociaal-democratisch'.

48 Leo D. Trotzki, „Die wirkliche Lage in Rußland“, idem, p. 165-166.

49 Grigori Dimitrioff, idem, p. 54.

50 Arthur Rosenberg, idem, p. 153.

Had Trotski niet tenminste na zijn val (1925) het gevaar van een partijdictatuur over het proletariaat moeten erkennen - ondanks zijn militaire vernietiging van de opstand van Kronstadt? Hij meldt immers zelf over zijn laatste gesprek met Lenin (eind 1923) dat hij met hem de krachten had gebundeld in een "strijd tegen de bureaucratisme van het leidende partij-instanties", waarvan Stalin als algemeen secretaris de voorzitter was.⁵¹⁾ En had hij niet in een vergadering van het Politburo Stalin in het gezicht gezegd dat hij kandidaat was voor het ambt van doodgraver van de partij?⁵²⁾ Bovendien, had het XII-de congres van de partij al op instigatie van de oude bolsjewieken (vanwege zijn ernstige ziekte kon Lenin er niet meer aan deelnemen) een resolutie aangenomen die duidelijk en ondubbelzinnig verklaarde (april 1923):

*"Alle pogingen om de staat onafhankelijk te maken van de partij zijn contrarevolutionair; de feitelijke heerschappij en het leiderschap van het Sovjetapparaat en de economie van de staat moeten voor de partij verzekerd blijven."*⁵³⁾

Dat was nog voor het openlijk uitbreken van de strijd tussen Trotski en het driemanschap Kamenev-Zinoviev-Stalin, dat hem niet langer bij zijn besprekingen betrok en hem aldus geleidelijk uitschakelde (eind 1923).

Al deze ervaringen waren voor Trotski geen aanleiding om de bolsjewistische opvatting van de rol van de partij op te geven; op dit punt was hij inderdaad een *bolsjewiek* geworden, en dat bleef hij, zoals we verder zullen zien.

Trotski's reeds genoemde boek: "1917. Die Lehren der Revolution" [In het Nederlandse vertaald als "[Lessen van oktober](#)"] gaf zoals bekend de directe aanleiding tot het uitbreken van het conflict met de oude bolsjewieken en daarmee de opmaat tot zijn val (1924). Maar wat de 'oude garde' daarin ergerde, was de demonstratie van hun deels remmende, deels negatieve houding ten aanzien van de kwestie van de machtsovername in oktober 1917, maar beslist niet de daarin ontwikkelde opvattingen van Trotski over het belang en de rol van de partij. Trotski kan zich, net als het Leninisme, de proletarische revolutie niet voorstellen zonder de partij; zonder haar is die er niet. Hij definieert het verschil tussen de burgerlijke en de proletarische revolutie als volgt:

"De proletarische revolutie verschilt juist daarin dat het proletariaat daarin niet alleen de drijvende kracht is, maar ook, door haar voorhoede, de leidende kracht. De rol die in de burgerlijke revoluties wordt gespeeld door de economische macht van de bourgeoisie, haar onderwijs, haar stadsbesturen en universiteiten, kan in de proletarische revolutie alleen worden vervuld door de partij van het proletariaat."

Hier hebben we al de basisvisie van de bolsjewieken: de arbeidersklasse zou niet langer alleen een drijvende klasse moeten zijn, maar ook een *zelfbesturende* klasse, maar dit zelfbestuur kan niet door de *hele* klasse worden gerealiseerd, alleen door haar voorhoede. En voor zover deze moet worden opgevat als de bolsjewistische partij, komt ze historisch gezien niet eens voort uit de arbeidersbeweging, maar

51 Leo D. Trotski, „Die wirkliche Lage“, aaO, p. 243.

52 Leo D. Trotski, „Mein Kampf mit Stalin“, in: „Das Tagebuch“, X. Jhg. (1929), Heft 10 vom 9. März 1929, p. 377.

53 Schlesinger, „Das bolschewistische Rußland“, Breslau 1926, afgedrukt op p. 68/69.

eerder uit de intellectuele beweging, en trekt ze alleen getalenteerde proletariërs definitief uit de fabriek om ze in zich op te nemen. Zo ziet dus ook Trotski het *bolsjewisme* als een specifieke *opvoeding* voor een specifiek type politieke organisatie, namelijk

"zo'n organisatie van de proletarische voorhoede waardoor een *gewapende machtsgreep* mogelijk wordt gemaakt".

De taak van deze organisatie van de proletarische voorhoede, dus van de partij, is geheel gericht op de gewapende opstand.

"Maar al het voorbereidende werk heeft waarde voor zover het de partij, en *in de eerste plaats haar leidende organen*, in staat stelt *het moment van de opstand te bepalen en de opstand te sturen*. Want de taak van de communistische partij is *de verovering van de macht, met als doel de maatschappij om te vormen*."

Zo komt het oude idee van de "Narodnaya Volya": "Alles voor het volk - *door een deel van het volk*" (de formule van de "Narodowolzi" zoals die zich onderscheidt van die van het oudere Narodniki: "Alles voor en *door* het volk") terug in het Leninisme en bij Trotski, net als het andere oude idee dat de revolutionaire organisatie "de macht moet grijpen" en met haar hulp een "economische omwenteling" moet doorvoeren. Bij MARX en Engels daarentegen moet de staatsmacht alleen worden veroverd als het bastion van het kapitalisme, om de macht van de *maatschappij* te bevrijden van haar laatste politieke boeien.

Als de partij in de eerste plaats is georganiseerd voor de gewapende opstand, dan is het maar al te begrijpelijk dat Trotski schrijft: "Het belangrijkste middel voor de proletarische omwenteling is de partij." Maar hoe was het in oktober 1917? Er waren twee tegengestelde opvattingen. Volgens de ene zou het als volgt moeten gaan

"De voorbereiding op de omwenteling en de omwenteling zelf zal worden gedaan door de partij en in haar naam en zal pas bij het slagen daarvan door het Sovjetcongres bezegeld worden".

Na wat we hierboven hebben gelezen, zouden we kunnen denken dat deze opvatting die van Trotski was. In het geheel niet! Dit was Lenins visie op "de kunst van de gewapende opstand". Op aanraden van Trotski accepteerde het Centraal Comité dit voorstel niet en ging het in overeenstemming met zijn opvatting te werk, die luidde:

"De opstand werd gekanaliseerd in het vaarwater van de Sovjets en agitatorisch verbonden met het tweede sovjetcongres."

Trotski haastte zich er echter aan toe te voegen dat "dit conflict" tussen hem en Lenin "geen principekwestie was, maar eerder een technische kwestie". Wij geloven hem graag en bestuderen zijn presentatie vooral met betrekking tot de rol die de raden naast de partij mogen spelen. We hebben al de indruk dat het leiden van de opstand in het vaarwater van de raden en de agitatorische verbinding met het tweede radencongres alleen bedoeld was om de machtsgreep van de partij te

'camoufleren'. Inderdaad maakt Trotski hier in zijn verdere presentatie geen geheim van. Hij schrijft,

"dat de voorbereidingen voor de opstand werden verborgen onder de voorbereidingen voor het tweede sovjetcongres, onder het voorwendsel dat dit beschermd moest worden".

Trotski kwam door een gelukkige zet op dit voorwendsel: namelijk een bevel van Kerenski om tweederde van de Petersburgse garnizoenstroepen naar het front te sturen, dat onder protest door de sovjet van Petrograd moest worden afgewezen, en om op 16 oktober het oorlogsrevolutionaire comité te vormen, dat de troepen beval te blijven. Daarmee was de opstand reeds praktisch gewonnen, zoals Trotski terecht opmerkt, en het kan ook kloppen dat Lenin deze omstandigheid niet in zijn volle betekenis erkende, aangezien hij zich buiten Petersburg bevond.

"We hadden in werkelijkheid te maken met een gewapende, zij het bloedeloze, opstand van de regimenten van Petrograd tegen de tijdelijke regering, een opstand die werd geleid door het revolutionaire oorlogscomité en *zogenaamd* de taak had het tweede sovjetcongres te beschermen, waarop over het lot van de regering zou worden beslist."

Deze "stille", bijna "legale" opstand van 16 oktober zou het pas mogelijk maken om het tijdstip van de machtsovername aan te passen aan het moment van de bijeenkomst van het tweede sovjetcongres (25 oktober). Dit was alleen mogelijk door de dubbele regering, d.w.z. door het recht van de raden om besluiten van de voorlopige regering te toetsen en te herzien.

"Hiermee hadden we de feitelijke opstand van het Petrogradse garnizoen gemaskeerd met de tradities en gebruiken van de gelegaliseerde dubbele regering."

Trotski misbruikte aldus de *raden* om de gewapende opstand van de bolsjewistische *partij* te maskeren, gebruikte "het raamwerk van de sovjetlegaliteit voor de bolsjewistische opstand". "Met de leuze van strijd voor het tweede congres hebben we de wapens van het revolutionaire leger gewonnen en organisatorisch ingepast." We leren tevens hieruit wat de bolsjewiki met een "leuze" bedoelen. Trotski komt op een veelzeggende manier nog eens terug op de "technische tweedeling" tussen hem en Lenin:

"De organisatie van de gewapende opstand onder het *motto: de machtsgreep door de partij* is één ding; de voorbereiding en de daaropvolgende daadwerkelijke uitvoering van de opstand onder de *leuze: verdediging van de rechten van het sovjetcongres* is iets heel anders."

Dienovereenkomstig lijken een 'motto' en een 'leuze' net zo veel te verschillen als bijvoorbeeld de waarheid en de leugen. Trotski meldt echter dat het tweede radencongres niet alleen over het lot van de Voorlopige Regering moet beslissen, maar ook een oplossing moet brengen voor de kwestie van de macht. Betekent dit een erkenning van het radenstelsel, de intentie om de macht ervan te vergroten, om politieke beslissingen er aan over te laten? Trotski geeft een duidelijk en cynisch

antwoord op deze vragen:

"De tijdelijke toenadering van de opstand en het tweede sovjetcongres betekende niet dat we enige hoop koesterden, hoe naïef (!; Huhn) ook, dat het congres uit eigen beweging over de kwestie van de macht zou beslissen. Zo'n *fetisjisme van de sovjetvorm* was ons volkomen vreemd."

Maar misschien koesterden de soldaten, matrozen en arbeiders van Petersburg en Kronstadt zulke "naïeve hoop"? En misschien werden ze er zelfs in gesterkt door de "leuze"? Misschien is dat de reden waarom ook zij geloofden in wat de bolsjewieken pretendeerden, terwijl het zeer onwaarschijnlijk is dat de voorlopige regering dat geloofde, d.w.z. zoals Trotski beweert,

"Deze mensen geloofden eigenlijk dat het ons ging om *sovjet-parlementarisme* (!; Huhn), met het nieuwe congres dat zou resulteren in een nieuwe resolutie over de kwestie van de macht, naar het voorbeeld van de sovjetresoluties van Moskou en Petrograd."

De raden, die volgens Trotski zowel in 1905 als in 1917 werden gevormd als de "natuurlijke vorm van organisatie" van de arbeiders- en soldatenbeweging, zijn daarom naar zijn mening en die van Lenin slechts organen van de strijd om de macht ... van de partij. Zodra ze spontaan ontstaan, moeten ze dienen als podium voor de partij in dienst van de greep naar de macht:

"Men moet niet vergeten dat de sovjets zijn ontstaan in de 'democratische' fase van de Russische revolutie, dat ze in dit stadium werden gelegaliseerd en dat ze *vervolgens aan ons zijn overgegaan en door ons bruikbaar werden gemaakt.*"

Alleen "in het populaire bewustzijn waren de sovjets de dragers van de macht", maar de bolsjewieken wisten wel beter. Wat als de raden zich niet lieten gebruiken? Dan konden ze onder gaan, dan werd - zoals Lenin deed in juli 1917 - er een "strijd" tegen hen gelanceerd, die gericht was "tegen het fetisjisme met betrekking tot de organisatievormen van de sovjets". Trotski spreekt zelf over die grote nieuwe revolutionaire beweging van 1914/15, die zich waarschijnlijk niet volledig kon ontwikkelen vanwege het uitbreken van de oorlog, en hij schrijft erover:

"Maar er is veel voor te zeggen dat als de zegevierende revolutie zich verder had ontwikkeld op de weg die was geopend door de gebeurtenissen in juli van 1914 (stel je voor dat de vakbonden en de sociaal-democratie tegelijk een politieke massastaking in Duitsland zouden hebben georganiseerd! Huhn), zouden *na de afschaffing van het tsarisme de revolutionaire arbeiderssovjets* aan het roer zijn gekomen, die via de linkse 'Narodniki' (in het begin!) ook de boerenmassa's naar hun kamp zouden hebben getrokken."

Er kan dan ook geen twijfel over bestaan dat Trotski zich volledig realiseerde dat elke revolutionaire beweging van de arbeidersklasse zich organisatorisch zal uitdrukken in de vorm van raden, die dan geconfronteerd zullen worden met de beslissing om "ofwel ten onder te gaan ofwel feitelijk de macht te grijpen". Maar, zo benadrukt de bolsjewiek Trotski,

"Ze konden de macht niet grijpen in hun hoedanigheid van democratische coalitie van arbeiders en boeren, die uit vele partijen bestond, maar alleen door *de proletarische dictatuur*, die wordt geleid door één enkele partij ..."

Wat als de raden zich niet door één partij laten leiden? Dan, legt Trotski uit, "*zou de revolutie over onze partij heen zijn gegaan en zouden we ten slotte een opstand hebben gezien van de massa's arbeiders en boeren zonder partijleiding*". En als een arbeider zou vragen: "En wat dan nog?", dan zou Trotski hem "met andere woorden" zeggen dat dit een "catastrofe" zou betekenen. Misschien zal onze arbeider antwoorden: "Voor de partij!" Maar Trotski beweert:

"Zonder de partij, met voorbijgaan aan de partij, door een surrogaat van de partij, kan de proletarische revolutie nooit winnen. Dat is de belangrijkste les van het afgelopen decennium."

Vandaag zien we terug op nog een paar decennia en zijn we tot de conclusie gekomen dat het altijd de partijen waren die de proletarische revolutie de overwinning uit handen hebben geslagen; en tegen de tijd dat Trotski de bovenstaande zinnen schreef, waren er al drie jaar verstreken na het belangrijkste Russische bewijs van deze stelling (Kronstadt). In Rusland was het juist de bolsjewistische partij die de arbeidersrevolutie likwideerde. De lessen van de geschiedenis vertellen ons dat de socialistische arbeidersrevolutie haar organisatieprincipe altijd in de vorm van raden tot uitdrukking heeft gebracht, en het is aan de andere kant Trotski die eist dat de sovjets "passend omgevormd" worden, d.w.z. "tot een flexibele, levende vorm van strijd" voor de partij die de macht grijpt, maar "*niet als een organisatieprincipe dat de partij binnendringt en de natuurlijke ontwikkeling ervan verstoort*". Men zou nu eigenlijk aannemen dat Trotski genoeg zou hebben van de onvermijdelijke "ontaarding" van een vorm van politieke organisatie, die zich afsluit voor het radenprincipe. Maar we zien keer op keer dat Trotski "uiteindelijk" niets tegen heeft op het bolsjewistische principe van organisatie en het principe van de overheersing van de massa's dan dat hij niet aan het hoofd er van staat.

[De kunst van de gewapende opstand]

Laat me aan het einde van ons kritische onderzoek van Trotski's polemieken tegen het driemanschap Kamenev-Zinovjev-Stalin slechts één omstandigheid noemen die ons in het bijzonder aangaat. Volgens de vooronderstellingen van de "kunst van gewapende opstand" die door Trotski is geformuleerd om een bolsjewistische partij de macht te doen grijpen, vertegenwoordigen de principes van Lenin geen speciaal, uniek fenomeen, aangezien deze alleen maar onder Russische omstandigheden noodzakelijk zouden zijn.

"Onze fundamentele en, naar onze mening, onbetwistbare overweging, volgens welke het proces van machtsoverwinning in Amerika en Europa zal stuiten op veel groter, veel bedachtzamer en hardnekkiger verzet van de heersende klasse dan de onze, verplicht ons om de gewapende opstand en de burgeroorlog inderdaad te behandelen als een kunst."

Daarmee wordt beweerd dat de bolsjewistische opvatting van de arbeidersbeweging die zich - in Trotski's woorden! - niet primair richt op "de grote maatstaf van de *politiek*", maar eerder op "de kleine maatstaf van de *oorlog*", voor de industrieel en sociaal veel hoger ontwikkelde landen van Amerika en Europa nog veel meer geldig en van belang is.

Onze gedetailleerde bestudering van het boek dat de strijd tegen het Stalinisme opende, toont dus niet de minste *fundamentele* afwijking van het bolsjewisme, maar integendeel een zekere *doctrinaire* uitwerking en *dogmatische* consolidatie ervan. ⁵⁴⁾

In hetzelfde jaar waarin Trotski zijn polemische werk "1917" [In het Nederlands bekend onder de titel "[Lessen van Oktober](#)"] schreef en al in een ernstig geschil verkeerde met de bolsjewistische partij (1924), die - naar zijn mening - afstand nam van het "Leninisme", hield hij echter vol dat Lenin weliswaar niet meer leefde, maar wel het Leninisme.

"Hij *leeft in de partij* die hij heeft opgericht, leeft in de eerste arbeidersstaat, waar hij aan de top stond en die hij leidde." (Geschreven in Tbilisi op 22 januari 1924)

Dit is waar de mythologisering van de leider begint, waarvan de partij de incarnatie moet zijn, begint. Net zoals de christelijke gemeenschap het lichaam van Christus vertegenwoordigt, belichaamt de bolsjewistische partij de geest, het genie van Lenin:

"Lenin was een genie, een genie wordt eens per honderd jaar geboren, en genieën als leiders van de arbeidersklasse heeft de wereldgeschiedenis er maar twee gekend: Marx en Lenin. Geen enkel genie kan worden gecreëerd, zelfs niet door een decreet van de machtigste en meest gedisciplineerde partij, maar de *partij kan, voor zover mogelijk, proberen het genie te vervangen, zolang het ontbreekt*, door de collectieve inspanningen te verdubbelen."

Trotski zei dit tijdens Lenins ernstige ziekte op 5 april 1923, in zijn presentatie op het VII-de all-Russische partijcongres, d.w.z. vóór Lenins dood. Deze stelling betekent niets minder dan dat een bolsjewistische partij het grootste deel van een eeuw moet denken en handelen in plaatsvervangende van een genie! Ze moet als het ware "in de geest" van zijn stichter leven, en in het geval van Lenins partij is dit ook een vanzelfsprekendheid, aangezien ze door hem werd geschoold tot - zoals Trotski zegt - een "proletarische *aristocratie*". (Wat had Lenin eigenlijk tegen de Engelse "arbeidersaristocratie"?) Zoals bekend bestaat er een ideologie van het genie, ja, de Oostenrijkse Marxist EDGAR ZILSEL sprak zelfs van een "religie van het genie". De arbeidersbeweging moet daarvan niets hebben willen weten, want in haar "Internationale" zong ze de verzen: "Geen hoger wezen, geen god, geen keizer, geen *tribuun* zal ons redden; we kunnen onszelf slechts door zelf-doen verlossen van de ellende". Trotski daarentegen, als schepper van de Lenin-mythe, is het daar niet mee eens:

54 Leo D. Trotski, „1917. Die Lehren der Revolution“. Mit einem Vorwort von Paul Levi, Berlin 1925, p. 15, 20-24, 58, 60-64, 69-74 en 78-79. [In het Nederlandse bekend onder de titel "[Lessen van Oktober](#)"]

"We zingen: 'Geen hoger wezen zal ons redden' - en ook 'geen tribuun' ... *Dat is correct, maar alleen in de laatste historische betekenis*, d.w.z. voor zover de arbeidersklasse uiteindelijk ook zou winnen als Marx er niet was geweest, als Ulyanov Lenin niet was geweest. De arbeidersklasse zou de ideeën en methoden die ze nodig heeft zelf hebben uitgewerkt, maar langzamer." ⁵⁵

Maar we vernamen van Trotski dat de arbeidersrevolutie niet kan zegevieren zonder de bolsjewistische partij die Lenin heeft opgericht. En de arbeidersklasse werkte haar "methoden", de raden, zelf uit, voor en zonder Lenin, dat wil zeggen, niet langzamer maar sneller.

Voor de bolsjewieken is het echter niet alleen een kwestie van het verkorten van de weg die de arbeidersbeweging moet inslaan om zichzelf te bevrijden van de heerschappij van het kapitaal; het gaat niet eens om de partij in de zin van Rosa Luxemburg, maar om de aanspraak op heerschappij van een nieuwe kaste die gevormd is in het vuur van een boeren-burgerlijke revolutie uit de dragers van het 'genie van het kapitalisme', om met Alexandra Kollontai te spreken. Ze geeft zichzelf een militaire organisatie in de bolsjewistische partij om te kunnen functioneren als de "generale staf van de wereldrevolutie" en zich zelf in de plaats de heersende klasse te stellen, zoals Lenin in september 1917 sprak, van het vervangen van de kast van de Junkers door de bolsjewistische partij. Maar men kan een partij en haar rol ook anders opvatten, namelijk zoals het pre-bolsjewistische Duitse communisme deed in de vorm van de Spartakusbund:

"De Spartakusbund is geen partij die over de massa van de arbeiders of via de arbeidersmassa tot heerschappij wil komen. De Spartakusbund is slechts het meest doelbewuste deel van het proletariaat, dat bij elke stap de hele brede massa van de arbeidersklasse op haar historische taken wijst, dat in elke fase van de revolutie het socialistische einddoel en in alle nationale kwesties de belangen van de proletarische wereldrevolutie verdedigt De Spartakusbund zal nooit de regeringsmacht overnemen anders dan door de duidelijke, ondubbelzinnige wil van de grote meerderheid van de proletarische massa in heel Duitsland, nooit anders dan op grond van hun bewuste instemming met de opvattingen, doelen en strijdmethoden van de Spartakusbund. ... De overwinning van de Spartakusbund is niet aan het begin, maar aan het einde van de revolutie; ze is identiek met de overwinning van de grote miljoenenmassa's van het socialistische proletariaat." ⁵⁶

We zijn van mening dat tussen deze "Luxemburgistische" en de bolsjewistische opvatting van de rol van de partij ontwikkeld door Lenin en Trotski, een kloof bestaat als tussen fundamenteel verschillende werelden.

Zelfs nadat hij uit zijn macht was gezet, verbannen en in ballingschap, zette Trotski het principe voort dat door Lenin was geformuleerd op het 10e partijcongres (maart 1921) tegen de syndicalistische en anarchistische "afwijking",

"dat alleen de politieke partij van de arbeidersklasse, d.w.z. de communistische partij, die in staat is om zo'n voorhoede van het proletariaat en de hele

55 Leo D. Trotzki, „Über Lenin. Material für einen Biographen“, Berlin 1924, p. 166, 168 en 171.

56 Rosa Luxemburg, „Was will der Spartakusbund?“, Berlin 1918, p. 13-14 des Sonderdruckes.

werkende massa *samen te brengen, op te voeden en te organiseren*, die als enige in staat is ... om *de gehele samengebalde actie van het hele proletariaat* te leiden, d.w.z. *politiek te leiden* en om alle werkende massa's via het proletariaat te leiden. *Anders kan de dictatuur van het proletariaat niet gerealiseerd worden,*" ⁵⁷

Dit principe heeft Trotski nooit opgegeven. Hij formuleert het alleen veel beknopter als "het Leninistische principe, onschendbaar voor elke bolsjewiek", "*dat de dictatuur van het proletariaat alleen kan en moet worden uitgevoerd door een dictatuur van de partij*". Let wel: niet alleen "kan", maar zelfs "moet"! ⁵⁸) Dit betekent natuurlijk dat Trotski de partijdictatuur in het Stalinistische Rusland niet zou hebben geëlimineerd, maar alleen "de partij zou hebben *vernieuwd* door de dictatuur van het bureaucratische apparaat te breken" ⁵⁹); de Trotskisten zouden alleen de plaats van de Stalinisten hebben ingenomen. Reeds in Alma-Ata eiste Trotski in zijn eerste verklaring aan de VI-de wereldcongres van de Comintern van 12 juli 1928, de "herintreding van de bolsjewieken-Leninisten (Oppositie) in de partij". En in hun "Open Brief" van 1932 eisten de Trotskisten het "terugroepen van de kameraden Trotski, RAKOWSKI en alle oktoberstrijders tot de leiding van de communistische wereldpartij". ⁶⁰)

[Persoonlijke ervaringen met het 'Trotskisme']

Het was in 1932. Ik was pas drie jaar actief in de vrije vakbonds- [sociaal-democratische vakbeweging] en socialistische jeugd, maar was Marx gaan studeren en ik had een paar dingen van Rosa Luxemburg gelezen. In die tijd bestudeerde ik Lenins leer voor het eerst en verdedigde ik het "Luxemburgisme" binnen de SAP en de SJV tegen de minderheid van de KPO . Ik wist al een beetje van de geschiedenis van de Duitse arbeidersbeweging. Op een dag gaf men ons een brochure waarvan we sommige fragmenten alleen hoofdschuddend konden lezen. Daarin gaf Trotski zijn visie op "Het tragisch lot van het Duitse proletariaat" en probeerde het uit te leggen wat het nu moest doen. Eerst instrueerde hij de Duitse arbeiders, die Rosa Luxemburg als een leraar en leider hadden gezien, dat ze "op zichzelf" slechts "materiaal van uitbuiting" waren; alleen door "het middel van de partij" konden ze een klasse "voor zichzelf" worden:

"De partij is dat historische orgaan door de bemiddeling waarvan de klasse tot zelfbewustzijn komt."

Onze stelling dat de klasse hoger staat dan de partij verklaarde hij tot een valse, reactionaire kleinburgerlijke theorie. In die tijd bogen we allemaal verslagen het hoofd voor dit krachtige argument. Toen wilden we weten *hoe* de arbeiders door de partij tot zelfbewustzijn komen en lazen:

"De klasse *marcheert* naar zelfbewustzijn, dat wil zeggen het proces van selectie waarin een revolutionaire *partij* wordt gevormd, *die het proletariaat*

57 W. I. Lenin, „Ausgewählte Werke“, Bd. II, Moskau 1947, p. 806.

58 Leo D. Trotzki, „Die wirkliche Lage“, aaO, p. 100.

59 Leo D. Trotzki, „Erfolge des Sozialismus und Gefahren des Abenteuerertums“, in: „Die Aktion“, XXI. Jhg., Heft 1/2, April 1931, p. 16.

60 Leo D. Trotzki, „An den VI. Weltkongreß der Komintern“, in: „Die Aktion“, XVIII. Jhg., Heft 10-12. Mitte Dezember 1928, S. 209; „Permanente Revolution“, Organ der Trotskisten, Jhg. 1932, Nr. 6.

achter zich aan leidt, is een complex en tegenstrijdig proces."

Op dat moment knikten we bedroefd, want de kwestie was echt ingewikkeld en tegenstrijdig:

- 1) Het proletariaat bereikt alleen het klassenbewustzijn door tussenkomst van de partij;
- 2) De partij kristalliseert zich uit omdat de klasse - blijkbaar spontaan - richting het klassenbewustzijn marcheert.

Daar zaten we dan met rokende hoofden en spanden we ons dialectisch begrip in om te begrijpen hoe een klasse, die al op weg was naar het klassebewustzijn, eerst de partij uitbroedt zonder welke ze nooit tot klassebewustzijn zou komen.

In die tijd waren we verwickeld in verhitte discussies over de kwestie van het eenheidsfront en maakten we ruzie over de vraag of de raden in Rusland echt macht hadden of niet. Op dat moment leerde Trotski ons dat de raden "slechts de klassevertegenwoordiging van het proletariaat" waren, maar dat ze "op zichzelf" "geen wonderkracht" bevatten. (Dit was klaarblijkelijk voorbehouden aan de partij en haar genie.) In die tijd verklaarde Trotski dat het "de grote, historische functie" van de sovjets in Duitsland was om de organen van het proletarische eenheidsfront te worden. Bij nader inzien kwamen we echter tot de conclusie dat de op te richten Duitse raden alleen bedoeld waren om de massa's van [sociaal-democratische] vrije vakbonds- en sociaaldemocratische arbeiders via een omweg toe te voeren aan de bolsjewistische partij en onder haar leiding te brengen. Toen hadden we er genoeg van :

"Als de communistische partij er in de voorbereidende periode in zou slagen *alle andere partijen uit de rijen van de arbeiders te verdrijven*, om de overgrote meerderheid van de arbeiders politiek en organisatorisch onder haar vlag te verenigen, *dan zouden er geen sovjets nodig zijn.*"⁶¹⁾

Er is daarom alleen behoefte aan raden zolang de bolsjewistische partij het proletariaat nog niet achter zich kan leiden. Destijds hebben we voor het Trotskisme bedankt, dat ook speciale steun genoot van het sociaal-democratische partijapparaat (in Dresden werd Trotski's brochure "Moet het fascisme echt winnen?" gratis aan alle SPD-functionarissen geleverd!) en we antwoordden krachtig 'nee' op de door de sociaal-democratische groep "Rote Kämpfer" opgeworpen vraag: "Kan het Trotskisme werkelijk zegevieren?", omdat we met deze groep begrepen: "*Met zijn visie onthult Trotski hoe nauw hij verwant is met zijn vijand Stalin in de kwestie van de raden.*"⁶²⁾ Toen hoorden we duizend jaar lang niets van Trotski of Trotskisme - afgezien van het nieuws van zijn vermoording op 20 augustus 1940 - en konden we zijn literatuur niet meer in handen krijgen.

Na 1945 waren we blij wanneer we dit of dat oudere geschrift hadden bewaard of het nog van een kameraad konden krijgen. Aan de andere kant was het moeilijk, zo niet onmogelijk, om Trotski's geschriften van 1933 tot 1940 te verkrijgen. Eindelijk

61 Leo D. Trotzki, „Was nun? Schicksalsfragen des deutschen Proletariats.“ Berlin 1932, 2. Aufl., p. 24 en 54.

62 „[Kann der Trotzismus wirklich siegen? Grundlinien einer Trotzki-Kritik](#)“. Berlin, Oktober 1932, Gruppe Roter Kämpfer.

kwamen er wat dingen, deels gestencild, deels typemachine-kopieën van Duitse vertalingen uit het Amerikaans. We lazen dat en waren geschokt toen we zagen dat deze belangrijke man zelfs na 1933 niets had geleerd. Zo verklaarde hij in 1937 - na de liquidatie van de hele "oude garde" van de bolsjewieken - dat het bolsjewisme "de enige vorm van Marxisme" was voor ons tijdperk en dat de bolsjewistische partij "voor het eerst de relatie tussen de voorhoede en de klasse tot stand gebracht" zou hebben. Nu legde hij uit dat de raden "slechts (...) de georganiseerde vorm van verbinding tussen voorhoede en klasse" waren. Het proletariaat kan nog alleen "aan de macht komen in de persoon van zijn voorhoede", en zowel de revolutie als de dictatuur van het proletariaat kunnen alleen als zaak van de klasse plaatsvinden "onder leiding van de voorhoede".

"Zonder het vertrouwen van de klasse in de voorhoede, zonder de steun van de voorhoede door de klasse, kan er geen sprake zijn van verovering van de macht."

Het proletariaat kan nu eenmaal de macht niet veroveren "zonder politiek leiderschap door een partij die weet wat ze wil".⁶³⁾ Natuurlijk kon Trotski in 1937 niet ontkennen

"Dat de heerschappij van een enkele partij als juridisch uitgangspunt diende voor het Stalinistische totalitaire systeem",

maar in januari 1940 weerhoudt dat hem er niet van om te schrijven:

"Het is waar dat de sovjetbureaucratie zich beroept op de principes van democratisch centralisme om haar dictatuur te rechtvaardigen, maar gedurende de ontwikkeling verandert ze deze in precies het tegenovergestelde. Maar dat brengt de methode van het bolsjewisme natuurlijk helemaal niet in diskrediet."

Voor hem blijft deze partij tot kort voor zijn dood "het fenomeen ... van de uitmuntende revolutionaire partij", en hij verzekert nogmaals:

"Toen hij toetrad tot de bolsjewistische partij, erkende Trotski volledig en van ganser harte de juistheid van Lenins methode om een partij op te bouwen."

Deze uitstekende revolutionaire partij is en blijft een militaire organisatie, ze vormt als geheel een "kader", en elk partijlid zal en moet zichzelf beschouwen als een "officier van het proletarische leger".⁶⁴⁾ Trotski schrijft deze en talloze andere zinnen, waarin de beelden bijna altijd een militair of mechanistisch karakter hebben, vergelijkt de arbeidersbeweging met een marcherend leger, ziet de arbeiderspartij als een staf van officieren en ... is verontwaardigd over *Thermidor* en *Bonapartisme*? In 1929 voorzag hij "gewoon een militaire dictatuur" als "de huidige variant van het Bonapartisme"⁶⁵⁾, en in 1937 erkende hij dat "Stalins Thermidorische omwenteling

63 Leo D. Trotski, „Stalinismus und Bolschewismus“, Sondernummer 3 des 1. Jhgs. der Zeitschrift „Der Marxist“, p. 9-12.

64 Leo D. Trotski, „Von einer Schramme bis zur Krebsgefahr“, Polemik gegen Shachtman, datiert in Coyoacan, D. F. am 24. Januar 1940. (Liegt mir nur abschriftlich in deutscher Übersetzung vor, die ich Herrn Klaus Schütz verdanke.)

65 Zie noot 37, p. 298.

hand in hand gaat met de herstructurering van de sovjetmaatschappij in het belang van een geprivilegieerde minderheid". Maar hij kan nooit de vraag stellen, laat staan wetenschappelijk (historisch en kritisch) onderzoeken in hoeverre de principes van het bolsjewisme niet overeenkomen met deze de Thermidoriaanse ontwikkeling naar het Bonapartisme of deze bevorderen. En dat komt simpelweg omdat Trotski *zelf* niet de vraag kan stellen of hij, als de machtigste man van het "oorlogscommunisme", als de schepper en organisator van het Rode Leger en een programma waarvan de organisatorische principes de vorm aannemen van een "militarisering van de arbeid" die worden opgelegd aan de Russische industrie en arbeidersklasse, of hij zelf niet de basis legde van het Bonapartisme in plaats van de "socialistische grondslagen" die hij zo vaak fijntjes benadrukte. Omdat hij deze vraag niet stelde en aangezien de Trotskisten ook een oogje dichtknijpen voor deze vraag, zullen wij haar moeten opwerpen om te onderzoeken hoe het gesteld is met de werkelijke fundamenten van de "arbeidersstaat", die Trotski hielp creëren.

Willy Huhn, Berlijn-Wannsee, 21/27 januari 1952.

Hfdst. 2 Over de theorie van de 'arbeidersstaat' in Rusland

I. [Natalie Trotski neemt afscheid van het Trotskisme]

NATALIE TROTSKI heeft het voorbeeld van de weduwe van LENIN, KRUPSKAYA, gevolgd. Zoals deze laatste zich ooit tegen de "Leninisten" keerde in naam van Lenin, zo keerde Natalie Trotski zich in mei 1951 tegen de "Trotskisten". Onlangs is de Duitse tekst van de afwijzing van de IVde Internationale door Trotski's vrouw verschenen. Hieruit blijkt dat het vooral de handhaving door de Trotskisten van de definitie van de Stalinistische staat als "arbeidersstaat" is die aanleiding was voor Natalie Trotski's vertrek uit de IVde Internationale.⁶⁶⁾ Zij verzet zich tegen de erkenning als "arbeidersstaten" van zowel Rusland als de Oost-Europese landen die onder druk staan van de Russische troepen, waarmee een progressieve en zelfs revolutionaire rol wordt toegeschreven aan de Stalinistische bureaucratie in deze landen. Maar het meest ondraaglijke van alles, lijkt Natalie Trotski het standpunt van de IVde Internationale over de oorlog, d.w.z. het standpunt van de verdediging door de internationale arbeidersklasse van de Stalinistische staat in een mogelijke Derde Wereldoorlog. Het was alleen met grote bitterheid dat ze in de boodschap van de laatste bijeenkomst van de Socialist Workers Party had gelezen dat de ideeën van Trotski de IV Internationale zouden blijven leiden omdat Trotski zelf dit standpunt van de "arbeidersstaat" vandaag de dag (9 mei 1951) nauwelijks zou handhaven, aangezien STALIN niets van het socialistische vaderland zou hebben overgelaten.

De Trotskisten hebben daarop natuurlijk geantwoord. De SWP in New York richtte zich op 29 mei 1951 tot Natalie Trotski met een verklaring waarin ze op de eerste plaats toegaf dat de kwestie van de *arbeidersstaat* opnieuw werd besproken en dat de SWP haar standpunt op dit punt nog niet definitief had bepaald. Maar er wordt in ieder geval gesproken van "het blijven verdedigen van de *planeconomie*". De argumenten van Natalie Trotski tegen de definitie van de USSR als "ontaarde arbeidersstaat" zouden slechts een herhaling zijn van de argumenten van de "kleinburgerlijke oppositie" onder leiding van BURNHAM en SHACHTMAN in 1939 en 1940. Het standpunt van Natalie Trotski zou veronderstellen dat de Sovjet-Unie een kapitalistische staat was geworden. De SWP gaf echter de voorkeur aan "het behoud van Trotski's methode en opvatting" en dus aan die politieke lijn die de "verdediging van de planeconomie" in Rusland combineerde met de "onverzoenlijke oppositie tegen het Stalinisme". Ze citeren - in zorgvuldige selectie! - een paar alinea's van Trotski's verklaring over de Russische buitenlandse en oorlogspolitiek tijdens de Tweede Wereldoorlog en voegt eraan toe: "Elf jaar later zien we geen enkele reden om van gedachten te veranderen over deze of een soortgelijke koers".

De Amerikaanse Trotskisten besluiten met de bewering dat zij "discipelen van L.D. Trotski" zijn, dat zijn verklaring van het karakter van de Sovjet-Unie en het Stalinisme

66 „pro und contra“, Berlin, 2. Jhg., Nr. 7/8, Juli-August 1951, p. 119-120.

hen onder zijn vlag heeft gebracht. Zij brengen de overtuiging naar voren dat er buiten de door Trotski opgerichte beweging “nu geen serieuze revolutionaire krachten op internationale schaal zijn”⁶⁷).

Hoezeer we ook geneigd zijn Natalie Trotski's visie op het karakter van het Stalinistische Rusland te delen, vrezen we toch dat het niet de Trotskisten zijn die van het "Trotskisme" zijn afgeweken, maar de vrouw van Trotski!

II. [De Russische afhankelijkheid van buitenlands financieel kapitaal]

De historicus heeft altijd een dubbel probleem: ten eerste dat van de onvolledigheid en onbetrouwbaarheid van documenten en bronnen; ten tweede dat het resultaat van zijn onderzoek vaak wordt tegengewerkt door bepaalde mythes of legendes die het onpopulair maken. De mythe van de Russische Revolutie luidt als volgt: als afsluiting van een prachtige onverzettelijke politiek op basis van het programma en de organisatievorm van de Leninistische partij werd in oktober 1917 volgens plan een gewapende opstand onder leiding van de bolsjewieken ondernomen, die na de zegevierende afsluiting de beoogde dictatuur van het proletariaat realiseerde en zo de opbouw van een socialistische sociale orde mogelijk maakte en in gang zette. Maar de overvloed aan historische feiten die deze legende tegenspreken is gewoonweg niet te overzien. Zo is er bijvoorbeeld in de eerste plaats het feit dat er geen *Russisch* kapitalisme was (we bedoelen een modern, industrieel kapitalisme), maar wel een *buitenlands* kapitalisme in Rusland.

"In Rusland is het kapitaal door West-Europa gecreëerd door middel van financieel kapitaal. ... Bij ons is het financiële kapitaal uit andere landen, Frankrijk, Duitsland, Engeland, etc., binnengedrongen en heeft plotseling gigantische fabrieken gebouwd op een lege plek, ergens ... over het hele zuiden en zuidwesten. ... Het West-Europese kapitaal heeft in een klap hierheen hele fabrieken en bedrijven overgeplaatst en ze hier verankerd."

De onteigening van dit kapitaal betekende dus *nationalisatie* in de ware zin van het woord, en in dit opzicht was de Russische Revolutie een *nationale* revolutie die vooral gericht was tegen de Franse, Duitse en Engelse kapitalisten, niet zozeer tegen de binnenlandse industriële bourgeoisie. Deze "bezit" in Rusland al voor de revolutie "geen politieke macht", "bij ons heeft evenmin de kleinburgerij ... enige speciale invloed gehad".

Het is ... Trotski die deze constatering doet en wijst op de volledige afhankelijkheid van de nietige Russische bourgeoisie van de internationale "immense financiële macht"⁶⁸) Als Trotski dit wist, hoe kon hij dan vóór Brest-Litovsk (maart 1918) een concessie verwachten en vragen aan de militaire vertegenwoordigers van het Duitse financiële kapitaal en aan de militaire vertegenwoordigers van het Franse en Engelse financiële kapitaal? Maar het is de zeker onverdachte kapitein JACQUES

67 „pro und contra“, Berlin, 2. Jhg., Nr. 9, September 1951, p. 132 tot 134.

68 Leo D. Trotski, „Die Sowjetmacht und der internationale Imperialismus“, Promachos-Verlag, Belp-Bern 1918, p. 21-22.

SADOUL, toenmalig lid van de Franse militaire missie in Rusland, die ons vertelt:

"In december (1917, Huhn), januari, februari (1918, Huhn), eisten Lenin en Trotski, verpletterd door de dreigementen van de (Duitse, Huhn) vijand, niet in staat om alleen het ontbonden Russische leger te herstellen, via mijn bemiddeling wel twintig keer de hulp van de geallieerde missies en de strijdkrachten van de Entente. Voor deze samenwerking stelden zij één voorwaarde: zekerheid dat de geallieerden het bestaan van de arbeiders- en boerenregering niet zouden aantasten. Op deze wanhopige eisen hebben de vertegenwoordigers van de Entente elke keer weer met een formeel nee geantwoord."⁶⁹⁾

Een ander feit: Nauwelijks hebben de bolsjewieken hun afhankelijkheid van buitenlands financieel kapitaal opgeheven, dan proberen ze toch weer een toevloed van nieuw buitenlands kapitaal aan te trekken. Al in januari 1918 was ASCHBERG, de directeur van de Nya-banken in Stockholm, in Rusland op zakenreis om van de bolsjewieken de exportvergunning voor een aanzienlijke partij machineolie te krijgen. Hij deed verslag van zijn indrukken van de bolsjewistische zakenpartners aan de redacteur van de linkssocialistische krant "Politiken" in Stockholm, namelijk dat hij zich ervan had kunnen overtuigen dat het financiële kapitaal zeer voordelig zaken kon doen met de bolsjewieken.⁷⁰⁾

Een ander feit is dat Lenin en Trotski, met de hulp van de "arbeiders- en boerenregering" de Duitse oorlogseconomie van 1914-1918 naar Rusland wilden overhevelen, waartoe zich het hele socialisme van hun eerste economische maatregelen in wezen beperkte.⁷¹⁾ Maar over het onderwerp van de "arbeidersstaat": Het was Lenin zelf die op 30 december 1920 de "arbeidersstaat" tot een abstractie verklaarde, omdat de bolsjewistische staat "juist geen arbeidersstaat" was, maar juist gezegd "een arbeidersstaat met bureaucratische uitwassen"⁷²⁾ Maar er kan alleen sprake zijn van de arbeidersstaat of de dictatuur van het proletariaat in bolsjewistische zin als die door een dictatuur van de partij wordt gerealiseerd. Dan is met name het raadsel opgelost van de verklaring van Bukharin op het Xe Partijcongres van de CPR (maart 1921): als men een "democratie van de arbeiders" serieus wilde nemen, kon "de dictatuur van het proletariaat geen tweede standhouden". Deze zou "alleen" worden uitgevoerd door de "voorhoede van de arbeidersklasse", de Bolsjewistische Partij.⁷³⁾ Maar op hetzelfde partijcongres waar

69 Jacques Sadoul, „Briefe aus der Sowjetrepublik. Moskau 1918“, (25./28. Juli 1918), Berlin-Wilmersdorf 1919, p. 28.

70 Wladimir Kossowski, „Das bolschewistische Regime in Rußland“, Olten/Schweiz 1918, p. 37. (De auteur was in die tijd lid van het Centraal Comité van de Joodse Sociaal-Democratische Partij "Bund", de oudste arbeidersorganisatie in het vestigingsgebied van de Joden van Rusland.)

71 Zie mijn essay: „Lenins Staatskapitalismus 1917-1922“ in: „Funken“, 2. Jhg., Nr. 7, Dezember 1951, p. 3 ff.

72 W. I. Lenin, „Über Gewerkschaften“, ein Sammelband. Wien/Berlin 1927, p. 88.

73 Leo D. Trotzki, „Die wirkliche Lage in Rußland“, autorisierte Ausgabe. Übersetzung von Wilhelm Cremer. Avalun-Verlag, Hellerau bei Dresden, o. J., (8.-12. Tausend), p. 100. (Volgens de "Neue Bücherschau", VII/6, juni 1929, is dit boek "samengesteld uit willekeurige krantenartikelen en wordt het door Trotsky niet erkend als een boekpublicatie", p. 299. Gezien de moeizaam verkrijgbare Trotski-literatuur hier in West-Berlijn, zullen we waarschijnlijk Trotski's meningsverschillen met de Avalun-uitgeverij moeten negeren al was het maar omdat de krantenartikelen die in die bloemlezing zijn samengevat "willekeurig" door Trotski

de arbeidersdemocratie aldus werd afgewezen, was Lenin verplicht om toe te geven dat ze te zwak waren om een beslissende strijd te voeren tegen deze "bureaucratische excessen" van de arbeidersstaat.

Wat is, gezien deze feiten uit de eerste jaren van de bolsjewistische partijdictatuur, de betekenis van de definitie van een "arbeidersstaat"? Naar welke economische structuur verwijst ze?

III. [Verstaatsing]

Wanneer de Trotskistische oppositie in Rusland in haar oproep aan het VIe Congres van de Comintern (1928) nog steeds de stellige overtuiging verkondigt "dat de echte leider van de Sovjetmacht nog steeds het proletariaat is", dan zegt dit niet veel, of liever gezegd, betekent het alleen dat het nog steeds de voorhoede is van de arbeidersklasse, d.w.z. de bolsjewistische partij, die aan het hoofd staat van de Sovjetmacht. Maar op de vraag naar de economische structuur van het socialisme die in Rusland zou worden opgebouwd, krijgen we van Trotski ten minste een aantal antwoorden die ons voldoende lijken voor het huidige doel. Hij spreekt op een gegeven moment over de "enorme voordelen" die "voortkomen uit de socialistische revolutie" en noemt als zodanig "de *nationalisatie* van de grond, de productiemiddelen, de banken en de *centrale bestuursorganen*". Wat moeten we verstaan onder een nationalisatie van de centrale bestuursorganen? Toch niet de realisatie van het punt in het bolsjewistische partijprogramma, dat de verplichte opname van elk Sovjet-lid in een specifieke functie in het staatsbestuur aanbeveelt? In ieder geval zijn de "enorme voordelen" van de socialistische revolutie van 1917 op één punt geconcentreerd: de *nationalisatie*. Dus, toen Trotski en zijn volgelingen voor de Comintern beweerden dat

"ieder van onze volgelingen die het proletarische karakter van onze partij en staat en het socialistische karakter van de opbouw van de Sovjet-Unie ontkent, zal door ons meedogenloos worden tegengewerkt en uit onze gelederen worden verwijderd",

dan moet dit betekenen dat het socialistische karakter van de economische opbouw in Rusland gegarandeerd wordt door nationalisatie, het proletarische karakter van de staat door de dictatuur van het proletariaat, en laatste door de dictatuur van de partij, die nog steeds geacht wordt de voorhoede van het proletariaat te zijn. Toch polemiseerde Trotski tegen MOLOTOV's "theorie" dat men geen toenadering van de arbeider tot de staat en van de staat tot de arbeider kan eisen, omdat de staat op zich al een arbeidersstaat zou zijn. Dit zou [volgens Trotski] "de meest kwaadaardige bureaucratische formule zijn die men zich kan voorstellen".⁷⁴) Maar misschien trok Molotov alleen maar een ironische conclusie uit de aangehaalde Trotskistische stellingen?

Maar toen Stalin zijn stelling over de "opbouw van het socialisme in één land"

zelf zijn geschreven. We zijn ook bijzonder geïnteresseerd in zijn "toevallige krantenartikelen" ...).

74 Leo D. Trotski, „Die wirkliche Lage in Rußland“. idem, p. 69, 84, 145 en 285.

proclameerde, beperkte Trotski de impact van de "socialistische revolutie" en het "socialistische karakter" van de Russische economische structuur aanzienlijk. Terwijl Stalin had beweerd dat het socialisme in Rusland al voor negen tiende gerealiseerd was (hier hield hij zich blijkbaar aan een uitspraak van Lenin), verklaarde Trotski na het VIe Comintern-congres ten aanzien van het Comintern Programma dat in plaats van deze leugen het Russische proletariaat zou moeten zeggen,

"dat we op dit moment (1928, Huhn), met ons niveau van economie en met onze van bestaansvoorwaarden en culturele omstandigheden, *veel dichter bij een kapitalistische maatschappij staan, die bovendien nog een achterlijke en onbeschaafde kapitalistische maatschappij is, dan bij een socialistische maatschappij.*"

Trotski bleef erbij dat het socialisme in Rusland alleen kon worden opgebouwd als het proletariaat de macht zou grijpen in de meer geavanceerde landen.⁷⁵⁾

Ten slotte heeft Trotski zijn kritiek op het Stalinisme zodanig aangescherpt dat hij de overwinning van Stalin niet alleen als de triomf van de meer gematigde, conservatieve, bureaucratische en nationalistische tendensen heeft verklaard, maar zelfs als de "overwinning van de aanhangers van het *privé-eigendom*".⁷⁶⁾ En dit brengt ons op een interessant punt. Trotski kan in feite zich een "ontaarding" alleen maar voorstellen als een *terugontwikkeling*, dus in de richting van het oude "klassieke" (liberale) kapitalisme dat gebaseerd is op privé-eigendom. Want voor hem is

"het Sovjetsysteem... vooral een nieuw systeem van economische of 'eigendoms'-verhoudingen. Het is in wezen een kwestie van eigendom: van grond, banken, mijnen en spoorwegen."

Als de particuliere eigendom van de productiemiddelen, de distributie- en de communicatiemiddelen zou worden hersteld, zouden we terugkeren naar het kapitalisme. Maar zolang de staat er eigenaar van blijft, bestaan er in Rusland nog steeds "socialistische" grondslagen. Op dit punt is er zelfs geen fundamenteel verschil met het Stalinisme; ook de Stalinisten pleiten voor de stelling *"dat met de afschaffing van het privé-eigendom de hele piramide van het kapitalisme, en daarmee van de uitbuiting, ten val komt"*⁷⁷⁾ In Trotski's geval gaan Étatisme [statisme] en socialisme dus nog steeds in elkaar over.

IV [Nationaal en internationaal Étatisme]

Trotski typeerde uiteindelijk de theorie van de opbouw van het socialisme in één land

75 Leo D. Trotski, „Ein Programm der internationalen Revolution – oder das Programm des Sozialismus in einem Lande?“ in: „Die Aktion“, Herausgeber Franz Pfemfert, XVIII. Jhg., Doppelheft 10-12, Mitte Dezember 1928, p. 195.

76 Leo D. Trotski, „Mein Kampf mit Stalin“, in: „Das Tagebuch“, X. Jhg., Heft 10, (9. März 1929), p. 381.

77 Zie het verslag van de lezing door de Russische majoor Sokolka, „Sozialismus oder Staatskapitalismus“ in: „Tägliche Rundschau“, Berlin, Nr. 122 vom 29. Mai 1947. Deze lezing was gericht tegen kameraad Franz Rotter, München (nu in Augsburg).

als "Stalinistisch nationaalsocialisme" ⁷⁸⁾ en vergeleek de diepte van de Stalinistische afwijking de Marxistische opvatting van de opbouw van het socialisme met de houding van de Duitse sociaal-democratie tegenover oorlog en patriotisme in augustus 1914:

"Deze samenloop van standpunten is niet toevallig. De 'fout' van Stalin en de 'fout' van de Duitse sociaal-democratie betekenen: *Nationaal-Socialisme*."

We geven Trotski dan ook graag toe dat hij *geen nationaal-étatist* was. Maar zelfs in zijn voorwoord bij de Duitse editie van zijn "Permanente Revolutie" van 29 maart 1930 zag hij nog "de kracht van de Sovjet economie ... in de *nationalisatie* van de productiemiddelen en in de *geplande* aanwending ervan".⁷⁹⁾ De planeconomie door de staat komt ook hier naar voren als het positieve fundament van de socialistische opbouw in Rusland.

Trotski is duidelijk vooral tegen de stelling van de opbouw van het socialisme in één land, omdat hem noch de economische noch de politieke autarkie die ermee gepaard gaat, aanstaat. Hij benadrukt de noodzaak om de economische wederopbouw van Rusland in het nauwste contact met de kapitalistische wereldeconomie uit te voeren en verwerpt de beperking van de Comintern tot een orgaan voor de verdediging van de Sovjet-Unie in de zin van een zuiver defensieve politiek tegen mogelijke interventies. Hij wijst verontwaardigd op de mening van VARGA dat de theorie van het socialisme in een land weliswaar onzinnig is, maar noodzakelijk is om de arbeiders op te beuren: "een pastoorsbedrog als redding". Toen het tweede jaar van het eerste vijfjarenplan in Rusland publiekelijk werd gekarakteriseerd als een teken dat de Russische nationale economie al in de periode van het socialisme was beland, verzette Trotski zich opnieuw krachtig tegen de aldus vastgestelde stelling dat "het socialisme... is al gerealiseerd in zijn grondslagen". Als men het huidige (1931) Sovjetleven, het dagelijks leven van de werkende massa's, het niveau van de cultuur en de mate van analfabetisme die nog steeds bestaat, in ogenschouw neemt, dan zou men eerlijk moeten toegeven,

"dat de omstandigheden... van de overgrote meerderheid van de bevolking van het land voor 95% een erfenis zijn van het burgerlijk-tsaristische Rusland en *nauwelijks 5% elementen van het socialisme bevatten*".

Zijn "conclusies" uit de toenmalige analyse van Rusland benadrukken dan ook dat men de kolchoses [collectieve boerderijen] op geen enkele wijze mag vereenzelvigen met het socialisme. De overgangseconomie in de huidige Sovjet-Unie, "die qua *niveau* dichter bij de tsaristisch-burgerlijke economie staat dan bij het geavanceerde kapitalisme", mag ook niet als socialisme worden bestempeld. Tot slot riep hij vervolgens op tot de vernieuwing van de partij door de "*dictatuur van het bureaucratisch apparaat*" op te breken.⁸⁰⁾ En hier wringt natuurlijk de schoen. Dus de

78 Leo D. Trotzki, „Aus meinem Leben“, Berlin 1929, p. 424.

79 Leo D. Trotzki, „Die permanente Revolution“, Berlin-Wilmersdorf 1930, p. 7, 13 en 15.

80 Leo D. Trotzki, „Erfolge des Sozialismus und Gefahren des Abenteuerertums“ in: „Die Aktion“, XXI. Jhg., Heft 1/2, April 1931, p. 4, 6-7 en 15-16.

partij was niet langer de "voorhoede van het proletariaat"? En een *bureaucratische* dictatuur had dus de plaats ingenomen van de *proletarische* dictatuur? Maar wat was er dan geworden van de "arbeidersstaat"?

V [De staatsmacht als progressieve kracht]

Trotski had een jaar eerder over de rol en betekenis van de *staatsmacht* gezegd dat deze "geenszins een passieve afspiegeling van economische processen" was, dat zijn macht van enorme, progressieve betekenis kon zijn wanneer een revolutionaire klasse erover beschikte, hoewel zij zelfs dan noch de economische processen noch de wetten van de kapitalistische wereldeconomie kon opheffen, (zie voetnoot 79). Maar nu was de staatsmacht niet langer in het bezit van de arbeidersklasse of haar voorhoede, maar in de macht van "het bureaucratische apparaat". Wat nu? Speelde de Russische staatsmacht nu niet alleen een "conservatieve" maar ook een "reactionaire" rol? Wij lezen in Trotski: "De staatsmacht blijft tenslotte een wapen van de *bovenbouw*." (zie voetnoot 79)

Maar tot nu toe was gebleken dat het proletarische karakter van de planeconomie gewaarborgd werd door het feit dat de staat een arbeidersstaat was, en hij was een arbeidersstaat omdat er een dictatuur van het proletariaat bestond, en een dictatuur van het proletariaat bestond omdat zij gerealiseerd en uitgeoefend werd door de voorhoede van het proletariaat, de bolsjewistische partij. Nu de staatsmacht in handen was van het bureaucratisch apparaat, wat betekende dit voor het sociale karakter van de staatsgeplande economie, van de *onderbouw* [basis]? Hoe verhouden "onderbouw" (economie) en "bovenbouw" (staat) zich dan tot elkaar in Trotski's opvatting? Hij schrijft: "De politiek is een geconcentreerde economie." (81) Moeten we nu, wat het wapen van de staatsmacht betreft, de bovenbouw een geconcentreerde onderbouw noemen? Dan is het staatseigendom van de productiemiddelen geconcentreerd in de staat, de staatseconomie eveneens, en zijn wij even wijs als tevoren. Maar we lezen ook in Trotski: "Stellingname ten aanzien van de economie is politiek." Mogen we dat vertalen in: Stellingname ten aanzien van de onderbouw is politiek? Ongetwijfeld is de stellingname van de staat ten aanzien van de economie politiek, en deze stellingname onder het Stalinisme - we hoorden het van Trotski zelf - is bureaucratisch, conservatief, en mogelijk zelfs reactionair. Is de "onderbouw" onaangetast gebleven door deze stellingname? Ongetwijfeld niet, want wij hebben van Trotski gehoord dat de staatsmacht geen passieve afspiegeling is van economische processen. En hoe wordt de staatsmacht actief? Trotski antwoordt: "Het wapen van de politiek is de partij." (zie voetnoot 81) Zoals ik al zei, een verouderd wapen, want de partij moet vernieuwd worden. En wie gaat de politiek doen als de partij faalt? We hoorden het: het bureaucratische apparaat, dat blijkbaar ook de partij als wapen gebruikt. Dus de partij is ook een wapen van de bovenbouw.

Maar het bureaucratisch apparaat bestaat ook uit mensen, "politiek wordt gemaakt

81 Leo D. Trotzki, „Sowjetwirtschaft in Gefahr. Vor dem zweiten Fünfjahresplan“, Berlin-Neukölln November 1932, p. 19, 29, 31, 32.

door mensen en door mensen, en niets menselijks is er vreemd aan," zegt Trotski ons. Maar deze mensen fungeren uiteindelijk wel als personificaties van maatschappelijke krachten, zelfs de partijmensen (zie voetnoot 81):

"De persoonlijke tegenstellingen en groeperingen in de partij waren al volledig verworpen tot instrumenten van de onpersoonlijke sociale krachten. Waren tot strata en klassen geworden."

We vatten het nu samen: Hoewel de staatsmacht geen passieve afspiegeling is van economische processen, kan zij deze niet afschaffen, maar wel op een of andere manier actief beïnvloeden. Maar zij behoort tot de bovenbouw en daarin zijn deze economische processen op de een of andere manier geconcentreerd. De politiek verschijnt als het ware als een geconcentreerde uitdrukking, als een verklaring over de economie. Daartoe maakt zij gebruik van de partij, waarvan de innerlijke tegenstrijdigheden echter alleen maar de sociaal-economische krachten weer tot uitdrukking brengen. Betekent dit niet dat we te maken hebben met het primaat van de economie?

VI [De 'arbeidersstaat' als 'steunpunt van de wereldrevolutie']

In 1932 hield Trotski nog steeds vol dat de omwenteling van oktober en de grondwetten van de Sovjetmacht de "voorwaarden van de *socialistische planeconomie*" hadden geschapen, niet een louter statelijke economie. Hij ziet deze klaarblijkelijk in de "*staatsorganen voor gecentraliseerd beheer van de economie* die in de loop van een aantal jaren zijn ontstaan en hebben gefunctioneerd". Zo zou het socialisme "als systeem" voor het eerst zijn recht op de historische overwinning hebben bewezen. Hij is van mening dat de "productieve voordelen" van het socialisme ten volle gerealiseerd zullen worden in de "centralisatie, concentratie, eenheid van de leidende wil". De volgende voorwaarden van het socialistische systeem verschijnen voor het eerst in Rusland:

- "1. de eigenlijke organen van de staat, d.w.z. het hiërarchische systeem van planningscommissies in het centrum en in de afzonderlijke gemeenten;*
- 2. de handel, als een systeem van marktregulering;*
- 3. de sovjetbureaucratie, het systeem van de levende invloed van de massa's op de economische structuur."*

Ja, we hebben het goed gelezen: Trotski spreekt niet alleen van een sovjetbureaucratie, een schandelijke contradictio in adjecto! [een tegenstrijdige combinatie van woorden waarbij het bijvoeglijk naamwoord niet past bij het zelfstandig naamwoord] maar van een levende invloed van de massa's op de economische structuur van de staatsplan-economie! Hij spreekt ook nog steeds van het "in de staat georganiseerde proletariaat" en van de "arbeidersstaat" in wiens handen alle "hefbomen van het commando" - begroting, krediet, productie, handel - verenigd waren. Maar het is Trotski zelf die verklaart dat de bureaucratie van de

Sovjet-democratie "heeft afgezien", "aan geen enkele controle is onderworpen", en "naar buiten toe commandeert zonder enige beperking"! Wij lezen van hem de volgende beschrijving:

"De bureaucratie nam haar toevlucht tot steeds resolutere verboden van alle eisen, protesten en kritiek. *Het enige recht dat de arbeiders uiteindelijk werd gelaten, was het recht om het aan de bedrijven opgelegde productieprogramma te overschrijden.* Elke poging om het economisch beheer van onderaf te beïnvloeden werd onmiddellijk neergesabeld als een rechtse of linkse afwijking, d.w.z. praktisch als een strafbaar feit."

Trotski spreekt van het "verlies van politieke zelfstandigheid van de arbeiders" waarin zij zich alleen berust zouden hebben "in afwachting van nabije en doorslaggevende socialistische successen". Maar de kritische crux, zegt hij, is juist dat zij het socialisme niet zijn binnengetroten:

"We hebben de methoden van geplande regulering nog lang niet onder de knie. Wij voeren slechts de eerste ruwe hypothese uit, slecht uitgevoerd, met gedoofde lichten bovendien. *Crisissen zijn bij ons niet alleen mogelijk, maar ook onvermijdelijk.* De komende crisis heeft de bureaucratie al voorbereid."

Van de drie aangehaalde voorwaarden voor een socialistische planeconomie bestond de derde, de levende invloed van de massa's op de economische structuur, dus niet meer, en van de tweede, de controle over de markt, kon de bureaucratie zich "even gemakkelijk ontdoen". Zo blijft alleen het hiërarchische systeem van staatsplanningscommissies over.

De enige voorwaarde die de socialistische economische opbouw in Rusland nog kan garanderen is dus de planeconomie van de staat, de politieke controle op de productie en - eventueel - op de distributie, uitgeoefend via de dictatuur van het bureaucratisch apparaat. Maar Trotski, die tot besluit met klem benadrukte dat het lot van de Sovjet-Unie beslist zou worden "in onverbreekelijk verband met de wereldontwikkeling"⁽⁸²⁾, hield ondanks alles niet alleen vast aan de these van de "arbeidersstaat" (= de in de staat georganiseerde arbeidersklasse!), maar ook aan zijn opvatting van de Sovjet-Unie als een "basis van de wereldrevolutie". Letterlijk schreef hij: "Het enorme belang van de Sovjet-Unie ligt in het feit dat zij *het steunpunt vormt van de wereldrevolutie, onafhankelijk van het feit of zij er al dan niet in slaagt het socialisme op te bouwen.*"⁽⁸³⁾

Hoe moeten we dit begrijpen? In hetzelfde essay waarin Trotski het Sovjetsysteem in wezen uitlegde als een kwestie van eigendom, als een nieuw systeem van eigendom of economische betrekkingen⁽⁸⁴⁾, gaat hij in op de vraag of Rusland ooit zou kunnen terugkeren naar het kapitalisme. Dit verklaart hij als onmogelijk. Dus als het socialisme ook niet kan worden opgebouwd, wat voor systeem hebben we dan? Hij

82 Ibidem, p. 5, 18, 21-24, 28, 38, 40.

83 Zie boven voetnoot 76, p. 193.

84 Leo D. Trotzki, „Ist die Umwandlung der Sowjets in eine parlamentarische Demokratie wahrscheinlich?“ in: „Die Neue Bücherschau“, 7. Jhg., Heft 6, Juni 1929, p. 295, 296-298.

geeft echter toe dat de boeren een terugkeer naar het industrieel kapitalisme wel zouden toestaan, omdat de staatsindustrie hen niet voldoende en niet goedkoop van produkten kon voorzien. Maar een Rusland dat weer kapitalistisch was geworden, zou binnen het wereldkapitalisme slechts een derderangs positie kunnen innemen (1929). En nu volgen zulke interessante zinnen dat wij ze allemaal letterlijk willen weergeven:

"Een nieuw Russisch kapitalisme zou een kleinschalig kapitalisme zijn, half gekoloniseerd en zonder toekomst. Dit Rusland zou zich vandaag ongeveer tussen het agrarische Rusland en het huidige India bevinden. Maar *het Sovjetsysteem*, met een *genationaliseerde industrie* en een *monopolie op de buitenlandse handel*, is ondanks al zijn tegenstrijdigheden en moeilijkheden *een systeem voor de bescherming van de onafhankelijkheid van de landbouw en de nationale economie*. (Reeds benadrukt in het origineel, Huhn.) Dit is ook begrepen door de vele democraten die zich aan de zijde van de Sovjet-regering hebben geschaard, *niet door de socialistische gedachte*, maar door een *patriottisme* dat de elementaire lessen van de geschiedenis heeft geabsorbeerd. Tot deze categorie behoren ook de talrijke technische en intellectuele *krachten van het land* en de nieuwe school van schrijvers die ik, bij gebrek aan een betere naam, ooit popoetsjiki (metgezellen) heb genoemd".

In die zin verklaarde Trotski reeds in 1929 dat "het Sovjetsysteem, ongeacht zijn *socialistische doelstellingen*," een "garantie voor een *onafhankelijke, d.w.z. niet-koloniale, ontwikkeling*" was. (zie voetnoot 19)

Maar had Trotski niet bijna tegelijkertijd in zijn autobiografie de volgende regel vastgesteld: de bolsjewieken die tijdens de oorlog (1914-1918) *patriotten* waren en na de februarirevolutie *democraten*, zijn nu "aanhangers van het nationaal-socialisme van Stalin"? Wat nu, als deze laatste haar historische opdracht juist zag in het behoud van de onafhankelijkheid van het Russische land en de nationale economie, in de verdediging tegen koloniale ontwikkeling? Wat, als in de vorm van die persoonlijke tegenstellingen en groeperingen binnen de partij van de bolsjewieken, waarachter volgens Trotski de onpersoonlijke sociale krachten, lagen en klassen van het nieuwe Rusland schuilgingen, juist die talrijke technische en intellectuele krachten, de *managers* van Sovjet-Rusland en zijn staatsgeplande economie, hun doelen hadden bereikt? Zij laten zich immers alleen leiden door een patriottisme dat de lessen van de geschiedenis heeft begrepen, en niet door de socialistische gedachte. Maar: vormt de Sovjet-Unie dan alleen nog een "*steunpunt van de wereldrevolutie*" in zoverre zij de eerste zegevierende **koloniale revolutie** vertegenwoordigt met haar *nationalisatie van buitenlands kapitaal*?

En moet Sovjet-Rusland daarom verdedigd worden, of het nu het socialisme opbouwt of niet, omdat zijn staatseconomie een "onafhankelijke, d.w.z. niet-koloniale" ontwikkeling garandeert en als "basis" kan dienen voor andere, toekomstige koloniale revoluties in Azië en Afrika? Trotski beschuldigde Varga van het priesterlijke bedrog dat de theorie van de opbouw van het socialisme in één land

nodig was om de Russische arbeiders aan te moedigen. Wij vragen ons af: moeten de Europese en Amerikaanse arbeiders misschien worden aangemoedigd met de theorie van de grondslagen voor de socialistische opbouw in de "arbeidersstaat" ter verdediging van de eerste Euraziatische koloniale revolutie (en onder haar leiding alle komende!)? We zullen een antwoord op deze vragen krijgen door te kijken naar Trotski's houding ten opzichte van de Stalinistische buitenlandse en oorlogspolitiek tijdens de Tweede Wereldoorlog.

VII [Trotski en het Stalin-Hitler Pact]

In een brief die Trotski schreef na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, na de verdeling van Polen tussen HITLER en Stalin, verklaarde hij dat revoluties gewoonlijk de geografische omstandigheden niet veranderen. Daarom zou zelfs een "gezonde arbeidersstaat" de neiging hebben zich uit te breiden, en in het geval van Rusland moeten de geografische richtingen dus samenvallen met die van de tsaristische expansie. Kameraden die, op basis van het Stalin-Hitler pact, de USSR de titel van "arbeidersstaat" wilden ontnemen zouden net zo kinderachtig zijn als Stalin die een in ongenade gevallen bolsjewistische functionaris de Orde van Lenin afnam. Marxistische maatschappijleer en hysterie sloten absoluut niet op elkaar aan. Evenmin had de Stalinistische bureaucratie de Oktoberrevolutie volledig om zeep geholpen. En wat de invasie van Polen en andere Baltische gebieden door de soldaten van Stalin betreft, stond één ding vast, namelijk "een zeer progressief feit",

"dat noch de Tsaar, noch Hitler, noch CHAMBERLAIN de gewoonte hadden of hebben om **het kapitalistische eigendom** in de bezette gebieden **te vernietigen**".

Het is niet de expansie of de geografische richting die Trotski de "gangsters van het Kremlin" verwijt, "maar uitsluitend de bureaucratische en contrarevolutionaire **methode** van deze expansie, de algemene contrarevolutionaire activiteit van de bureaucratie".

Wij leren hieruit dat een bureaucratie *contrarevolutionair* kan zijn, maar tegelijkertijd zeer *vooruitstrevend* in het afschaffen van privé-bezit in de bezette gebieden. (Zoals bekend heeft het leger van deze bureaucratie dit ook vaak "in individualistische" vormen gedaan). Maar omdat de bureaucratie contrarevolutionair is, vindt Trotski het nodig haar omver te werpen. ⁽⁸⁵⁾ Mogen we hieruit concluderen dat de Trotskisten na de omverwerping van het Stalinisme deze zeer progressieve expansiepolitiek zouden voortzetten?

Er waren natuurlijk enkele moeilijkheden in het Trotskistische kamp zelf over dergelijke opvattingen van Trotski. Er werd tegen ingebracht dat als de contrarevolutionaire Stalinistische bureaucratie de Sovjet-Unie bestuurde, er een nieuw begrip zou moeten worden ingevoerd: de "contrarevolutionaire arbeidersstaat". De vraag werd zelfs opgeworpen of de Stalinistische bureaucratie

85 Leo D. Trotzki, Brief an den Genossen Sherman Stanley, unterzeichnet „CruX“, gedateerd op 8 oktober 1939.

geen klasse was. Het antwoord op deze en andere bezwaren, gegeven door Trotski in een essay van 18 oktober 1939, is opnieuw zeer onthullend. Als het "Bonapartistische gepeupel" in Rusland een klasse zou zijn, dan betekent dit "dat het geen misgeboorte zou zijn maar een levensvatbaar kind van de geschiedenis"; als het "plunderende parasitisme" van deze bureaucratie werkelijk uitbuiting in de wetenschappelijke zin zou zijn, "dan betekent dit dat de bureaucratie een historische toekomst heeft als heersende klasse". Dus: parasitisme kan geen uitbuiting zijn, want anders zou de bureaucratie als klasse een historische toekomst bezitten; maar het kan ook geen klasse zijn, want anders zou het een levensvatbaar kind van de geschiedenis zijn in plaats van een misgeboorte, want, zo concludeert hij vlijmscherp, wat niet mag zijn, kan niet zijn. En dit wordt nog steeds "verdediging van het Marxisme" genoemd! (Om nog maar te zwijgen van het feit dat het "kind" zijn levensvatbaarheid al bijna dertig jaar bewijst en het zich in een verschrikkelijke oorlog heeft doen gelden).

Als deze argumenten van Trotski al in kringetjes ronddraaien, wordt het ronduit komisch wanneer hij gebruik maakt van de methode van de analogie, die hier echter al eerder symbolisme is. Hij vergelijkt de Sovjet-Unie met een zwaar beschadigde maar nog te repareren auto. Bij een dergelijke auto, zegt hij, moet men nagaan welke onderdelen nog goed zijn en welke niet meer kunnen worden gerepareerd, om te weten hoe met de reparaties moet worden begonnen.

"De klassenbewuste arbeider zal een soortgelijke houding aannemen ten opzichte van de Sovjet-Unie. Hij heeft het volste recht om te zeggen dat de gangsters van de bureaucratie de arbeidersstaat hebben veranderd in een "duivel-mag-weten-wat"-staat. Maar wanneer hij van deze explosieve reactie overgaat naar de oplossing van het politieke probleem, moet hij vaststellen dat hij een beschadigde arbeidersstaat voor zich heeft, waarin de economische motor beschadigd is, maar die nog steeds loopt, en die volledig hersteld kan worden door enkele onderdelen te vervangen."

Men kan zien dat het dialectisch denken hier, in Trotski's geval, is gekomen tot ... de auto! "Natuurlijk, dit is slechts een analogie," merkt Trotski op. Maar de dialectische categorie van de maatschappelijke totaliteit kan hoogstens worden voorgesteld door een *organisme*, nooit door een *mechanisme* waarin het geheel de loutere som is van de mechanische wisselwerking van zijn delen. Op deze manier denken mechanisten en ... organisatoren!

Zo beweert Trotski, niet geschokt door de bezwaren van de oppositie, niet alleen dat zelfs een "arbeidersstaat" een contrarevolutionaire rol kan spelen op het internationale toneel, maar dat hij ook *imperialistisch* is in de traditionele (niet-Marxistische) zin:

"De drijvende kracht achter de Moskouse bureaucratie is ongetwijfeld de neiging om haar eigen macht, prestige en inkomsten uit te breiden. Dit is het basisingrediënt van 'imperialisme' in de ruimste zin van het woord, een basisingrediënt dat alle monarchieën, oligarchieën, heersende kasten,

middeleeuwse staten en klassen in het verleden heeft gekenmerkt".

Maar als (met Lenin) onder imperialisme wordt verstaan "de expansionistische politiek van het financieel kapitaal", dan is dat niet identiek aan de buitenlandse en oorlogspolitiek van de "Bonapartistische bureaucratie". De juiste definitie is;

"politiek van een Bonapartistische bureaucratie van een ontaarde arbeidersstaat in imperialistische omsingeling."

Maar met betrekking tot het pact tussen Stalin en Hitler legt Trotski uit dat onder bepaalde omstandigheden, tot op zekere hoogte, in een bepaalde vorm, "de steun van dit of dat imperialisme onvermijdelijk is, zelfs voor een *volkomen gezonde* arbeidersstaat," juist vanwege de onmogelijkheid om de ketenen van de imperialistische wereldverhoudingen te breken, om die imperialistische omsingeling te doorbreken. Dit is dus de verklaring van Trotski voor de alliantie tussen Hitler-Duitsland en Stalins Rusland van 23 augustus 1939. Hij geeft toe dat Moskou "nu bezig is" om "Hitlers plunderingspolitiek te dekken". Maar, voegt hij eraan toe, zelfs dit verandert de USSR nog niet in een imperialistische staat (d.w.z. in de zin van het expansionistische beleid van het "financieel kapitaal"). Trotski gaat tenslotte even ver in de verdediging van het Stalinistische Rusland, dat geallieerd is met nazi-Duitsland, als WALTER ULBRICHT destijds in februari 1940 in de "Welt" (Stockholm) deed:

"Als Engeland en Frankrijk morgen Leningrad en Moskou zouden bedreigen, zouden de Franse en Engelse arbeiders de meest doortastende maatregelen moeten nemen om het zenden van troepen en militaire voorraden te verhinderen. Als Hitler zich door de materiele logica gedwongen ziet militaire steun aan Stalin te sturen, zouden de Duitse arbeiders daarentegen weinig reden hebben om in deze bijzondere situatie te staken of sabotage te plegen. Ik hoop dat niemand een andere oplossing voorstelt."

Maar als, bijvoorbeeld, Hitler een poging zou doen om de door Stalin geregeerde Oekraïne in te nemen, zou de IV-de Internationale verklaren: "Tegen Hitler zullen wij dit door Stalin geknechte Oekraïne verdedigen." De "onvoorwaardelijke verdediging van de USSR" behoort juist tot zijn programma, en volgens Trotski betekent dit,

"dat wij de sociale basis van de Sovjet-Unie zullen verdedigen, ongeacht de oorzaken en redenen van de oorlog, wanneer deze bedreigd wordt door gevaar van de kant van het imperialisme."

Deze verdediging verwijst expliciet en uitsluitend naar de "arbeidersstaat" USSR en naar "die dingen daarin die bij een arbeidersstaat horen". Maar hebben we niet gezien hoe slecht daarmee gesteld is? Trotski eist echter van de arbeiders van de imperialistische staten dat zij "het belang van de verdediging van de Sovjet-Unie (of dat van de koloniale revoluties) niet uit het oog mogen verliezen". Trotski ziet hierin tenminste de theoretische mogelijkheid (1939!) van de volledige nederlaag en teloorgang van de internationale arbeidersbeweging, in welk geval ook de Sovjet-Unie een uitbuitende maatschappij zou moeten worden in de vorm van

"bureaucratisch collectivisme". Indien de reactionaire krachten in de samenleving de overhand krijgen, zou er slechts de mogelijkheid van barbarendom, resten:

"fascisme enerzijds, ontaarding van de Sovjet-staat anderzijds, schetsen de sociale en politieke vorm van het nieuwe babarendom."

Maar deze mogelijkheid als onvermijdelijk beschouwen zou overeenkomen met een opvatting van het diepste historisch pessimisme. Volgens Trotski was daar in 1939 nog geen aanleiding toe, waarbij hij verwees naar het gesprek tussen COULONDRE en Hitler dat gepubliceerd werd in de wekelijkse editie van de Franse krant "Paris-Soir" van 31 augustus 1939. De Franse Ambassadeur, in het laatste gesprek voor zijn vertrek, waarschuwde Hitler voor Stalin's dubbelhartigheid en vertelde hem:

"De echte overwinnaar (in geval van oorlog) zal Trotski zijn. Heeft u daarmee rekening gehouden?"

En Hitler geeft het "verbazingwekkende" antwoord, "Ik weet het," alsof het een kwestie is die allang beslist is.

Trotski vindt dit gesprek waarschijnlijk zo vreemd omdat hij het als volgt interpreteert: de vertegenwoordigers van het barbarendom twijfelen er niet aan "dat hun barbarendom verslagen zal worden door de socialistische revolutie". Hij meent dat Coulondre slechts een persoonlijke naam heeft gegeven aan het spook van deze revolutie. ⁽⁸⁶⁾ Wat zou Trotski in 1951 gezegd hebben over het feit dat op de Tweede Wereldoorlog niet de socialistische revolutie volgde en evenmin het Trotskisme zegevierde?

VIII [De kritiek van Burnham en Shachtman op Trotski]

In het jaar van zijn vermoording (1940) publiceerde Trotski een "Open Brief" aan kameraad James Burnham, die, samen met kameraad Shachtman, de oppositie tegen Trotski begon door het karakter van de Stalinistische staat aan de orde te stellen. (Wij staan hier voor het embryonale stadium van zijn "revolutie der managers".) Uit deze brief is hier slechts één punt van belang: Trotski beweert namelijk (onder verwijzing naar het Parijse orgaan van de Mensjewieken) "dat de opmars van het Rode Leger (in Polen; Huhn) vergezeld ging van een golf van revolutionaire opstand" die zich uitbreidde tot de Roemeense boeren, en dat de Russische invasie een burgeroorlog vormde, hoewel deze "van buitenaf met bajonetten werd ingevoerd" en gecontroleerd werd door de Moskouse bureaucratie. ⁽⁸⁷⁾ Maar aangezien Trotski de oppositie van Burnham en Shachtman en haar stellingen:

- dat de buitenlandse politiek van het Kremlin "imperialistisch" is;
- de USSR niet langer "onvermijdelijk" gesteund kan worden,

86 Leo D. Trotzki, „Aber und abermals über die Natur der Sowjetunion. Psychoanalyse und Marxismus“, gedateerd op 18 oktober 1939.

87 Leo D. Trotzki, „Offener Brief an den Genossen Burnham“, Coyoacuan D. F. , 7. januar i1940.

grondiger behandelde in zijn polemisch artikel "Van een schrammetje tot een kankergezweel" een paar weken later, zullen wij meteen overgaan tot een onderzoek ervan en er een beschouwing over geven.

Uit het geschrift van Trotski blijkt in de eerste plaats dat Shachtman Trotski van het volgende beschuldigt: ten eerste dat hij *een aanhanger is van bureaucratische revolutie in plaats van revolutie door de massa's*; ten tweede dat hij uiting geeft aan een neiging tot *capitulatie voor het Stalinisme*. Trotski daarentegen beschuldigt Shachtman er vooral van "in de voetsporen van Burnham te zijn getreden", deze "priester van de burgerlijke wetenschap". Maar ter zake. Waarmee te beginnen?

Laten we beginnen met Shachtman die Trotsky herinnert aan die polemiek waarin Lenin tegenover Trotsky het bestaan van een zuivere "arbeidersstaat" ontkende en verklaarde dat Trotsky zijn fout van 1920 herhaalde bij het bespreken van de positie van de vakbonden ten opzichte van de Sovjetstaat. Trotsky verdedigde zich eerst door te zeggen dat Lenin deze definitie van de Sovjetstaat van 30 december 1920 op 19 januari 1921 als volgt had gecorrigeerd:

"Ik had moeten zeggen: 'De arbeidersstaat is een abstractie. In werkelijkheid hebben we een arbeidersstaat, ten eerste met de eigenaardigheid dat in het land niet de arbeiders- maar de boerenbevolking overheerst; en ten tweede een arbeidersstaat met bureaucratische uitwassen.'"

Trotski spreekt van een "belangrijke fout in de uitdrukking over de definitie van de aard van de sovjetstaat" en kan daarmee eigenlijk alleen maar bedoelen dat Lenin eerst zei dat men in werkelijkheid geen arbeidersstaat had maar een arbeiders- en boerenstaat. ⁽⁸⁸⁾ De rectificatie bestaat er dus strikt genomen alleen uit dat de arbeidersstaat niet tegelijkertijd ook een boerenstaat is. Voor het overige is Trotski van mening dat Lenin zich vergist heeft in zijn toenmalige argument tegen hem, want "er was geen verschil van mening tussen ons over de definitie van de Sovjetstaat". Wat doorslaggevend was, zei hij, was veeleer dat de definitie van 1920/21 "onveranderd concreet" (wat een dialectiek!) bleef tot op de dag van vandaag (1940) en, in samenhang met de verdediging van de USSR tegen het imperialisme, het proletariaat nog steeds verplichtte de bestaande Russische staat te verdedigen.

Shachtman betoogde tegenover Trotski dat het in verband met het vakbondsprobleem in 1920-21 juist daaruit bestond de vraag naar het karakter van de in de Sovjet-Unie bestaande staat aan de orde te stellen; het was nu even juist met betrekking tot de in september 1939 uitgebroken oorlog. Men kon de vergevorderde graad van ontarding van het Sovjetregime niet blijven behandelen als niet doorslaggevend onder verwijzing naar het intacte "bestaan van genationaliseerd eigendom". Ongetwijfeld heeft Shachtman hiermee Trotski's standpunt op de meest pijnlijke plek geraakt.

Dit brengt ons terug bij het complex: privé-eigendom en staatseigendom, de

88 Zie W. I. Lenin, „Sämtliche Werke“, Bd. XXVI: „Vom Kriegskommunismus zur Neuen ökonomischen Politik 1920-1921“, Moskou 1940, p. 83 en 108.

onderlinge verhouding van economie en politiek. Heeft Trotski intussen, op grond van zijn discussie met Burnham en Shachtman, zijn al naar voren gebrachte opvattingen gewijzigd? Laten we eens zien. Wij vinden in zijn polemieken een gedeelte getiteld: "Het abstracte en het concrete: economie en politiek." Hier verklaart hij dat het tijdverspilling van Shachtman is om te proberen te bewijzen dat genationaliseerd eigendom niet op zichzelf, automatisch, ogenblikkelijk en rechtstreeks het beleid van het Kremlin bepaalt. Want de "vormen van eigendom bepalen" slechts "door een hele reeks intermediaire factoren en interrelaties niet alleen de politiek, maar het hele intellectuele leven". We hebben bij Trotski al de zinsnede gelezen: "economische of eigendomsverhoudingen" (1929). Ook hier lijken de eigendomsvormen gelijk te zijn gesteld met de vormen van economie. Het nationaal eigendom zou niet rechtstreeks de politiek van het Kremlin kunnen bepalen, al was het maar omdat er een tegenstelling bestond tussen de sociale basis die door de Oktoberrevolutie was gelegd en de tendensen van de "bovenbouw" van de staat; hij - Trotski - had zeventien jaar geleden (1923) al openlijk gewezen op de groeiende tegenstelling tussen die twee. Stap voor stap had hij de *groeïende onafhankelijkheid van de bureaucratie* van het proletariaat en *haar toenemende afhankelijkheid van andere klassen en groeperingen*, "zowel binnen als buiten het land", opgespoord en geconstateerd. Op het eind van zijn polemisch geschrift verklaart Trotski zelfs:

"De heerschappij van de Stalinistische bureaucratie zou ondenkbaar zijn zonder de GPU, het leger, de rechtbanken, enzovoorts. *De Sovjetbureaucratie steunt Stalin* juist omdat hij de bureaucraat is die *haar belangen het best behartigt*."

Welk belang heeft het dan, dat Trotski in 1932 de sovjetbureaucratie, zoals wij ons herinneren, omschreef "als een systeem van levende invloed van de massa's op de economische structuur"? Ondanks deze groeiende afhankelijkheid van de Stalinistische bureaucratie van andere klassen (welke?) en de toenemende onafhankelijkheid van de arbeidersklasse, wil Trotski de stelling van de "arbeidersstaat" maar niet loslaten. Zijn redenering verraadt al zijn bolsjewistische (etatistische) doctrinarisme:

"Maar als ... de USSR volledig was opgehouden een arbeidersstaat te zijn, zou er geen **politieke** revolutie nodig zijn (alleen tegen de 'Sovjetbureaucratie', Huhn) **maar** een sociale revolutie."

Een sociale revolutie daarentegen verandert de economische structuur door een heersende klasse omver te werpen. De consequentie daarvan, die Trotski verwerpt, is de Stalinistische bureaucratie op te vatten als een nieuwe heersende klasse en haar systeem als een andere economische structuur. (Burnham trok deze conclusie en ontwikkelde zijn theorie van de revolutie der managers).

IX [Het klassekarakter van de Sowjet-Unie]

Het eigenlijke onderwerp van Trotski's discussie met de oppositie van Burnham-

Shachtman is dus niet de kwestie van de "arbeidersstaat" als zodanig, maar de vraag: "Of de Sovjet-Unie nog steeds een arbeidersstaat is, zij het dan een **ontaarde**, of dat zij al veranderd is in een **nieuw soort uitbuitingsstaat**". Het is duidelijk dat Trotski en zijn volgelingen wanhopig proberen om het tweede alternatief zo lang mogelijk tegen te houden met antropologische en medische termen ("gedegeneerd", "gezond"). De erkenning ervan zou immers het hele bolsjewistische etatisme teniet doen. Maar Trotski zelf moet toegeven:

- "1. De kenmerken die in 1920 een 'bureaucratische vervorming' van het Sovjetsysteem vormden, zijn vandaag *uitgegroeid tot een onafhankelijk bureaucratisch regime*. dat de Sovjets heeft overspoeld;
2. de *dictatuur van de bureaucratie, onverenigbaar* met de interne en internationale taken van het *socialisme*, heeft het economisch leven van het land diepgaand verstoord en blijft dat doen;
3. *maar in wezen is het systeem van de planeconomie, gebaseerd op genationaliseerde eigendom van (de) productiemiddelen, behouden gebleven* en blijft het een kolossale prestatie van de mensheid."

Wij geloven echter dat de vicieuze cirkel daarmee alleen maar opnieuw zou beginnen. Maar Trotski, zoals blijkt uit zijn "Open brief aan kameraad Burnham", verwijst in overeenstemming met dit perspectief kameraad Shachtman in een brief van 20 januari 1939 "naar de absolute noodzaak om de interne ontwikkeling van de Stalinistische partij aandachtig te volgen". En in zijn polemieek tegen hem citeert hij de volgende passage uit deze brief:

"Ik begrijp niet waarom 'Socialist Appeal' de Stalinistische Partij blijft verwaarlozen. Deze partij vertoont nu een massa tegenstrijdigheden. Splitsingen zijn onvermijdelijk. De volgende belangrijke aanwinst (ik veronderstel een uitbreiding van de IV-de Internationale, Huhn) zal zeker komen van de Stalinistische Partij. Onze politieke aandacht moet daarop worden geconcentreerd."

Aangezien in een eventuele oorlog van de imperialistische staten tegen Rusland deze na hun overwinning niet alleen de bureaucratische dictatuur maar ook de planeconomie zouden liquideren en het land in invloedssferen zouden verdelen, zou een stabilisatie van het imperialisme door deze hernieuwde kolonisatie van Rusland en dus opnieuw een verzwakking van het wereldproletariaat (en waarschijnlijk vooral van de koloniale volkeren) onvermijdelijk zijn. ⁽⁸⁹⁾ Maar zolang deze oorlog geen werkelijkheid is, is de voornaamste taak van de IV-de Internationaal als volgt:

"Het is noodzakelijk om de bureaucratie omver te werpen. *Deze taak kan alleen worden volbracht door de oprichting van een illegale bolsjewistische partij in de USSR.*"

Moet men vanuit een dergelijk gezichtspunt niet de indruk krijgen dat het leidende beginsel van de hele Trotskistische politiek de loutere herovering van de macht in

89 Hier geciteerd volgens „pro und contra“, nr. 9, 1951, p. 132.

Rusland door Trotski en zijn volgelingen is?

Wij hebben Trotski horen zeggen dat het systeem van de planeconomie op basis van staatseigendom van de produktiemiddelen "nog steeds" een kolossale prestatie van de mensheid is. Hij is daar zo van overtuigd dat hij op verontwaardigde toon een polemische vraag stelt aan Shachtman in verband met de Russische expansie, zonder te beseffen welk interessant probleem hij daarmee opwerpt:

"Bedoelt Shachtman in verband met de USSR te zeggen *dat staatseigendom van de productiemiddelen een rem op de ontwikkeling is geworden en dat de verspreiding van deze vorm van eigendom naar andere landen een economische reactie is?*"

Waarom niet eigenlijk? Zou zo'n transformatie in strijd zijn met de dialectiek van de geschiedenis? Ook het privé-eigendom was ooit vooruitstrevend en is daarna een rem op ontwikkeling geworden. Waarom zou uitgerekend het staatseigendom van de produktiemiddelen niet onderworpen zijn aan een dergelijke dialectiek, terwijl ENGELS reeds in 1880 verklaarde:

"Alleen in het geval dat de productie- of transportmiddelen het beheer door naamloze vennootschappen *werkelijk* ontgroeid zijn, d.w.z. dat nationalisatie *economisch* onvermijdelijk is geworden, alleen in dit geval betekent het, zelfs als de huidige Staat het uitvoert, een economische vooruitgang, *het bereiken van een nieuwe voorfase naar de inbezitneming van het eigendom van alle produktiekrachten door de maatschappij zelf.*" (90)

Moet het dan niet zo zijn dat in de loop van de zeventig jaar die nu verstreken zijn, de inbeslagneming van de productiemiddelen **door de maatschappij zelf** economisch onvermijdelijk is geworden - en alleen dit is tenslotte **socialisme!** -, het bestaande staatseigendom van de productiemiddelen een obstakel is geworden voor verdere ontwikkeling? En zou de uitbreiding van het Russische staatskapitalisme naar de meer ontwikkelde Europese landen niet een economische reactie kunnen teweegbrengen? Het staatseigendom van de produktiemiddelen (etatisme) is dus op zijn best een voorstadium van het sociale eigendom ervan (socialisme). Maar de term "eigendom" verbergt nog steeds de beslissende omstandigheid dat de "associaties van vrije en gelijke producenten" de **directe** beschikkingsmacht over de produktiemiddelen moeten hebben. Alleen dit zou de betekenis kunnen zijn van Engels' uitspraak dat de maatschappij "openlijk en zonder omwegen", omwegen in de zin van via de staat, bezit moet nemen van de productiekrachten, voorbij het "formele" stadium van staatseigendom van de productiekrachten, (zie voetnoot 90). Het is de positie van de maatschappelijke groepen in het productieproces die hen tot klassen vormt; pas achteraf worden deze posities juridisch vastgelegd, d.w.z. omschreven als eigendomsverhoudingen. Trotski daarentegen onderscheidt klassen eigendomsverhoudingen door te schrijven: "klasse- (eigendoms)verhoudingen" (1940) en "economische of 'eigendoms'-verhoudingen". Daarom kan zelfs het enkele

90 Friedrich Engels, „Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft“, Berlin 1945, p. 54-56.

staatseigendom van de produktiemiddelen slechts een socialistische basis scheppen in de zin van een "juristensocialisme" (Engels, 1887); dit ontstaat in feite namelijk pas met de primaire beschikkingsmacht van de producenten over de produktiekrachten, zij het misschien een slechts gedeeltelijke beschikkingsmacht.

X [1939 Stalin scheidt een 'arbeidersstaat' in Oost-Polen]

Laten we nu, in het licht van deze Marxistische opvattingen, Trotski's verdere opmerkingen over de "arbeidersstaat", zijn uitbreiding en zijn verdediging bekijken. Het lijkt erop dat men moeilijk bezwaar kan maken tegen zijn volgende zin:

"Een planeconomie bevrijd van nationale beperkingen en gebaseerd op **gesocialiseerd** eigendom is de taak van het internationale proletariaat, maar vooral in - Europa,"

Als men maar niet - zoals Trotski zelf - "socialisatie" opvat als "nationalisatie"! Onmiddellijk daarna ontkracht hij zelf deze zin door de "bureaucratische methoden van het Kremlin" bij de "onteigening van de bezittende klasse in Polen en Finland" te vergelijken met de "dynastieke methoden van de Hohenzollerns bij de eenwording van Duitsland".

"Tussen het verdedigen van reactionaire vormen van eigendom met reactionaire middelen en het invoeren van progressieve vormen van eigendom met bureaucratische methoden, (kiezen wij) voor het minste kwaad."

Per slot van rekening worden de bureaucratische methoden hier middelen om progressieve vormen van eigendom in te voeren, en aangezien het gaat om het uitvoeren van nationalisatiemaatregelen, d.w.z. om het uitbreiden van bureaucratische beschikkingsbevoegdheden, zullen de bureaucraten blij zijn als ze worden gecertificeerd als brengers van vooruitgang. Maar het is dezelfde bureaucratie die Trotski beschuldigt:

"De verdediging van haar eigen parasitaire belangen neemt bij de bureaucratie de eerste en meest beslissende plaats in bij de huidige buitenlandse en binnenlandse politiek. Hiertegen voeren wij een dodelijke strijd, maar uiteindelijk wordt, ondanks het belang van de bureaucratie, het belang van de arbeidersstaat weerspiegeld in een zeer verwrongen vorm."

Dit geldt - zoals ik al zei - voor de gewapende interventie van Rusland in Oost-Polen op basis van het pact tussen Hitler en Stalin en voor de invasie van Finland. Zelfs onder dergelijke omstandigheden verdedigt de IV-de Internationale de belangen van de arbeidersstaat, want wat ook de doelstellingen van deze of gene regering zijn, wat ook de aanleidingen zijn die tot oorlog kunnen leiden, schrijft Trotski, de huidige oorlog "tussen de USSR en de kapitalistische wereld" (1940) betekent ook het lot van die "historische verworvenheden" die "wij onvoorwaardelijk verdedigen, onvoorwaardelijk dat wil zeggen, ondanks het reactionaire beleid van de bureaucratie". Natuurlijk kennen we deze historische verworvenheden al: "het staatseigendom en het monopolie op de buitenlandse handel". Het belang van de

arbeidersstaat is uiteraard identiek met deze. Zo beweert Trotski dat de inval van het Rode Leger in Oost-Polen op 17 september 1939 een "bureaucratische impuls in de richting van een socialistische revolutie" teweegbracht, en dat dit onmogelijk zou zijn geweest als de bureaucratie - vermoedelijk in "laatste analyse!" - niet "zijn wortels had in een arbeidersstaat"! Dit is zelfs waar, want we hebben gezien dat de definitie van "arbeidersstaat" nog steeds uitsluitend gebaseerd is op staatseigendom van de produktiemiddelen en op het staatsmonopolie van de buitenlandse handel, en dat beide in feite de wettelijke "wortels" van de bureaucratie zijn. Maar waarin bestond de sociale omwenteling in de door het Stalinistische leger bezette gebieden? West-Bielorus en West-Oekraïne (het vroegere Oost-Polen) kozen een Nationale Vergadering.

"Het verkiezingsprogramma, natuurlijk gedicteerd door het Kremlin, bevatte drie uiterst belangrijke punten: de annexatie van beide provincies bij de Federatie van de USSR, de confiscatie van het feodale grootgrondbezit ten gunste van de boeren, en de nationalisatie van de zware industrie en de banken."

Het was dus in wezen het programma van de agrarische revolutie in een industrieel achtergebleven land, zoals die in heel Eurazië steeds weer zal opduiken, vaak zelfs met het eerste punt, als het land binnen de machtssfeer van Rusland ligt. Trotski verklaart echter dat het Kremlin, dat tenslotte het verkiezingsprogramma dicteerde, door

"niets anders dan de sociale basis van de Sovjet-Unie ... tot een sociaalrevolutionair programma,"

zou zijn gedwongen! Het Kremlin zou ondanks zijn bondgenootschap met het nationaal-socialisme deze sociale verandering hebben doorgevoerd. Maar in welke zin dwong "de sociale basis van de Sovjet-Unie" de Kremlin-bureaucratie om de sociale revolutie in Oost-Polen uit te voeren? Trotski zelf geeft hierop een ondubbelzinnig antwoord: "Als zij dat niet had gedaan, had zij het land niet in de USSR kunnen opnemen,"!

Welnu, zoals bekend hebben onteigeningen van grote landgoederen ten gunste van de boeren en nationalisaties van banken en zware industrie reeds plaatsgevonden in andere landen, waarvan de staten ook bureaucratieën hebben die onafhankelijk zijn van het proletariaat en in plaats daarvan afhankelijk van andere klassen en groeperingen. Maar we hebben nooit gehoord dat de arbeiders de "socialistische grondslagen" van deze landen moeten verdedigen. Trotski zelf citeert nu, in zijn polemieken tegen Shachtman, een paar alinea's uit de "New York Times" over het voormalige Oost-Polen, waarin ook de volgende zinnen staan:

"In de industrie zijn nog niet op grote schaal drastische onteigeningen doorgevoerd. *De belangrijkste centra van het banksysteem, het spoorwegsysteem en een aantal grotere industriële ondernemingen werden jaren vóór de Russische bezetting genationaliseerd.* In kleinere en middelgrote industrieën oefenen de arbeiders nu controle uit over de productie."

In de kleinere en middelgrote industrieën mogen de arbeiders dus de productie controleren, maar in de grootste en genationaliseerde industrieën mogen zij dat niet. Maar wat volgt er uit het feit dat er na de Russische bezetting zelfs in de industrie geen grootscheepse onteigeningen hebben plaatsgevonden? En dit ondanks de programmatische eis tot nationalisatie van de zware industrie en de banken? Was dit omdat de voornaamste banken, de spoorwegen en de grotere industriële ondernemingen reeds vóór de invasie van het Rode Leger door de kapitalistische Poolse staat waren onteigend en er dus reeds sprake was van "een kolossale prestatie van de mensheid"? Als kernpunt van de sociale veranderingen die het Rode Leger in Oost-Polen teweegbracht, blijft dus alleen de "agrarische revolutie" over, die Trotski ook uitvoeriger behandelt. ⁽⁹¹⁾ Maar wat heeft de verspreiding van de Euraziatische boerenrevoluties en de daaruit voortkomende staatskapitalistische opbouw van een grote nationale industrie te maken met de oprichting en verdediging of uitbreiding van een "arbeidersstaat"?

Immers, bij Trotski zelf was er van de arbeidersstaat niets meer over dan de geplande staatseconomie gebaseerd op staatseigendom van de produktiemiddelen. De Socialistische Arbeiderspartij in de Verenigde Staten, die al discussieert over de vraag of men nog kan vasthouden aan de definitie van "arbeidersstaat", verklaart reeds "dat men de planeconomie moet blijven verdedigen". Wij beseffen nu dat zij inderdaad consequente Trotskisten zijn: De definitie "arbeidersstaat" is niet zo verdedigbaar als de geplande staatseconomie en staatseigendom van de produktiemiddelen ... namelijk voor etatisten. Het was juist van kameraad Natalie Trotski om zich van de Trotskisten af te keren, maar in de naam en de geest van Trotski kon zij het niet doen. Zelfs vanuit het perspectief van het "diepste historische pessimisme", de opvatting van Rusland als een neobarbaars systeem, de theoretische mogelijkheid van een uitbuitende maatschappij van "bureaucratisch collectivisme" die noch burgerlijk noch socialistisch is, zou het volgens Trotski nog niet mogelijk zijn de conclusie te trekken van het opgeven van de stelling van de onvoorwaardelijke verdediging van de Sovjet-Unie als en zolang de staatseconomie en het staatseigendom van de produktiemiddelen daarin nog bestonden. Daarom moeten wij het oneens zijn met Natalie Trotski wanneer zij tegen de Trotskisten zegt dat zij in hun politiek niets van Trotski's gedachten terugvindt. Er zijn daarin - helaas! - alleen te veel. En het ergste van alles is dat het "oude en verouderde formuleringen" waren, zelfs in Trotski's tijd. De nieuwe arbeidersbeweging zal het kunnen stellen zonder zowel de formules van het Trotskisme als de Trotskistische officieren om haar taken te volbrengen.

Berlijn-Wannsee, 16-19 januari 1952

91 Leo D. Trotzki, „Von einer Schramme bis zur Krebsgefahr“, Polemik gegen Shachtman, Coyoacan D. F., 24. januari 1940.

Hfdst. 3 Trotski's Bonapartisme 1918 tot 1923

I [Het Duitse voorbeeld]

TROTZKI deelt met LENIN en vele andere "orthodoxe" Marxisten de grote waardering voor de Duitse industriële organisatie voor moderne machine- en materiaaloorlog. Het Duitse "oorlogssocialisme" maakte dus ook op hem een buitengewone indruk, zoals blijkt uit zijn vaak herhaalde lezingen in de VS eind 1916. Weliswaar verklaarde hij zich natuurlijk tegen de methode van de bourgeoisie om spanningen tussen staten op te lossen - *oorlog* - en betuigde hij zijn steun aan de methode van het proletariaat om die spanningen op te heffen - *revolutie*. Maar wat als het proletariaat zou falen en de revolutie zou uitblijven? Dan zou moeten worden gekozen voor de overwinning van het meest gevorderde land in de oorlog. En welk oorlogvoerend land zou dan de overwinning in de Eerste Wereldoorlog moeten krijgen? Trotski antwoordde: "Onder de oorlogvoerende staten is er slechts één land, dat dankzij zijn kapitalistische ontwikkeling over zulke enorme economische, intellectuele en culturele hulpbronnen beschikt, dat het in geval van overwinning - misschien zelfs met geweld - de zo noodzakelijke eenwording van de gehele culturele wereld tot stand kan brengen en daarmee een grote stap voorwaarts kan zetten. Dit land zou *Duitsland* zijn! ⁽⁹²⁾

Wie zal verbaasd zijn te vernemen dat, toen Trotski na het uitbreken van de Russische Revolutie in maart 1917 via Canada naar Rusland wilde terugkeren, hij door de Engelsen als "Duits agent" werd gearresteerd? De beroemde ironie van de geschiedenis is hier dat het de toenmalige Minister van Buitenlandse Zaken van de revolutionaire regering, PAVEL MILJOEKOV, was die in Groot-Brittannië tussenbeide kwam en Trotski's vrijlating bewerkstelligde!

En aangekomen in het revolutionaire Rusland schreef Trotski in het centrale orgaan van de bolsjewieken, de *Proletarij*, van 26 augustus 1917, dat de verdere ontwikkeling van de Russische revolutie ook gericht moest zijn tegen de bezitters in de kapitalistische industrie, waarbij hij opnieuw verwees naar de Duitse oorlogseconomie:

"Voor de invoering van controle over productie en distributie had het proletariaat zeer waardevolle modellen in West-Europa, vooral in het zogenaamde 'oorlogssocialisme' van Duitsland."

Trotski voegde er echter aan toe dat "dit organisatorische werk" in Rusland alleen kon plaatsvinden op basis van een agrarische revolutie en onder leiding van "een werkelijk revolutionaire macht".⁽⁹³⁾ Dit was natuurlijk, zowel voor hem als voor de bolsjewieken, de Sovjetmacht, maar dan onder leiding van de partij van de bolsjewieken. Ook later, nadat hij van de macht was beroofd en als hoofd van de

92 Elias Hurwicz, Staatsmänner und Abenteurer. Russische Porträts von Witte bis Trotzki 1891–1925. Leipzig 1925, p. 328–330.

93 Leo Trotzki, Der Charakter der russischen Revolution. Ergebnisse und Aussichten. (August-September 1917) Wien 1921, p. 13.

Leninistische oppositie optrad, eiste hij dat het eerste vijfjarenplan tot doel zou hebben om, "op basis van de onvergelykbare voordelen van onze economische structuur", "een latere blokkade of interventie het hoofd te bieden die onvergelykbaar beter voorbereid en beter bewapend is", waarbij hij opnieuw wees op het voorbeeld van de Duitse organisatie van de materiaaloorlog:

"Het belangrijkste in geval van een langdurige en ernstige oorlog is immers het bezit van een eigen, zo hoog mogelijk ontwikkelde industrie, die zowel in staat is tot massaproductie als tot een snelle omschakeling van de ene soort productie op de andere. Het recente verleden heeft aangetoond dat een hoogontwikkeld industrieland als Duitsland, dat met duizend draden aan de wereldmarkt was gebonden, een enorme vitaliteit en veerkracht kon ontwikkelen toen het door oorlog en blokkade in één klap van de hele wereld werd afgesneden".

In die zin ziet Trotski de opbouw van het socialisme en die van de staatsindustrie in Rusland in de context van de kapitalistische wereldeconomie en de noodzaak van "oorlogsvoorbereiding", omdat dit laatste een onvermijdelijk gevaar is als de banden met het wereldkapitalisme groeien ⁽⁹⁴⁾: we kunnen er dus nauwelijks aan twijfelen dat de geest van het Duitse oorlogssocialisme van 1914-1918 ook in de bolsjewistische praktijk is binnengedrongen via en door het hoofd van Trotski. ⁽⁹⁵⁾ Maar het Duitse "oorlogssocialisme" alleen had waarschijnlijk niet zo'n effect kunnen hebben op de theorie en de praktijk van het bolsjewisme, als het niet reeds tegemoet was gekomen door het militair-organisatorische denken van Lenin en Trotski. Voor Lenin is "de revolutie een *oorlog*"; hij ziet haar daarom in de eerste plaats als een strategisch en tactisch probleem van de burgeroorlog. Dit is waarom voor Lenin ook "het moderne leger... een van de goede modellen van organisatie" is. En wat betekent organisatie voor Lenin?

"Wanneer, in naam van een bepaald doel, bezielde door een bepaalde wil, miljoenen mensen de vorm van hun omgang en actie veranderen, de plaats en methoden van hun activiteit veranderen, wapens en werktuigen veranderen - al naar gelang de veranderde omstandigheden en vereisten van de strijd."

En Lenin voegt daar expliciet aan toe dat dit ook geldt voor de strijd van de arbeidersklasse tegen de bourgeoisie. ⁽⁹⁶⁾ Wij zullen zo dadelijk zien dat Trotski het in principe ook eens is met deze militair-organisatorische opvatting van de proletarische bevrijdingsstrijd.

94 Leon Trotsky, Die wirkliche Lage in Rußland, vertaald door Wilhelm Cremer, geautoriseerde uitgave. Avalun-Verlag, Hellerau bij Dresden, z.j., pp. 73-74. (Volgens het bericht in de Neue Bücherschau, VII/6, juni 1929, is het "samengesteld uit willekeurige krantenartikelen en wordt het door Trotski niet erkend als een boekuitgave." p. 299. (Gezien de moeilijkheid om aan Trotski's geschriften te komen, zullen we waarschijnlijk Trotski's meningsverschillen met de uitgeverij Avalun over het hoofd moeten zien, al waren de in dat boek samengevatte krantenartikelen maar "toevallig" door Trotski zelf geschreven!)

95 Zie ook mijn essay: Lenins Staatskapitalismus 1917 bis 1922; in: Funken, 2. jrg., Nr. 7 december 1951, p. 3 ff.

96 Engels-Lenin, Militärpolitische Schriften, Bd. II: W. I. Lenin, Die Revolution von 1905 und der imperialistische Krieg. Berlin 1930, p. 29 en 143.

II. [De militarisering van de arbeid]

In een lezing die Trotski op 21 april 1918 in Moskou gaf, beschreef hij het als de voornaamste taak "orde te scheppen" in het land, "de economie om te vormen" en "een gewapende macht te creëren". Het is geen toeval dat Trotski deze drie taken verbindt tot een gemeenschappelijke hoofdtaak.⁽⁹⁷⁾ Het zal spoedig duidelijk worden dat het ordenend beginsel dat zowel de krijgsmacht als de economie moet sturen, hetzelfde is, namelijk het militaire. Trotski is bejubeld als de stichter en schepper van het "Rode Leger" en vergeleken met CARNOT, de organisator van het Franse revolutionaire leger.⁽⁹⁸⁾

Maar wij zijn hier in de eerste plaats geïnteresseerd in het feit dat Trotski niets minder probeerde dan de arbeiders in de produktie aan dezelfde regels te onderwerpen als de soldaten in het Rode Leger. In de lezing van 21 april 1918, waarnaar wij reeds verwezen, roept hij op tot de invoering van "een vaste, ijzeren, strenge discipline van de werkorde" en geeft hij tevens een voorbeeld dat geheel overeenstemt met de geest van Lenins eerder geciteerde opmerkingen: "Om ... indien nodig, op elk moment een bepaald aantal metaalbewerkers van de ene plaats naar de andere te kunnen overbrengen." (Zie voetnoot 6) Toen dus onder zijn voorzitterschap een opperste militaire raad was ingesteld, begon onmiddellijk daarna een strijd van het militaire bestuur tegen het vroegere "militaire federalisme en separatisme" ⁽⁹⁹⁾, d.w.z. praktisch tegen de plaatselijke soldatenraden en partizanengroepen. In deze strijd werd het gezag van de bureaucratische top, het Volkscommissariaat voor het leger, versterkt. Trotski verklaarde in zijn verslag aan het Vijfde Congres van Sovjets op 10 juli 1918: "Als het centralisme afwezig is, is het leger afwezig." ⁽¹⁰⁰⁾ Hetzelfde Radencongres heeft nu ook de invoering van de algemene dienstplicht goedgekeurd en aanbevolen.

Onmiddellijk daarna begon men weer met de invoering van die discipline die, volgens de woorden van ROSA LUXEMBURG tegen Lenin, altijd aan de proletariër geleerd was op het terrein van de kazerne. Trotski meende dat hij zich zelfs niet kon onttrekken aan de controle over het schoonmaken van uniformknopen.⁽¹⁰¹⁾ De invoering van de "verplichte opleiding in oorlogsambacht" en de herintreding van tsaristische officieren in het Rode Leger ging ook gepaard met de afschaffing van een ander revolutionair beginsel van de soldatenraden: de afschaffing van het recht van de troepen om de officieren te kiezen. Ook hier was het streven naar centralisatie van de militaire administratie onverenigbaar met het principe van de raden, waarvan de toepassing in het leger door Trotski werd omschreven als

97 Leo Trotzki, Die Sowjet-Macht und der internationale Imperialismus, Promachos-Verlag Belp-Bern 1918, p. 31, 34 en 37.

98 Jacques Sadoul, Briefe aus der Sowjetrepublik. Moskau 1918. (25./28. Juli 1918) Berlin-Wilmersdorf 1919, p. 23.

99 Leo Trotzki, Die Rote Armee, in: Jahrbuch für Wirtschaft, Politik und Arbeiterbewegung, 1922/1923, II. Teil: Die Sowjetrepubliken, 2. Abschnitt: Der Kampf der Sowjetrepublik.

100 Leo Trotzki, Die Geburt der Roten Armee, Wien 1924, S. 86 ff.

101 Leo Trotzki, Rede auf dem II. Allrussischen Kongreß der Abteilung für politische Aufklärung im Oktober 1921 in Moskau, in: Russische Korrespondenz, 1921, Nr. 12, p. 990 ff.

"ontoelaatbaar, monsterlijk, moorddadig," ja zelfs als "chaotisch pseudo-democratie". De afschaffing van het kiesstelsel in het leger vond reeds plaats in april 1918 ⁽¹⁰²⁾.

In dit verband zijn Trotski's stellingen over de militaire kwestie, voorgelegd aan het VIIIe Congres van de partij van de bolsjewieken (april 1919), van bijzonder belang. Trotski gaat uit van de veronderstelling dat het juist de verovering van de politieke macht was die het proletariaat de gelegenheid had gegeven het staatsapparaat te gebruiken voor de systematische opbouw van een gecentraliseerd leger. Intussen was er echter door de arbeiders en de "Linkse Communisten" een agitatie ontketend tegen het Rode Leger als de basis van een *toekomstig Bonapartisme*, waarmee Trotski zich geconfronteerd zag. Zo zijn zijn stellingen over de kwestie van de verkiesbaarheid van de commandostaf "niet geheel categorisch"; hij laat de beslissing tussen de benoeming en de verkiesbaarheid van officieren afhangen van "praktische overwegingen". Het karakter van het regime dat het leger opricht, en het doel van het leger bepaalt, en het zo tot zijn instrument maakt, zou echter doorslaggevend zijn voor het revolutionaire karakter van een leger. Aangezien het proletariaat nu aan de macht was in Rusland, kon het Rode Leger niets anders zijn dan een wapen van socialistische zelfverdediging van het proletariaat en de dorpsarmen. De oppositionele co-referent SMIRNOV maakte vooral bezwaar tegen de rekrutering van de tsaristische officieren en eiste de democratisering van de uiterlijke vorm van het Rode Leger om de boeren en arbeiders er niet van af te stoten. De stellingen van Trotski over de militaire kwestie werden niettemin unaniem aangenomen door het VIIIe Partijcongres. ⁽¹⁰³⁾

Hoe stond het nu met het gevaar van Bonapartisme?

III. [Het Bonapartisme]

Hoewel wij ons ten volle bewust zijn van de sociologische verschillen tussen het revolutionaire Frankrijk tussen 1790 en 1800 en het revolutionaire Rusland van 1917 tot 1927, willen wij toch herinneren aan Marx' uiteenzetting over het Bonapartisme. Hij beschrijft hoe de revolutie de centralisatie moest ontwikkelen, maar ook de reikwijdte, de attributen en de stromannen van de regeringsmacht. Maar dit was het werk dat de absolute monarchie reeds begonnen was, de oprichting van een uitvoerende macht "met zijn immense bureaucratie en militaire organisatie, met zijn gelaagde en kunstmatige staatsmachinerie," waar, naast een leger van ambtenaren, een militair leger van een half miljoen man ontstond. Marx noemt dit moderne bureaucratie-militaire staatsapparaat een "vreselijk parasitair lichaam dat zich als een net om het lichaam van de Franse maatschappij wikkelt en al haar poriën verstopt". Het beeld is uitstekend en drukt volledig het hoofdpunt uit: de gemilitariseerde staat omstrengelt en verstikt de maatschappij. "Napoleon voltooide dit staatsapparaat," voegt Marx eraan toe. Hij karakteriseert ook het principe van deze zelf-vervreemding van de organisatie van de maatschappij:

102 Leo Trotzki, Die Geburt der Roten Armee, idem, p. 7 ff. en het in voetnoot 8 genoemde artikel.

103 W. Antonow-Owsejenko, Der Aufbau der Roten Armee in der Revolution, Hamburg 1923, p. 81-88.

"Elk *gemeenschappelijk* belang werd losgemaakt van de maatschappij, er tegenover geplaatst als een hoger, *algemeen* belang, onttrokken aan de zelfwerkzaamheid van de leden van de maatschappij, en tot voorwerp gemaakt van regeringsactiviteiten, van de brug, het schoolgebouw en het gemeentelijk eigendom van een dorpsgemeenschap, tot de spoorwegen, het nationaal bezit en de nationale universiteit van Frankrijk."

Marx beschrijft het proces van het Bonapartisme als dat van een schijnbare onafhankelijkheid van deze staatsmacht. Niettemin vertegenwoordigde het Bonapartisme ook een klasse, en wel de meest talrijke klasse in de Franse samenleving, namelijk de *kavelboeren*.

"De politieke invloed van de kavelboeren vindt dus zijn ultieme uitdrukking in het feit dat de uitvoerende macht de maatschappij aan zichzelf onderwerpt."

Het Bonapartisme vertegenwoordigt echter niet de revolutionaire boer, maar de conservatieve boer, verzadigd door de verdeling van het feodale grootgrondbezit. En juist daarom leent het kleine boerenbezit zich voor de stichting van een almachtige en onmetelijke bureaucratie.

"Het brengt uiteindelijk een nutteloze overbevolking voort, die noch op het platteland, noch in de steden een baan kan vinden, en daarom naar de staatsambten grijpt als een soort respectabele hongerloon, en de oprichting van staatsambten uitlokt."

Onder Napoleon I. was dit talrijke overheidspersoneel nog

"direct productief, in de zin dat het in de vorm van staatsbouwwerken enzovoort, met de dwangmiddelen van de staat, voor de nieuw ontstane boerenstand tot stand bracht, wat de bourgeoisie nog niet kon verwezenlijken door middel van de privé-industrie."

Maar bureaucratie, benadrukt Marx, is "slechts de lage en wrede vorm van een centralisatie" van de maatschappij.

Uiteindelijk culmineert het Bonapartisme in het "*overwicht van het leger*." Wie wordt bij de volgende woorden van Marx niet gedeeltelijk herinnerd aan het Rode Leger, zoals wij dat sindsdien in Oost- en Midden-Europa hebben meegemaakt?

"Het leger was het paradepaardje van de kavelboeren, zij werden zelf meesters, verdedigden naar buiten toe het nieuwe bezit, verheerlijkten hun zojuist gewonnen nationaliteit, plunderden en revolutioneerden de wereld. Het uniform was hun eigen staatskostuum, de oorlog hun poëzie, het stukje grond werd in de verbeelding uitgebreid en afgebakend tot het vaderland, en het patriottisme de ideale vorm van het eigendomsgevoel".

In Rusland echter dwongen de noodzakelijkheden van de moderne agrarische produktie tot de oprichting van coöperatieve samenwerking tussen de boeren in vormen van staatsorganisatie en onder bureaucratische leiding. Maar laten we niet

vergeten dat, volgens Marx, die politieke centralisatie die de moderne maatschappij vereist, "slechts verrijst op de ruïnes van de militair-bureaucratische regeringsmachinerie". Dan weten we nu dat Trotski, met de methoden om het Rode Leger op te bouwen, nolens volens [gewild of niet; vertaler], zelf de grondslagen heeft gelegd voor het bolsjewistische Bonapartisme, als we ons houden aan Marx' uiteenzetting daarvan.⁽¹⁰⁴⁾

Maar dan wordt de vergelijking onmogelijk die SADOUL maakte: Carnot - Trotski. Carnot deed in feite zijn uiterste best om zich te verzetten tegen Bonaparte's opkomend Caesarisme; hij stemde niet alleen tegen de instelling van de monarchie in 1804, maar ook al tegen Napoleon's levenslange consulaat (1803). Hij was een overtuigd republikein en was van mening "dat vrijheid mogelijk is en dat de regering ervan gemakkelijker en duurzamer is dan om het even welke willekeurige heerschappij".⁽¹⁰⁵⁾ Trotski daarentegen verzette zich pas tegen het Bonapartisme toen duidelijk werd dat *hij* niet degene was die de rol van Bonaparte in de Russische Revolutie zou spelen.

IV. [Trotski en het oorlogs-'communisme']

De oprichting en vorming van een gecentraliseerd Rode Leger alleen was niet voldoende. Een modern leger heeft als basis een efficiënte wapenindustrie nodig, die echter aan het eind van 1917 in Rusland tot stilstand was gekomen. Ook die moest opnieuw worden gecreëerd en in beweging worden gezet. Aangezien dit in ieder geval moest gebeuren voor de behoeften van de burgeroorlog, waarom dan niet op de wederopbouw van de industrie het principe toepassen dat reeds het beste en meest doeltreffende was gebleken bij de opbouw van het Rode Leger, namelijk het militaire principe? Ook hier ging het om snelle beslissingen, eenheid van wil en onvoorwaardelijke discipline, die hoe dan ook aan het bolsjewisme ten grondslag liggen. In die tijd deed Trotski de voorspelling dat "werk, discipline en orde de socialistische Sovjetrepubliek zullen redden", waarbij hij opriep tot een volledige militarisering van de Russische maatschappij.⁽¹⁰⁶⁾ Tegelijkertijd herzag Lenin de Marxistische opvatting van de "dictatuur van het proletariaat" en schreef in de lente van 1918 een verhandeling waarin hij trachtte aan te tonen dat er geen principiële tegenstelling bestond tussen de socialistische sovjetdemocratie en de dictatuur van individuen. Verder riep hij "in het belang van het socialisme" op tot de onvoorwaardelijke onderwerping van de werkende massa's aan de eensgezinde wil van de leiders van het produktieproces. Terwijl hij echter adviseerde om "herhaaldelijk en onvermoeibaar het onkruid van het bureaucratisme te wieden", drong hij niettemin aan op een "meedogenloos sterke macht" en op de "dictatuur van

104 Karl Marx, Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte, Ausgabe und Einleitung von D. Rjazanow. Wien-Berlin 1927, p. 114–123.

105 Wilhelm Bloß, Die Französische Revolution, Stuttgart 1921, p. 598.

106 Leo Trotzki, Arbeit, Disziplin und Ordnung werden die sozialistische Sowjetrepublik retten, Basel 1918. (Veel van het volgende materiaal over de "militarisering van de arbeid" in revolutionair Rusland komt uit een artikel over „Die Arbeitspflicht in Sowjet-Rußland“, dat ik schreef voor een artikel in de ZdA eind juni 1931.)

individuen voor bepaalde arbeidsprocessen in zuiver uitvoerende functies op bepaalde momenten".⁽¹⁰⁷⁾

Onder druk van zowel de militair-economische behoeften van de burgeroorlog als de bolsjewistische organisatieprincipes verliep de reorganisatie van de Russische economie, en daarmee de periode van economische overgang van kapitalisme naar socialisme, in het teken van dat "kazerne-socialisme" dat de Duitse sociaal-democratie al in 1884 aan de kaak had gesteld. Zelfs de bolsjewieken noemden dit tijdperk later terecht "oorlogscommunisme". Aangezien de economische politiek in wezen slechts twee taken had op te lossen: ten eerste, van de ongeorganiseerde industrie de produkten afdwingen die nodig waren voor het voeren van oorlog; ten tweede, de landbouw met meer of minder geweld ertoe te brengen voedsel af te staan voor arbeiders en soldaten, was deze in feite niets anders dan een geïntensiveerde oorlogseconomie, analoog aan het "oorlogsocialisme" van Duitsland en de andere kapitalistische staten in oorlog in 1914-1918.⁽¹⁰⁸⁾ Zoals de opbouw van het Rode Leger de soldatenraden hun macht ontnam, zo ontnam de wederopbouw van de industrie volgens militaire organisatieprincipes de arbeidersraden steeds meer hun belang en hun geldigheid. Reeds vóór het Congres van de Economische Raden van mei 1918 hadden de bolsjewieken geëist dat de bedrijfsleider volledige zeggenschap zou hebben, terwijl de bedrijfsraad slechts een adviserende stem zou hebben. (Dit beginsel stond zelfs in het oorspronkelijke decreet betreffende het beheer van de genationaliseerde industrieën, maar moest toen onder druk van de "syndicalistische" en "anarchistische" arbeiders worden losgelaten).

Maar de militarisering van de arbeid was ook bedoeld om een ander verschijnsel tegen te gaan: de uitgehongerde arbeiders hadden de steden en hun fabrieken bij duizenden verlaten en waren naar het platteland gevlucht, waar niet alleen meer te eten was, maar vaak ook hogere lonen werden betaald.⁽¹⁰⁹⁾ Zo verkondigde de toenmalige Moskouse Volkscommissaris van Arbeid, NOGIN, in zijn toespraak op het eerste Congres van Commissarissen van Arbeid: "Het is noodzakelijk te dwingen tot werken. *De energie die diende om de winst van ondernemers te vergroten, moet worden aangewend voor de staat.*"⁽¹¹⁰⁾ Zo kwam het dat de *arbeidsplicht*, waarmee Lenin reeds rekening hield in zijn nationalisatieplan van december 1917, maar dat in de eerste plaats bedoeld was voor de bourgeois elementen, in de eerste plaats de arbeiders trof.⁽¹¹¹⁾ Op 3 september 1918 werd een decreet uitgevaardigd waarin werd bepaald dat werklozen geen werk mochten weigeren dat door de arbeidsbeurs

107 W. I. Lenin, Die nächsten Aufgaben der Sowjet-Macht, (1918). Verlag der „Kommunistischen Bibliothek“, Berlin, p. 42–52.

108 Franz L. Schulhöfer, Der russische Bolschewismus und das Rüstungsproblem, Inaugural-Dissertation Heidelberg 1928, p. 72.

109 A. Anikst, Aufsätze und Berichte aus den Jahren 1918–1920 über die Organisation der Verteilung der Arbeitskraft, herausgegeben vom Volkskommissariat der Arbeit, Moskau 1920, p. 61–62. Het geciteerde artikel verscheen in Statistika Truda nr. 2/3 op 1 september 1918.

110 In der Zeitschrift des Volkskommissariats der Arbeit, 1918 Nr. 2/3, p. 224.

111 Salomon Schwarz, Die Arbeitspflicht in Rußland, in Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, XIX. Bd., Heft 1, Oktober 1925. Zie. ook: Le chômage en Russie de 1917 à 1925 in der „Revue Internationale du Travail“, Novembre 1926.

werd aangeboden. In december 1918 werd de "Arbeids-Codex" gepubliceerd, waarvan de artikelen 51-52 nu ook betrekking hadden op werknemers in loondienst en bepaalden dat geen enkele werknemer zijn baan kon opzeggen zonder de instemming van de bedrijfsraad en, in laatste instantie, van zijn vakbond. In 1919 was de industriële productie dus reeds zuiver militair georganiseerd; de centrale economische administratie hield zich bijna uitsluitend bezig met de bevoorrading en voedselvoorziening van het Rode Leger. Het was niet meer dan consequent dat een decreet dat kort na de "Arbeids-Codex" werd uitgevaardigd, elke overtreding daarvan gelijkstelde met desertie; aldus werd de bevoegdheid van de krijgsraden en de toelaatbaarheid van de doodstraf in gevallen van overtreding van de code vastgesteld.

V. [Trotski's machstaanspraak]

Trotski speelde een leidende en beslissende rol in deze ontwikkeling en trok er uiteindelijk belangrijke principiële consequenties uit. Op het VIIe Sovjetcongres (december 1919) verklaarde hij het volgende van zijn militaire apparaat:

"Ons apparaat heeft bewezen in staat te zijn de oorlogsindustrie te herstellen. ... Juist dit feit getuigt ervan - ik zeg dit met een kleine zijsprong - *dat het apparaat dat in staat was de oorlogsindustrie in de loop van een paar maanden op gang te brengen, ook in staat zal zijn de industrie in het algemeen op gang te brengen.* Bijgevolg is de test waaraan ons militair apparaat wordt onderworpen, een test van ons regime in het algemeen." ⁽¹¹²⁾

Maakte de organisator van het Rode Leger daarmee niet ook aanspraak op de organisatie van de industriële productie volgens militair-bureaucratische principes? Reeds op het voorafgaande Achtste Partijcongres in april 1919 had Trotski verklaard dat men theoretisch "het beste en meest onoverwinnelijke leger ter wereld" zou krijgen als men opleiding en organisatie zowel in de productie als in het oorlogsambacht, wanneer de industrie en het leger zich op één lijn zouden laten brengen; zo'n legerorganisatie was waar men naar streefde.⁽¹¹³⁾ In feite was Trotski zelf eind 1919 - begin 1920 - wij zijn zo hatelijk om een uitspraak van WICHARD VON MÖLLENDORF te gebruiken! - over de "gemeenschappelijke economie van het leger", heel duidelijk. Zijn opmerkingen zijn belangrijk genoeg om er uitvoerig op in te gaan:

"Dwang is een onvermijdelijke noodzaak om de burgerlijke anarchie te beteugelen, de produktiemiddelen te socialiseren en de economie weer op te bouwen op basis van een eengemaakt plan. ... De basis van de *militarisering van de arbeid* wordt gevormd door de vormen van staatsdwang, *zonder welke de vervanging van de kapitalistische economie door de socialistische voor altijd slechts een holle klank zal blijven.* - Zonder verplichte arbeid, zonder het recht om te bevelen en gehoorzaamheid te eisen, zullen de vakbonden veranderen

112 Antonow-Owsejenko, idem, S. 70-71.

113 Antonow-Owsejenko, idem, S. 82-83.

in een lege vorm zonder inhoud, want *de socialistische staat in opbouw heeft de vakbond niet nodig om te strijden voor betere arbeidsvoorwaarden - dat is de taak van de hele sociale en staatsorganisatie - maar om de arbeidersklasse te organiseren, op te voeden, te disciplineren, te verdelen voor productiedoeleinden*".

Zo vindt de opbouw van een socialistische economie ook plaats in de vormen van een militair-bureaucratische organisatie; en de eigen organisaties van de arbeiders uit het kapitalistische tijdperk moeten worden opgenomen in de "militarisering van de arbeid" om de arbeiders te disciplineren en te leiden.

Interessant is ook Trotski's antwoord op de verwijten over zijn "militarisme":

"Het militarisme, waarin alle trekken van de sociale ontwikkeling hun meest volledige, geprononceerde en scherpste uitdrukking vinden, kan van twee kanten worden bekeken: ten eerste *van de politieke of socialistische* (!, Huhn)- en daar hangt het geheel af van welke klasse aan de macht is; en ten tweede van de *organisatorische kant* als een systeem van strikte taakverdeling, exacte, onderlinge verhoudingen, onvoorwaardelijke verantwoordelijkheid, kille gehoorzaamheid."

Daarmee is wel aangetoond dat Trotski het "oorlogscommunisme" of, zoals hij het noemt, de "gemilitariseerde arbeidersdemocratie" ⁽¹¹⁴⁾ opvatte als een geschikte en onmiddellijke overgang naar het socialisme.⁽¹¹⁵⁾

ANTONOV-OVSEYENKO schrijft ook over een hele reeks projecten om "de opbouw van de leiding van onze industrie te organiseren volgens het type van militair bestuur", aangezien de meerderheid van de partij "beheerst werd door de natuurlijke wens" om de methodes die met succes werden toegepast op het gebied van de militaire opbouw over te hevelen naar de sfeer van de economische activiteit.⁽¹¹⁶⁾ Zo formuleert Trotski aan het eind van 1919 de Stellingen over het Plan van de "Militarisering van de Arbeid" (Stelling 21) en riep op tot de "militarisering van afzonderlijke bedrijven of bedrijfstakken" met het uitdrukkelijke doel "tijdelijk arbeiders voor het bedrijf veilig te stellen en een strenger regime in te voeren" met "disciplinaire rechten". Om aan de nodige arbeidskrachten te komen, moeten "mobilisaties" worden bevolen, waaruit dan arbeidsorganisaties van het militaire type (stelling 25) kunnen worden gevormd.⁽¹¹⁷⁾ Enkele van deze stellingen van het Centraal Comité van de CPR "over de mobilisatie van het industrieproletariaat, de militarisering van de economie en het gebruik van militaire formaties voor economische doeleinden", geschreven door de organisator van het Rode Leger, dienen meer in detail te worden geciteerd:

Stelling 21: "In de overgangperiode, in een maatschappij die gebukt gaat onder de erfenis van een uiterst moeilijk verleden, is de overgang naar een volgens plan

114 Leo Trotzki, in: Russische Korrespondenz, 1921, Nr. 112.

115 Leo Trotzki, Terrorismus und Kommunismus, Hamburg 1920, p. 116, 118, 134 en 143.

116 Antonow-Owsejenko, idem, S. 89.

117 Russische Korrespondenz, Februar 1920, Nr. 4.

georganiseerde maatschappelijke arbeid ondenkbaar zonder dwangmaatregelen. Dwangmaatregelen, zoals tegen parasitaire elementen, zo ook tegen achtergebleven elementen van de boerenstand en de arbeidersklasse zelf. (!, Huhn) *Het instrument van staatsdwang is militair geweld*. Elementen van militaire dwang zijn derhalve, binnen bepaalde grenzen, in de een of andere vorm onvermijdelijk inherent aan de economie van de overgangperiode die is gebaseerd op de algemene arbeidsplicht".

De 22ste stelling gaat over de onverbreekelijkheid van politiek en economie (een jaar later zal Lenin tegen Trotski verklaren: "Het primaat van de politiek over de economie moet als een onvoorwaardelijke regel worden beschouwd!" ⁽¹¹⁸⁾) en vereenzelvigd de mobilisatie van de economie met de militaire mobilisatie die noodzakelijk was geworden door de burgeroorlog.

Stelling 27: "De verwezenlijking van de arbeidsplicht doet uit de aard der zaak dezelfde fundamentele organisatorische vraag rijzen als de vestiging van de Sovjetmacht en de oprichting van het Rode Leger: hoe kan men de achtergebleven boerenbevolking verzekeren van haar natuurlijke leiders en organisatoren in de meest gevorderde arbeiders, van wie de meesten een beroepsopleiding hebben genoten? Aangezien *het leger het belangrijkste experiment was in een dergelijke Sovjetische massa-organisatie* (!, Huhn), moeten de methoden ervan (met de nodige wijzigingen) worden overgebracht naar het gebied van de organisatie van de arbeid, en moet de ervaring van degenen die van militaire naar economische arbeid zijn teruggeroepen, direct worden benut".

De 29e stelling benadrukt niet alleen "de onvermijdelijkheid en *het progressieve karakter van militaire dwang op het gebied van de opleving van de economie op basis van de algemene arbeidsplicht*", maar spreekt ook van "de onvermijdelijkheid en het progressieve karakter van *een steeds grotere onderlinge toenadering van de organisatie van de arbeid en de organisatie van de defensie* in de socialistische gemeenschap". ⁽¹¹⁹⁾

118 W. I. Lenin, *Ausgewählte Werke*, Wien 1925, S. 611.

119 Gepubliceerd in de *Prawda* van 22 januari 1920, overgenomen in de *Mitteilungen des Hauptausschusses für Arbeitspflicht*, Nr. 1 (März 1920), p. 4–10.

VI. [Trotski als opperbevelhebber van het arbeidsleger]

Op 15 januari 1920 ondertekende Lenin een decreet over het "Eerste Revolutionaire Arbeidsleger", waarbij - na de overwinningen op KOLCHAK en DENIKIN - het gehele Derde Legerkorps van het Rode Leger werd omgevormd tot een arbeidsleger. Tegelijkertijd legde Trotski zijn stellingen voor aan het Derde Congres van Economische Raden (januari 1920), waar zij ook de energieke steun kregen van Lenin. Zich baserend op de ervaring van het arbeidersleger in de Oeral, dat van een oorlogstoestand overging in een produktietoestand "terwijl zijn organisatie fundamenteel onaangetast blijft en het geenszins ontwapend is" ⁽¹²⁰⁾, confronteerde Trotski vervolgens op het Negende Partijcongres (maart-april 1920) de bezwaren die verband hielden met de lage produktiviteit van verplichte arbeid.

Hij moest de critici toegeven dat het organisatieapparaat van de *actieve* legers niet geschikt was voor het beheer van arbeidsprocessen; het zou eenvoudigweg op passende wijze moeten worden aangepast.⁽¹²¹⁾ En in het kader van zijn opmerkingen over de kwestie van de "overgang naar het militiesysteem" ontwikkelde Trotski zijn basisidee opnieuw op de volgende manier: De taak, zo zei hij, bestond in de "industrialisatie van ons leger", die alleen kon worden bereikt als de militaire districten samenvielen met de industriële. De basis van de hele structuur van de militie-eenheden zou een "bepaalde groepering van industriële bedrijven en een brede industriële periferie eromheen" zijn. De commandostructuur van de militie zou "zo nauw mogelijk verbonden moeten zijn met het productieve leven van elk rayon". Bovendien moet het apparaat van de militaire mobilisatie samensmelten met het apparaat van de arbeidsmobilisatie. Dan zouden twee taken tegelijk kunnen worden opgelost: de "taak van de economische wedergeboorte en de taak om hun strijdcapaciteit op peil te houden".⁽¹²²⁾

De stellingen die het Negende Partijcongres heeft aanvaard met betrekking tot de economische opbouw betekenen echter dat men afziet van de "onberekenbare perspectieven" die werden geopend toen het eerste arbeidsleger werd opgericht, voor zover zij het gebruik van legers voor arbeidsdoeleinden beperken tot een strikt afgebakend gebied, namelijk tot werk van eenvoudige aard, dat toegankelijk was voor iedere arbeider van het Rode Leger. Anders zou het beter zijn het arbeidsleger om te vormen tot kleine stoot- en werktroepen en deze te verdelen over de industriële bedrijven. Maar het Congres benadrukte in zijn resolutie de noodzaak van een geleidelijke "toenadering van het leger tot het productieproces", en herhaalde in wezen de stellingen van de spreker, die Lenin overigens ook grotendeels had onderschreven met zijn eisen op het Derde Congres van Economische Raden.⁽¹²³⁾ Reeds het decreet "Over de uitvoering van de verplichting tot werken" van 29 januari 1920 had in hoofdzaak rechtsgevolg gegeven aan Trotski's stellingen over de

120 Antonow-Owsejenko, idem, p. 89–90.

121 Idem.

122 Antonow-Owsejenko, ibidem., p. 92–93.

123 Russische Korrespondenz, 1920, Nr. 6/7.

militarisering van de arbeid.⁽¹²⁴⁾ Sindsdien is, in overeenstemming met Trotski's stellingen en Lenin's eisen, de militarisering van het economisch leven steeds verder doorgevoerd, heeft de loonarbeid een duidelijk dwingend karakter gekregen, en is de "overgang van het gekozen collectieve bestuur naar de dictatoriale persoonlijke vorm" algemeen geworden.⁽¹²⁵⁾ KAMENEV formuleerde dit proces als volgt:

"De samenwerking van alle militaire en civiele instanties bereikte zo'n hoogtepunt dat alle bestaande apparaten en functionarissen apparaten en functionarissen van het Rode Leger werden."⁽¹²⁶⁾

Maar omdat kort na het Negende Partijcongres de gevechten met generaal WRANGEL en de Poolse veldtocht begonnen, zagen de bolsjewieken zich genoodzaakt de uitvoering van hun Partij-richtlijn over de arbeiderslegers van het voorjaar van 1920 uit te stellen.⁽¹²⁷⁾ Maar om het hele systeem van militarisering van de arbeid te karakteriseren, is het voldoende erop te wijzen dat de Volkscommissaris van Binnenlandse Zaken, DZERJINSKI, de oprichter en het hoofd van de Tsjeka (later: GPU), werd benoemd tot voorzitter van het Hoofdc comité voor de verplichte arbeid!

Later verdedigde Trotski zich tegen de beschuldiging dat "Trotskisme" juist bestond uit de door hem verordende methoden van burgeroorlog en "militair communisme", met de vorming van industriële legers en de "militarisering van de arbeid". Hij noemde die laatste beschuldiging zelfs een "leugen". Maar zijn verdediging bestaat in wezen slechts uit twee argumenten: ten eerste dat Lenin hem altijd officieel heeft gesteund in deze maatregelen en zijn opvattingen heeft gedeeld (waaraan wij niet twijfelen); ten tweede dat deze maatregelen "onvermijdelijk voortvloeiden uit de omstandigheden van dat tijdperk".⁽¹²⁸⁾ Wij twijfelen ook niet aan de juistheid van de tweede stelling, maar wij vestigen nogmaals de aandacht op het feit dat Trotski - zoals hier is aangetoond op basis van een rijk en ondubbelzinnig geheel aan materiaal - de methoden van het "militaire communisme" bovendien niet slechts beschouwde als noodmaatregelen die door de tijd werden opgelegd, maar als principes aan de hand waarvan de socialistische sociale economie opgebouwd zou kunnen worden. En ondanks al zijn fundamentele overeenstemming met Lenin schijnt de theoreticus Trotski "consequenter" te hebben gehandeld dan de grote echte politicus Lenin soms had gewild. Of hoe verklaart men het oordeel over Trotski in "Lenins Testament" van 25 december 1922, dat hij o.a. "een verregaand zelfvertrouwen en een overschatting van de ambtelijke regeling van de economie" had?⁽¹²⁹⁾ Een andere omstandigheid is echter veelzeggend: het waren juist de

124 Zie ook: Otto Bauer, Bolschewismus oder Sozialdemokratie?, Wien 1921, p. 59 ff.

125 Franz L. Schulhöfer, idem., p. 75.

126 S. Kamenew, Abriß des Bürgerkrieges, im Jahrbuch für Wirtschaft, Politik und Arbeiterbewegung, 1922/1923. (zie noot 99)

127 Antonow-Owsejenko, p. 93-94.

128 Leo Trotzki, Die wirkliche Lage in Rußland, idem., p. 216-218.

129 Geciteerd uit Trotski, Die wirkliche Lage in Rußland, idem., p. 256. - In twee andere vertalingen die mij nog ter beschikking staan, staat dienovereenkomstig: "Hij onderscheidt zich eveneens door een te groot zelfvertrouwen en door de neiging zich te veel te laten leiden door de administratieve kant van de zaak." In: Die Aktion, Herausgeber Franz Pfemfert, 1928, Heft 10/12, p. 201; Leo Trotzki, Wer leitet heute die

deskundigen op het gebied van de planeconomie, zoals KRITZMANN en LARIN, die enthousiast het idee oppakten van een wederopbouw van de Russische industrie door middel van de "militarisering van de arbeid". Van de twee lijkt ons Larin, die tijdens de Eerste Wereldoorlog in ballingschap in Stockholm de Duitse oorlogseconomie bestudeerde, van bijzonder belang. In zijn publicaties in Rusland en daarbuiten stelde hij de Russische verwarring tegenover de Duitse doelmatigheid en verklaarde hij de Duitse oorlogseconomie tot de eerste praktische poging om een collectieve economie op te bouwen! ⁽¹³⁰⁾ Wanneer we spreken over de periode van het "oorlogscommunisme" in Rusland, moeten we die dus consequent in de eerste plaats opvatten als de eerste poging om de beginselen van het Duitse "oorlogssocialisme" naar Rusland over te brengen, en er kan niet aan getwijfeld worden dat er fundamentele overeenstemming bestond tussen Lenin en Trotski over deze kwestie.⁽¹³¹⁾

VII. [Trotski effent de weg voor Stalin]

Het is bekend dat het oorlogscommunisme, en daarmee de militarisering van de arbeid, mislukte en dat in het voorjaar van 1921 een "Nieuwe Economische Politiek" (NEP) werd ingevoerd, die echter de beslissende staatskapitalistische posities ijzersterk handhaafde. Wij moeten de invoering van de NEP hier alleen beschouwen vanuit ons eerdere bijzondere militair-politieke gezichtspunt.

Tijdens de periode van het militair georganiseerde "communisme" was het verbond tussen de boeren en de arbeiders uiteengevallen, de proletarische en de agrarische revolutie stonden lijnrecht tegenover elkaar. Later stelde SOKOLNIKOV in zijn twistgesprek met het "Trotskisme" terecht dat uit de erkenning van de rechten van de boeren op de grond "volgde dat de boeren niet langer afhankelijk waren van het bondgenootschap met de arbeiders" en dat de methoden om de boeren te "commanderen" moesten worden opgegeven na het einde van de directe oorlog in 1921. Dit betekende dat de militaire dwangmiddelen in de landbouw moesten worden ontmanteld, of althans afgezwakt.⁽¹³²⁾ De golf van boerenopstanden die Rusland vanaf 1920 overspoelde werd herhaaldelijk neergeslagen door het Rode Leger, en vaak genoeg door gewapende stedelijke arbeiders, maar men kon niet voorkomen dat de boeren alleen voor eigen gebruik werkten. De bolsjewieken beseften dat de landbouwproductie niet kon worden opgevoerd met militaire organisatieprincipes, en dat de boeren behoefte hadden aan de prikkel tot het produceren van een landbouwoverschot en vooral aan de vrije verkoop daarvan op een vrije markt. In plaats van het verplicht afstaan, zelfs opeisen, van goederen in natura, zou een belasting worden ingevoerd die de boer een overschot zou opleveren.⁽¹³³⁾ En de Agrarische Code, die in 1922 van kracht werd, zag uitdrukkelijk

kommunistische Internationale?, Berlin-Wilmersdorf 1920. „Anhang“, p. 49.

130 Ruth Fischer, Stalin und der deutsche Kommunismus, Verlag der Frankfurter Hefte, Frankfurt/Main. Duitse uitgave van de in 1948 verschenen US-amerikaanse eerste uitgave, z.j., p. 197.

131 Zie mijn in noot 95 genoemde uitgave.

132 In: Die Tragödie Trotzki, herausgegeben von Grigori Dimitrioff. Berlin 1925, p. 51–52.

133 W. I. Lenin, Sämtliche Werke, Bd. XXVI: Vom Kriegskommunismus zur Neuen Ökonomischen Politik.

af van de socialisatie van de 20 miljoen boerenbedrijven.

Uit de nederlaag van het Rode Leger in de oorlog tegen Polen moesten beslissende militair-politieke conclusies worden getrokken. Men begreep dat voor de strijd tegen moderne legers in het tijdperk van oorlogsmachines, technisch eersteklas opgeleide kaders nodig waren. In een geïndustrialiseerd leger moesten deze kaders bestaan uit een kern van geschoolde, hoogwaardige arbeiders. Na de veldtocht in Polen werd het tot dan toe technisch onvoldoende gekwalificeerde massaleger van het Rode Leger gedemobiliseerd - van vijf miljoen in 1920 tot twee miljoen in 1922 - en in 1923 had het nog maar een hoofdsterke van 600.000. Maar om, na een dergelijke vermindering van kwantiteit ten gunste van kwaliteit, in geval van nood het kaderleger te kunnen aanvullen tot een massaleger, werd het militie- en territoriale systeem ingevoerd, dat reeds door Trotski werd bepleit op het Negende Partijcongres (maart-april 1920). En het is veelzeggend dat

"de invoering van de NEP had zijn reden niet in de laatste plaats in het scheppen van de voorwaarden voor een militieleger klaar voor actie, die in de bijzondere omstandigheden vooral te vinden waren of zijn in de ontwikkeling van de productiekrachten en het transportapparaat, alsmede in het tot stand brengen van een draaglijke verhouding tussen arbeiders en boeren".

Deze interessante opmerking⁽¹³⁴⁾ is waarschijnlijk begrijpelijk in het licht van Trotski's verklaring dat in 1919/20 zo'n 80 tot 85% boeren in de gelederen van het Rode Leger vochten.⁽¹³⁵⁾

Wij hebben gezien hoeveel macht Trotski uiteindelijk in 1920 had vergaard: als organisator van het Rode Leger had hij de volledige controle gekregen over alle menselijke reserves, hij had de leiding gekregen over de spoorwegen, en hij was goed op weg om zelfs de Russische economie aan zich te onderwerpen door middel van de militarisering van de arbeid. Zijn militair centralisme stuitte echter niet alleen op verzet bij de boeren en arbeiders, maar er ontstond ook een "militaire oppositie" vanuit het partijapparaat zelf onder leiding van STALIN. Lenin probeerde deze tegenstellingen in evenwicht te brengen door te wijzen op Trotski's militaire genie en zijn verdienste bij het redden van de revolutie, maar in dit conflict tussen de partijbureaucratie en het militaire apparaat moest Lenin ook vaak Stalin verdedigen tegen Trotski's vijandigheid. Trotski, die twee en een half jaar lang vanuit zijn speciale trein niet alleen het Rode Leger maar ook de arbeiderslegers en de industrie organiseerde en leidde, werd door de oude bolsjewieken beschuldigd van "Bonapartistische verlangens".

"Opgegroeid in de leer van de grote Franse Revolutie, keken de Bolsjewieken naar het wonderbaarlijke gedrag van hun opperbevelhebber en moesten denken aan Napoleon Bonaparte."

Moskau 1940, p. 293 ff.

134 Franz L. Schulhöfer, idem, p. 86.

135 Leo Trotzki, Terrorismus und Kommunismus, idem, p. 113.

Deze beschrijving door RUTH FISCHER⁽¹³⁶⁾ wordt nog duidelijker wanneer we vernemen dat de collegiale autoriteit, de "Revolutionaire Oorlogsraad", weinig te beslissen had omdat het centrum van de militair-organisatorische beslissingen precies in Trotski's speciale trein lag. De partij vreesde een scheiding van het leger en de partij en nam het op zich de militaire zaken weer onder bolsjewistische controle te brengen. In juli 1919 besloot het Plenum van het Centraal Uitvoerend Comité daarom, in tegenstelling tot het advies van Trotski, een nieuwe oorlogsraad te organiseren.

Op dat moment dreigde Trotski af te treden en zij hadden grote moeite om het conflict bij te leggen. Van nu af aan wilde hij nog steeds zijn macht ten opzichte van het partijapparaat vergroten, maar met dit voornemen moest hij in harde oppositie komen tegen Lenin. Dit werd eind 1920 duidelijk in de kwestie van de vakbonden: wij kennen reeds Trotski's standpunt, volgens hetwelk de bolsjewistische staat de vakbonden nodig had, niet als organisaties van de arbeiders om te strijden voor betere arbeidsvoorwaarden, maar om de proletarische klasse te organiseren, te disciplineren en te leiden ten behoeve van de productie. Op het moment van het Vijfde All-Russische Vakbondcongres (november 1920), riep Trotski nu op tot de inlijving van de vakbonden in de gemilitariseerde economie. Hij schrijft hierover in zijn autobiografie:

"Ik zag geen plaats voor een onafhankelijke rol van de vakbonden in het systeem van het oorlogscommunisme, dat alle beschikbare middelen althans in principe nationaliseerde en ze verdeelde naar gelang van de behoeften van de staat. Als de industrie afhankelijk was van de staat om de arbeiders van de nodige produkten te voorzien, moesten de vakbonden worden opgenomen in het systeem van staatsbeheer van de industrie en de distributie van produkten".

Het was zeker niet Trotski's bedoeling om van de vakbonden een voorloper te maken van het "arbeidersfront" van de staatspartij, maar dit is precies wat er terecht zou zijn gekomen van zijn waarschijnlijke primaire bedoeling om zijn eigen militaire apparaat te versterken door de vakbonden ondergeschikt te maken, om zo de overheersing van de partij in het staatsapparaat tegen te gaan. Wij zijn het ook nog steeds eens met de volgende opmerking van Ruth Fischer: *"Als leider van een militair-vakbondscombinatie zou Trotski de sleutelpositie in partij en staat hebben bekleed."* Lenin daarentegen verdedigde, samen met Stalin en de andere oude bolsjewieken, het *partijmonopolie*. Wij achten het daarom zeer waarschijnlijk dat Trotski zich pas resoluut aansloot bij de oppositie van de leiders van de partij van de bolsjewieken onmiddellijk na het besluit van het Plenum van het Centraal Uitvoerend Comité van oktober 1923 om de Oorlogsraad te controleren door afvaardiging van een paar vooraanstaande bolsjewieken.⁽¹³⁷⁾ Op het beslissende moment - onmiddellijk voor de opstand van Kronstadt en de invoering van de NEP - verzette Lenin zich dus zelf met de oude bolsjewieken eind 1920 nog tegen de volledige overwinning van het Trotskistische Bonapartisme, waardoor de macht van de partij

136 Ruth Fischer, idem, p. 189 und 200–201.

137 Elias Hurwicz, idem, p. 340.

over het door Trotski georganiseerde leger aanvankelijk werd hersteld. De verdere ontwikkeling tot aan het besluit van oktober 1923, dat Trotski in een beslissende oppositie dreef, was slechts het gevolg van Lenins houding, die Stalin logischerwijs voortzette. Het moderne Russische Bonapartisme kwam dus niet voort uit het apparaat van het leger, maar uit de bureaucratie van de partij.

En toch heeft Trotski zelf de basis gelegd voor het Stalinisme. We hebben gezien hoe de bittere noodzaak van de vorming van het Rode Leger de eerste beslissende bres in het radenstelsel sloeg. De arbeiders- en fabrieksraden volgden, en het was Trotski die hun opheffing en uitschakeling rechtvaardigde met een beroep op de noodzaak van centralisme, die hun verdedigers uitmaakte voor "reactionair federalisme" en "kleinburgerlijk anarchisme". Wij moeten het dus ook eens zijn met de volgende zinnen van ARTHUR ROSENBERG:

"Hij (Trotski; Huhn) vergeet ... dat de communestaat van 1871 het werk was van anarchistische federalisten en dat de essentie van het raden-beginsel van 1917 ook een anarchistisch, anti-staats anticentralisme is. Het 'revolutionair proletarisch centralisme' kan noodzakelijk zijn in revolutie en burgeroorlog. Maar zijn voorouders zijn de Franse terroristen van 1793, en het heeft niets gemeen met het raden-systeem." (138)

In zoverre Trotski zelf, toen hij nog in Rusland was, het radenstelsel de macht ontnam en de opstand van Kronstadt, met als programma "Raden zonder bolsjewieken!", bloedig neersloeg, heeft hij ook de ontwikkeling in gang gezet die het Stalinisme, de bureaucratische contrarevolutie, pas mogelijk maakte. De sovjetregering is een pure fictie geworden, niet alleen sinds Trotski's eliminatie, maar reeds sinds 1918. Trotski heeft eens - nogal abrupt - in zijn slotwoorden op de conferentie van militaire afgevaardigden naar het Elfde Partijcongres (maart-april 1922) het grondbeginsel van zijn politieke houding geformuleerd: "*Onze taak is de beheersing van de massa's.*"(139) Maar het systeem van de raden heeft het historische doel om juist deze beheersing van de massa's op te heffen.

Dus toen PAUL AXELROD eens de mening uitte dat na de politieke omverwerping van Trotski (1924) "een soort Bonapartisme de beste vooruitzichten heeft om de erfenis van de Bolsjewieken over te nemen"(140), zouden wij daaraan willen toevoegen dat Trotski zelf daarvoor al de eerste kandidaat was. In Duitsland begon de contrarevolutie met het machteloos maken en het uitschakelen van de arbeiders- en soldatenraden; waar deze zich niet schikten, leerde men ze een lesje met machinegeweren en handgranaten. De man die deze bijlessen militair organiseerde heette NOSKE. Is dezelfde Trotski, die de basis van het Bonapartisme heeft gelegd door de Russische arbeiders- en soldatenraden hun macht te ontnemen en uit te schakelen en die de matrozen en de scheepswerfarbeiders van Kronstadt heeft afgeknald, niet de Noske van Rusland geworden? Noske maakte de weg vrij voor HITLER - en wie maakte de weg vrij voor Stalin?

138 Arthur Rosenberg, *Geschiede des Bolschewismus*, Berlin 1932, p. 119-122.

139 Antonow-Owsejenko, *idem*, p. 124.

140 In: *Die Tragödie Trotzki*, *idem*, S. 79.

Berlin-Wannsee, 13 -15 januari 1951

Hfdst. 4 Trotski's rol in de Russische Revolutie

Overzicht van een keuze uit de historische literatuur

Trotski's rol in 1905

"In 1905 dacht LEO TROTSKI logischer en consequenter dan de bolsjewieken en mensjewieken, maar de fout van zijn conclusies was dat hij 'te consequent' was. Het beeld dat hij toen schetste **kwam precies overeen met de bolsjewistische dictatuur in de eerste drie jaar van de Oktoberrevolutie**, die, zoals zoals bekend, op een dood spoor kwam omdat zij het proletariaat van de boeren afscheurde; de bolsjewistische partij werd daarom gedwongen heel ver terug te gaan" (MARTYNOV in "Krasnaya Novy", 1923, nr. 2, p. 262, geciteerd door L. Trotsky in "Wer leitet heute die Kommunistische Internationale?", Berlijn-Wilmersdorf 1930, p. 23-24).

"Op 16 november 1927 zette JOFFE een pistool tegen zijn slaap en schoot zichzelf neer. Hij liet naast hem op de tafel een brief aan Trotski achter, waarin hij zijn daad toelichtte."

In deze brief van Adolf Joffe aan L. Trotski staat: "Als ik gezond genoeg was, zou ik ook de kracht en de energie vinden om de situatie die in de partij is ontstaan te bestrijden. Maar in mijn huidige toestand kan ik het niet verdragen dat de partij stilzweigend je uitsluiting uit haar gelederen tolereert, hoewel ik er vast van overtuigd ben dat er vroeg of laat een crisis zal komen die de partij zal dwingen om degene die haar eer bezoedelen te verjagen. In die zin is mijn dood een protest tegen degenen die de partij zo ver hebben gebracht dat ze zich niet eens kan verdedigen tegen een dergelijke schande. Beste Leo Davidovitsj, we zijn verenigd door tien jaar gemeenschappelijk werk en, naar ik hoop, persoonlijke vriendschap, en dat geeft me het recht om je op het moment van afscheid te vertellen wat mij een zwakte van je lijkt.

Ik heb er nooit aan getwijfeld, dat de weg die je hebt uitgestippeld de juiste is, en ik sta al meer dan twintig jaar aan je kant, zoals je weet, sinds het begin van de 'eeuwige revolutie' (permanente revolutie, Huhn), maar ik heb ook altijd gedacht, dat aan jou iets ontbreekt, de inflexibiliteit, de onverzettelijkheid van LENIN, zijn beslissing om in geval van nood alleen vast te houden aan het werk dat hij was begonnen en niet af te wijken van het pad dat hij had gekozen, omdat hij zeker was van een toekomstige meerderheid. **Je hebt vanaf 1905 politiek gezien gelijk, en Lenin heeft ook toegegeven** – ik heb je vaak verteld dat ik dit van hem met eigen oren heb gehoord – **dat jij in 1905 gelijk had en hij niet**. Men liegt niet in het aangezicht van de dood, en ik herhaal het je vandaag."

(Uit: Leon Trotski, "Die wirkliche Lage in Rußland", vertaald door WILHELM CREMER, geautoriseerde uitgave, 8e -12e Tausend. Avalun Verlag, Hellerau bij Dresden, z.j., bijlage: "Documente", pp. 259-265).

Lenins standpunt bij het uitbreken van de Russische Revolutie in 1917

"Ik moet hier nog een feit onderstrepen, namelijk dat het probleem van de socialistische revolutie onmiddellijk objectief voor de bolsjewieken lag. Lenin bracht de socialistische revolutie geenszins met zijn hoofd uit het buitenland. Integendeel, wij beschikken over een document waaruit blijkt hoe Lenin in Zwitserland, zolang nauwkeuriger nieuws ontbrak over wat er in Petersburg en Rusland gebeurde, zolang de leugens in de krant hem van deze gebeurtenissen scheidde, zelf niet verder kwam dan tot de slotsom van de burgerlijke revolutie. Dit document is zijn brief aan de Zwitserse arbeiders, geschreven een paar dagen voor hij Zwitserland verliet. Daarin zegt hij ronduit dat Rusland het meest kleinburgerlijke land van Europa is en natuurlijk niet het onmiddellijke toneel van de socialistische revolutie kan worden, maar hij hoopt dat de democratische revolutie in Rusland een impuls zal geven aan de socialistische revolutie in het Westen. Dit is het gangbare schema dat men aantreft, van MARX, ENGELS en anderen tot PLECHANOW en ROSA LUXEMBURG. En het was pas in Stockholm, waar hij directe deelnemers aan de Russische revolutie zag en hoorde wat er werkelijk aan de hand was in Rusland, dat hij zijn beroemde (april-, Huhn) stellingen schetste, waarin de socialistische revolutie vervat ligt". (Uit: M. POKROWSKI, "Russische Geschichte von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1917" vertaald door A. MASLOW, Büchergilde Gutenberg, Berlijn 1930, blz. 326).

Uit Lenin's "April stellingen" in 1917

"2. Het eigenaardige van de tegenwoordige situatie in Rusland ligt in de overgang van de eerste etappe van de revolutie, die het gevolg van het onvoldoende ontwikkelde klassebewustzijn en van de onvoldoende georganiseerdheid van het proletariaat, de bourgeoisie aan de macht heeft gebracht, naar de tweede etappe van de revolutie, die de macht in handen moet geven van het proletariaat en van de armste lagen van de boeren. ...

5. Geen parlementaire republiek - van de sovjets van arbeidersafgevaardigden daarheen terugkeren zou een stap achteruit betekenen -, maar een republiek van de sowjets van arbeiders-, landarbeiders- en boerenafgevaardigden in het gehele land, van onderen tot boven.

8. Geen 'invoering' van het socialisme als onze onmiddellijke taak, maar op het ogenblik slechts de overgang naar het toezicht [de controle] op de maatschappelijke productie en verdeling der voortbrengselen door de sowjet van arbeidersafgevaardigden".

(Door Huhn geciteerd naar: W. I. Lenin, „Die Bolschewiki und die Machtergreifung 1917“, Teil I, herausgegeben von ALEXANDER EMEL, Berlin '30, Bd. 27 der „Elementarbücher des Kommunismus“, S. 39-41. Hier in Nederlandse vertaling uit W.I. Lenin, keuze uit zijn werken, deel 2, Uitgeverij Progress Moskou, p.407/408).

De positie van de oude bolsjewieken in de lente van 1917

"STALIN's politiek in 'Pravda' beantwoordde aan de oude overgeleverde beginselen van het bolsjewisme, maar niet aan de eisen van het moment. Noch Stalin noch KAMENEV waren geneigd of in staat om zelfstandig het partijprogramma te wijzigen. De overwinning van de revolutie, de omverwerping van de tsaar, bracht de geesten van de oude bolsjewieken in verwarring, een nieuwe, krachtige leuze werd niet ontwikkeld, en de politiek van STALIN liep dood tussen theoretisch bolsjewisme en praktisch mensjewisme. Zonder het zelf te voelen, geraakte Stalin in het vaarwater van mensjewistische fraseologie. Zijn politiek werd halfslachtig. ...

De hele theoretische onbeholpenheid van Stalin kwam in deze dagen aan het licht; verbijsterd zag hij de wereldproblemen onder ogen die zich plotseling voor hem opdoemden. ... De partij van de bolsjewieken bleef gedurende de eerste twee maanden van de revolutie op de achtergrond. Ook de mensjewieken ontketenden een krachtige propaganda die vaardiger en succesvoller was dan de zielige pogingen van Stalin om het oude programma te laten werken. Ondanks tijdelijke triomfen daalde de oplage van de "Pravda" en de soldaten, die het ene moment enthousiast naar KAMENEV hadden geluisterd, juichten het volgende moment KERENSKI en de mensjewieken met een veel groter enthousiasme toe. Verdere strijd leek hopeloos. Petersburg was noch de Kaukasus noch Siberië. Hier zetelden de knapste koppen van Rusland, en de strijd die zij voerden tegen wat zij het saaie, onbezielde bolsjewisme noemden, was kundig en onvermoeibaar.

De geest van de waanzinnige, fantastische stad Petersburg begon Stalin te verlammen. ... Wanhoop nam bezit van de bolsjewistische leiders. De roem van Kerenski steeg steeds verder... Ondanks de gunstige symptomen leken de doelstellingen van het bolsjewisme onbereikbaar te midden van de burgerlijke revolutie. Op een sombere Petersburgse avond, na vruchteloze toespraken in de Sovjet, na een verklaring over de rampzalige daling van de oplage van de 'Pravda', werd vanuit het postkantoor in Petersburg een kort telegram gestuurd naar Lenin in Zürich. 'De situatie is somber, het bolsjewisme is aan het zinken, verder werken is zinloos'. Onder het telegram stonden twee handtekeningen: Stalin, Kamenev. Het antwoord van Lenin kwam op 16 april; dit antwoord was de treinwagon die die dag aankwam op het Finse spoorwegstation te Petersburg en ... Vladimir Lenin terugbracht van zijn lange emigratie naar zijn geboorteland. ... Stalin en Kamenev ontvingen de leider. ...

Lenin stapte het station uit, voor de uitgang, omringd door een dichte menigte, stond een pantserwagen. Vanaf het dak van de pantserwagen riep Lenin de menigte de verbijsterende woorden toe: "Leve de sociale revolutie! Alle macht aan de sovjets! Pak terug wat gestolen is!" ... Met de komst van Lenin kwam er een einde aan Stalins korte greep naar de macht." (Uit: ESSAD BEY, "Stalin. Eine Biographie. Berlijn 1931, blz. 237-240.)

"Lenins toespraak op het Finse treinstation over het socialistische karakter van de Russische revolutie trof veel hoge partijleiders als een bom. De polemiek tussen

Lenin en de voorstanders van 'het uitvoeren van de democratische revolutie' begon op dezelfde dag." (Uit: Trotski, "1917. Die Lehren der Revolution" Uitgegeven door PAUL LEVI. Berlijn 1925, p. 32. De Nederlandse titel is "Lessen van Oktober".)

Verklaring van de Kamenev-Stalin groep tegen Lenin in april 1917

"In de Pravda van gisteren publiceerde kameraad Lenin zijn 'Stellingen'. Zij vertegenwoordigen de **persoonlijke** mening van kameraad Lenin, ... Het algemene schema van kameraad Lenin achten wij onaanvaardbaar, voor zover het er van uitgaat van de burgerlijk-democratische revolutie is **voltooid** en voor zover het uitgaat van de onmiddellijke omvorming van deze revolutie in een socialistische revolutie. De tactiek die uit zo'n beoordeling voortvloeit verschilt nogal van de tactiek die de vertegenwoordigers van 'Pravda' verdedigden tijdens het Al-Russische Congres, zowel tegen de officiële leiders van de Sovjets als tegen de mensjewieken die de Sovjet naar rechts wilden trekken.

Wij hopen ons standpunt in de brede discussie te doen zegevieren als het enig mogelijke standpunt voor de revolutionaire sociaal-democratie, als zij de partij van de revolutionaire proletarische massa's wil blijven, wat zij moet zijn, en niet een groep communistische propagandisten wil worden". (In 'Pravda' nr. 27, 21 april, nr. 8, 1917; geciteerd bij Alexander Emel, op. cit. blz. 44-45).

Trotski's positie in de lente van 1917

"De medewerkers van de Russische en buitenlandse partijpers hebben er met betrekking tot mijn boek 'Krieg und Revolution' waarschijnlijk al honderd keer op gewezen dat, als men mijn werk tijdens de oorlog in zijn geheel beschouwt, men moet erkennen dat mijn meningsverschillen met Lenin van zeer incidentele aard waren en dat ik mij als overtuigd revolutionair steeds meer - en niet alleen in woorden maar ook in daden - ontwikkelde in de richting van het bolsjewisme." (Uit: Leon Trotsky, "Die wirkliche Lage in Rußland," op. cit., blz. 165-166.)

"Ik kwam naar Petrograd vanuit een Canadese gevangenis in het begin van mei 1917, op de tweede dag na de toetreding van de mensjewieken en sociaal revolutionairen tot de coalitieregering." (ibid., p. 164)

"Op doorreis in Finland ontving ik de eerste nieuwe Russische kranten met telegrammen over de toetreding van ZERETELLI, SKOBELEV en andere 'socialisten' tot de voorlopige regering. De situatie was dus volkomen duidelijk. Ik maakte kennis met Lenins aprilstellingen op de tweede of derde dag na mijn aankomst in Petersburg. Dit was precies wat de revolutie nodig had." (Uit: Leon Trotsky, "Über Lenin. Material für eine Biographie." Berlijn 1924, p. 59.)

"Bij mijn aankomst in Petrograd, of liever gezegd in het grensstation, vernam ik van de kameraden die ons tegemoet waren gestuurd, dat er in Petersburg een organisatie van revolutionaire internationalisten (de zogenaamde Meshrajontzi)

bestond, die overwoog zich bij de bolsjewisten aan te sluiten, maar die met het nemen van een besluit wilde wachten tot ik er was. Tot de staf van de Mesjrajontzi-organisatie, die ongeveer drieduizend Petrogradse arbeiders telde, behoorden URITZKI, A. Joffe, LUNATSJARSKI, JOERENEV, KARACHAN, VLADIMIROV, MANUILSKI, POSERN, LITVENS en anderen." (Uit: Trotski, "Die wirkliche Lage in Rußland", op. cit., blz. 167/168.)

"Met kameraad Kamenev sprak ik af om een van de volgende dagen na mijn aankomst de redactie van de Pravda te bezoeken. We moeten elkaar voor het eerst weer hebben ontmoet op 5 of 6 mei. Ik zei Lenin dat niets mij scheidde van zijn aprilstellingen en van de hele koers die de partij na zijn komst had gevolgd, en dat ik voor het alternatief stond om ofwel onmiddellijk 'individueel' toe te treden tot de organisatie van de partij, ofwel te proberen het beste deel van de 'Eenmakers' met mij mee te brengen, waarvan de organisatie in Petersburg ongeveer drieduizend arbeiders telde en bij wie zich een groot aantal waardevolle revolutionaire krachten bevond: Uritzki, A. Joffe, Loenatsjarski, Jeurenjev, Karakhan, Vladimirov, Manuïlski, Posern, Litvens. ANTONOV-OVSEYENKO was toen al lid van de partij geworden; ik geloof SOKOLNIKOV ook. Lenin sprak zich niet niet categorisch uit voor het een of het ander Als gevolg van een stilzwijgende overeenkomst heb ook ik van mijn kant de natuurlijke ontwikkeling van de gebeurtenissen niet geforceerd. Onze politieke lijn was dezelfde." (Uit: Trotski, "Über Lenin," op. cit., p. 60.)

De Trotski-Lenin alliantie tegen de oude bolsjewieken

"Het was slechts met moeite dat Lenin, tegen het verzet van de oude bolsjewieken van het type Kamenev in, dit programma (van de aprilstellingen, Huhn) aan de partij opdrong. Kamenev was van mening dat een socialistische arbeiderspartij, indien zij de macht greep zonder enige coalitie, in strijd met alle andere partijen en richtingen, uitsluitend een socialistische revolutie kon bewerkstelligen. De poging om meteen een socialistische revolutie te ontketenen in het Russische boerenland beschouwde hij, in overeenstemming met de vroegere bolsjewistische doctrine als avontuurlijk. Lenin ontkende in de meest nadrukkelijke bewoordingen dat hij het socialisme in Rusland wilde invoeren. Hij stelde tegenover Kamenev dat de revolutionair-democratische dictatuur van de arbeiders en de boeren reeds reëel bestond in de raden, en niet in een of andere vage toekomstige coalitie van de zogenaamde democratische partijen. Dus de echte bolsjewistische actuele leuze was: Alle macht aan de raden!

Toch was de vrees van de oude bolsjewieken niet ongegrond, en het is veelbetekenend dat Trotski juist toen toetrad tot de partij van bolsjewieken. Hij begreep de situatie precies zoals Kamenev deed, alleen trok hij er de tegenovergestelde conclusies uit: Als Lenin zo meedogenloos de tweede revolutie voorbereidde, waarin de bolsjewieken alleen de macht zouden grijpen en alle kleinburgerlijke en boerendemocraten zouden uitschakelen, dan was dat in werkelijkheid het socialistische doel, ongeacht de formuleringen die Lenin nog in zijn

stellingen gebruikte. **Lenin** was het dus, zij het niet in woorden, **eens met Trotski** over deze kwestie. Zo kon Trotski in de zomer van 1917 bolsjewiek worden. Daarbij gaf hij niets van zijn fundamentele overtuigingen op, maar hij zag in de tactiek van Lenin sinds maart 1917 een **toenadering tot de oude trotskistische doctrines**.

Trotski bracht geen noemenswaardig aantal volgelingen naar de bolsjewieken, maar hij bracht wel zijn eigen revolutionaire persoonlijkheid mee, die zich zo briljant kon ontwikkelen in de kritieke tijden die voor hem lagen. **Hoe meer weerstand Lenin ondervond van de oude bolsjewistische leiders, zoals Kamenev en ZINOVJEV, hoe meer hij zich hechtte aan Trotski**, in wiens onwankelbare energie hij zijn beste steun zag. Stalin was toen nog een tweederangs bolsjewistische functionaris. Het gezamenlijke revolutionaire werk van Lenin en Trotski deed het theoretische meningsverschil tussen het bolsjewisme en het Trotskisme voorlopig verdwijnen." (Uit: ARTHUR ROSENBERG, "Geschichte des Bolschewismus", Berlijn 1932, blz. 96.)

De oppositie van de oude bolsjewieken tegen de omwenteling van oktober 1917

"Op 16 oktober werd een Revolutionair Oorlogscomité gevormd als het wettige Sovjet-orgaan van de opstand. De rechtervleugel van de partij was erop gebrand de loop der gebeurtenissen te stoppen. De strijd van de verschillende tendensen binnen de partij en de strijd van de klassen gaat nu de beslissende fase in. Het standpunt van de rechtervleugel van de partij wordt het meest volledig en ook het meest principieel belicht in een brief 'Over de huidige situatie', die de handtekeningen draagt van Zinovjev en Kamenev. In de brief, geschreven op 11 oktober, d.w.z. twee weken voor de omverwerping, en verzonden aan de belangrijkste partijorganisaties, wordt een krachtig standpunt ingenomen tegen de gewapende opstand". (Uit: Trotski, "1917," op. cit., blz. 45.)

"In de partijleiding was de groep Zinovjev-Kamenjev tegen de opstand, waarvan ze nog steeds het isolement van de bolsjewieken en een socialistisch avontuur met desastreuze afloop verwachtte. **Maar met de hulp van Trotski, zegevierde Lenin**. Op 10 oktober (23 oktober volgens de nieuwe kalender, Huhn) vond de beslissende geheime vergadering van de partijcentrale plaats in aanwezigheid van Lenin. Met twee stemmen tegen werd een resolutie aangenomen, waarin werd gesteld dat het enige middel om de revolutie in Rusland te redden een opstand was, met als doel de gehele regeringsmacht in handen van de Sovjets te leggen. Zo werd de partij vastgelegd." (Uit: Arthur Rosenberg, "Geschichte des Bolschewismus", op. cit., blz. 109.)

[De staatsgreep van oktober 1917]

De voorbereiding

"Lenin was van mening dat de machtsovername noodzakelijk was *om niet de leiding te verliezen over de elementaire krachten van de revolutie, die reeds naar hun ontlading streefden in anarchistische vormen*. Zodra dit is gebeurd, zo zei hij, zal het mogelijk zijn het oude leger te demobiliseren, het grootgrondbezit te liquideren en tenslotte een begin te maken met de socialisatie van de belangrijkste industrieën. ...

Lenins opvatting zegevierde. Op een geheime vergadering van het Centraal Comité van de partij van de bolsjewieken rond half oktober werd besloten de arbeiders van Petrograd, het garnizoen van de stad en de matrozen van Kronstadt opdracht te geven de regering van Kerenski te arresteren en het aanstaande II-de Sovjetcongres uit te roepen tot de drager van de opperste macht in de republiek. De teerling was geworpen." (Uit: M. PHILIPS PRICE, correspondent van de "Manchester Guardian," "Die russische Revolution. Erinnerungen aus den Jahren 1917-1919", Hamburg 1921, p. 173.)

"De bolsjewieken hebben de Russische Revolutie niet gemaakt, maar Lenin en Trotski beseften dat om twaalf uur het grote anarchistische oproer zou komen. Daarom kondigden zij vijf minuten voor twaalf de bolsjewistische opstand af, waardoor de indruk werd gewekt dat de monsterlijke gebeurtenis om twaalf uur op hun bevel tot stand was gekomen. Zo kregen zij de autoriteit om voortaan Rusland te leiden." (Uit: Arthur Rosenberg, "Geschichte des Bolschewismus", op. cit., blz. 101.)

"Onder ons in het Centraal Comité en onder de hoogste leiders van de Partij - schreef hij (Lenin, Huhn) op 29 september (volgens de oude kalender, Huhn) - heerst de stroming en de opvatting dat we beter het Sovjet-Congres kunnen afwachten dan onmiddellijk de macht te grijpen. Deze stroming en deze opvatting moeten bestreden worden," Begin oktober (volgens de oude kalender, Huhn) schrijft Lenin: "Aarzelen is een misdaad, wachten op het Sovjet-congres is een kinderachtig spel van formalisme, een verraad aan de revolutie." (Uit: Trotski, "1917," op. cit., blz. 59.)

"Op de 3e (november, volgende de nieuwe kalender, Huhn) vond, eveneens achter gesloten deuren, een andere historisch belangrijke bijeenkomst van de bolsjewistische leiders plaats. Op de hoogte gebracht door SALKIND, wachtte ik in de gang bij de deur, en toen WOLODARSKI kwam, hoorde ik van hem wat er aan de hand was. Lenin zei: '6 november is te vroeg. We hebben een AI-Russische basis nodig voor de opstand. Op 6 november zullen nog niet alle afgevaardigden naar het congres zijn gekomen. 8 November daarentegen zou te laat zijn. Tegen die tijd zal het Congres zijn gevormd, en het is moeilijk voor een groot, georganiseerd orgaan om snel en besluitvaardig op te treden. We moeten in actie komen op de 7-de, wanneer het Congres bijeenkomt, zodat we tegen het Congres kunnen zeggen: "Hier is de macht. Wat denk je ermee te doen?" (Uit: JOHN REED, "Zehn Tage, die die

Welt erschütterten”, 3e druk., Hamburg, 1922, blz. 39-40.)

"Het was onder deze omstandigheden dat de beroemde nachtelijke vergadering van het Centraal Comité eind september of begin oktober (volgens de oude kalender, Huhn) plaatsvond in de woning van de Zukhanovs. Lenin kwam daar, vastbesloten ditmaal om een besluit door te voeren waarin geen plaats meer was voor twijfel, aarzeling, getreuzel, passiviteit en afwachten. Maar nog voordat hij de tegenstanders van de gewapende opstand aanviel, begon hij te schelden op degenen die de opstand in verband brachten met het Tweede Radencongres. Iemand had hem mijn woorden meegedeeld: 'Wij hebben de opstand al voor 25 oktober vastgesteld'. Ik had deze uitdrukking zelfs een paar keer gebruikt tegen die kameraden die de weg van de revolutie zochten in het voorparlement en in een 'uitdrukkelijke' bolsjewistische oppositie in de grondwetgevende vergadering. 'Als het in meerderheid bolsjewistische Radencongres niet de macht grijpt,' zei ik, 'veroordeelt het bolsjewisme zichzelf tot ontbinding. Naar alle waarschijnlijkheid zal de grondwetgevende vergadering dan ook niet bijeengeroepen worden. Als wij, na alles wat vooraf is gegaan, het Radencongres bijeenroepen met een meerderheid voor ons die op voorhand verzekerd is, verplichten wij ons daarmee publiekelijk om niet later dan 25 oktober de macht te grijpen'. Vladimir Iljitsj ging tegen deze datum vreselijk te keer. De kwestie van het Ite Radencongres, zo zei hij, interesseerde hem in het geheel niet. Wat voor betekenis had het Congres? Of het er überhaupt van zou komen? En wat zou het Congres in dat geval zelf kunnen doen? Het was nodig om de macht te grijpen, zei hij, maar niet om zich te binden aan het Radencongres. Het was belachelijk en dwaas om de dag van de opstand aan de vijand aan te kondigen. In het beste geval kan 25 oktober een maskerade zijn, maar *de opstand moet absoluut van tevoren en onafhankelijk van het Radencongres in gang worden gezet*. De partij moet gewapenderhand de macht grijpen, en dan zullen we het hebben over het Radencongres. ... 'In ieder geval,' verklaarde Lenin nadrukkelijk, *'moet de verovering van de macht voorafgaan aan het Radencongres*, anders zullen jullie uit elkaar gedreven worden en zullen jullie helemaal geen Radencongres krijgen'." (Uit: Trotski, "Über Lenin", op. cit., blz. 77-79.)

Trotski's rol in de staatsgreep van oktober 1917

"Toen de meerderheid van de Petersburgse Sovjet in handen van de bolsjewieken was overgegaan, werd Trotski tot voorzitter gekozen, en in die functie organiseerde en leidde hij de opstand van 25 oktober." (In de „Anmerkungen“ bij de XIV-de band van de „Gesammelte Werke“ van Lenin, geciteerd in in Trotski, 'Die wirkliche Lage in Rußland', op. cit. blz. 175.)

"De Petersburgse Sovjet, die geheel onder bolsjewistische invloed stond (via Trotski's groep, Huhn), vormde een militair-revolutionair comité, en alle troepen van de hoofdstad verklaarden dat zij alleen dit comité zouden gehoorzamen en niet langer de Generale Staf. De drijvende kracht van het militair-revolutionaire comité was Trotski. Met dat besluit van de Petersburgse troepen had de revolutie in de

hoofdstad eigenlijk al gezegevierd voordat er ook maar één schot was gelost". (Uit: Arthur Rosenberg, "Geschichte des Bolschewismus", op. cit., blz. 109/110.)

"De tijdelijke (voorlopige, Huhn) regering wilde van de garnizoenstroepen af. De soldaten wilden niet naar het front. - Wij hebben deze natuurlijke weigering een politieke uitdrukking gegeven, een revolutionair doel, een 'wettelijke' dekmantel. Op deze manier bereikten we een ongewone eenheid binnen het garnizoen en verenigden we het met de arbeiders van Petrograd." (Uit: Trotski, "1917," op. cit., blz. 62.)

"Het hele werk van de praktische organisatie van de opstand werd uitgevoerd onder de onmiddellijke leiding van de voorzitter van de Petrogradse Sovjets, kameraad Trotski. Men kan gerust stellen dat de partij de snelle overgang van het garnizoen naar de kant van de Sovjets en de moedige uitvoering van het werk van het Revolutionaire Soldatencomité hoofdzakelijk en bovenal te danken heeft aan kameraad Trotski." (Stalin, "De rol van de meest vooraanstaande partijleiders," Pravda, 6 november 1918).

Maar in 1925 schreef Stalin in zijn anti-Trotski boek 'Trotskisme en Leninisme':

"Ik moet zeggen dat kameraad Trotski geen speciale rol in de Oktoberopstand speelde en ook niet kon spelen, omdat hij als voorzitter van de Sovjet van Petrograd eenvoudigweg de wil uitvoerde van het bevoegde partijgezag, dat hem bij elke beweging leidde.... Kameraad Trotski speelde geen speciale rol, noch in het partijleven, noch in de Oktoberopstand, en dat kon hij ook niet, omdat hij in de Oktoberperiode nog een betrekkelijk nieuwkomer in de partij was".

"Kameraad Stalin probeert nu, met de hulp van JAROSLAVSKIJ, een nieuwe geschiedenis van de organisatie van de Oktoberopstand op te bouwen op basis van het feit dat de partij destijds een actief comité voor het geplande verloop van de opstand had opgericht, waarvan, naar het schijnt, Trotski geen deel uitmaakte. Maar Lenin was ook geen lid van dit comité, en dit alleen al toont aan dat het comité slechts een zeer ondergeschikte organisatorische betekenis had. Het speelde geen enkele onafhankelijke rol. De legende van dit comité is ontstaan om de eenvoudige reden dat Stalin er lid van was. ... Maar hoe hard ik ook mijn best deed om het me te herinneren, ik kon geen antwoord geven op de vraag wat de rol van Stalin was in die beslissende dagen. Niet een keer heb ik me tot hem gewend voor advies of samenwerking. Ook toonde hij niet het minste initiatief. Nooit heeft hij een onafhankelijk voorstel gedaan." ...

"Stalin en Jaroslavskij hebben... met veel moeite geprobeerd te bewijzen dat het door de partij ingestelde actieve comité, bestaande uit de kameraden SWERDLOV, Stalin, TSJERSJINSKY, BUBNOV en URIZKY, zagezegd het hele verloop van de opstand had geregisseerd. Stalin wees er op alle mogelijke manieren op dat Trotski geen lid van dat comité was geweest. Maar helaas verscheen ... in 'Pravda' van 2 november 1927 ... een nauwkeurig uittreksel uit het verslag van het Centraal Comité over de periode van 16 tot 29 oktober 1917. Het Centraal Comité richt een militair

revolutionair centrum op met de volgende leden: Sverdlov, Stalin, Bubnov, Oritzki en Tsjersjinski. Dit centrum moet een essentieel onderdeel worden van het Revolutionaire Sovjet Comité. Het Revolutionaire Sovjet Comité is het militair-revolutionaire comité opgericht door de Sovjet van Petrograd. Er bestond geen ander lichaam voor de leiding van de opstand. Deze vijf door het Centraal Comité gekozen kameraden zouden als aanvulling deel gaan uitmaken van de staf van datzelfde Revolutionaire Soldaten Comité, waarvan Trotski voorzitter was. Het zou toch overbodig zijn geweest Trotski opnieuw toe te laten tot de staf van een organisatie waarvan hij reeds voorzitter was!" (Uit: Trotski, „Die wirkliche Lage in Rußland“, III-de deel: "Stalin fälscht Geschichte", op. cit., blz. 175-178).

"Op 4 november woonde ik de vergadering bij van het Voorparlement in het Marinski Paleis. ... In de wandelgangen ontmoette ik een vooraanstaand lid van de Sociaal Revolutionaire Partij, van wie ik vernam dat volgens hun informatie de bolsjewistische staatsgreep slechts een kwestie van dagen was. In de post- en telegraafkantoren waren al bolsjewistische gevolmachtigden aangesteld, zei hij, terwijl de schildwachten iedereen doorlieten die bolsjewistische leuzen uitsprak, maar de ambtenaren van de regering-Kerenski met een frons aankeken". (Uit: M. Philips Price, "Die Russische Revolution", op. cit., blz. 174/175.)

"Op 24 oktober (volgens de oude kalender, Huhn) bezette het Militair Revolutionair Comité de telefooncentrale van Petersburg. In de nacht naar de 25-ste volgde de bezetting van andere openbare gebouwen. Op de 25-ste werd het Winterpaleis, de zetel van de regering, ingenomen. De ministers werden gearresteerd. Kerensky vluchtte. Op dezelfde dag kwam zoals gepland het All-Russische Radencongres bijeen. Toen de inname van het Winterpaleis aan haar werd gemeld, verliet de regeringsgezinde minderheid de zaal. De meerderheid riep in de geest van de bolsjewieken de machtsovername door de raden uit." (Uit: Arthur Rosenberg, "Geschichte des Bolschewismus", op. cit., blz. 110.)

Hoe de Oktoberopstand verliep

"Terwijl de hele wereld verwachtte dat de bolsjewieken op een morgen plotseling op straat zouden verschijnen om iedereen met een witte kraag neer te schieten, verliep de opstand in werkelijkheid heel anders, heel natuurlijk en in alle openbaarheid." (Uit: John Reed, „Zehn Tage, die die Welt erschütterten“, op. cit., blz. 35.)

"Omstreeks vier uur 's morgens (de dag dat het Radencongres bijeenkwam, Huhn) ontmoette ik in de vestibule ZORIN met een geweer. 'We marcheren,' zei hij kalm, maar klaarblijkelijk tevreden. 'We hebben de assistent-minister van justitie en de minister van cultuur aangehouden; ze zitten in de kelder. Eén regiment is naar de telefooncentrale gegaan, een ander naar het telegraafkantoor, en een derde naar de Staatsbank. De Rode Garde is ook onderweg'. Toen we de Smolny-trap opliepen, zagen we de Rode Garde voorbijkomen: jonge kerels in arbeiderskleren, met geweren en bajonetten in de aanslag, opgewonden met elkaar pratend." (Uit: J. Reed, *ibid*, blz. 53-54.)

"De volgende keer dat ik Lenin ontmoette was al op de dag van 25 oktober in de Smolny zelf. Op welk tijdstip? Ik heb er geen idee meer van. Het moet al tegen de avond geweest zijn. ... Ik begon hem te vertellen dat de militaire operaties al behoorlijk gevorderd waren en dat wij op dit moment al een flink aantal belangrijke punten in de stad in handen hadden. ... Hongerig stortte hij zich op al deze details van de opstand. .. Ik herinner mij de diepe indruk die op Lenin werd gemaakt door de mededeling dat ik op schriftelijk bevel een compagnie van het Pavlovsky-regiment had uitgezonden om de verschijning van onze partij- en sovjet-krant veilig te stellen. 'En, is de compagnie op weg?' - 'Is onderweg'. - 'En, worden de kranten gezet?' - 'Ja'. Lenin was opgetogen, wat zich uitte in uitroepen, gelach en handenwrijven. Toen werd hij stil, dacht na, en zei: 'Goed, zo gaat het ook. Het is alleen een kwestie van de macht te grijpen. - Ik begreep *dat hij zich op dat moment eindelijk had verzoend met het feit dat wij afzagen van machtsovername door een samenzwerend complot*. Tot op het laatst vreesde hij dat de vijand onze plannen zou kunnen dwarsbomen en ons zou overrompelen." (Uit: Trotski, "Über Lenin", op. cit., blz. 81-82.)

"De volgende morgen ging ik opnieuw naar het Smolny Instituut, waar een vergadering van de Petrogradse Sovjet werd gehouden, waar haar afgevaardigden zouden worden gekozen voor het II-de Radencongres, dat die middag bijeenkwam. ... Naast mij fluisterde iemand dat zojuist het nieuws was gekomen dat het Militair Revolutionair Comité, met de hulp van de Rode Gardisten uit de fabrieken en een deel van het garnizoen, het Winterpaleis had bezet en alle ministers had gearresteerd, met uitzondering van Kerenski, die in een auto was ontsnapt. ... Rond tien uur 's avonds verliet ik het Smolny Instituut. .. Ik liep langs de oevers van de Neva. .. Tegenover de Vassily Ostroff lagen de kruiser 'Aurora' en een torpedojager met machinegeweren gericht op het Winterpaleis. ... Ik was in de buurt van het Winterpaleis, dat nu de zetel was van het Militair Revolutionaire Comité. ... Voordat ik wegging, wierp ik een blik op de sporen van de inslag van een kanonskogel in het metselwerk van het paleis - het enige schot dat de kruiser had gelost, als teken dat het Winterpaleis nu aan de nieuwe heersers moest worden afgestaan". (Uit: M. Philips Price, "Die russische Revolution" op. cit., pp. 176 en 179-180.)

"Op 25 oktober (volgens de oude kalender, Huhn) meldde Trotski, de briljante en heldhaftige tribuun van de opstand, de onvermoeibare en vurige prediker van de revolutie, in naam van het Oorlogsrevolutionair Comité aan de aanwezigen in de Sovjet van Petersburg, onder daverend applaus, dat de 'Voorlopige Regering niet langer bestaat'. En als levend bewijs van dit feit verschijnt op de tribune, met stormachtig eerbetoon ontvangen, Lenin, die door de nieuwe revolutie uit de illegaliteit was bevrijd." (Uit: N. BUCHARIN, "Vom Sturze des Zarismus bis zum Sturze der Bourgeoisie" Berlijn 1919, blz. 100.)

"De bolsjewieken hadden de Voorlopige Regering met het grootste gemak omvergeworpen, bijna zonder noemenswaardige tegenstand, waarbij het grootste deel van het garnizoen neutraal bleef, dat wil zeggen, onverschillig. ... Onder dergelijke voorafgaande omstandigheden verraste de Oktoberrevolutie mij. Verrast is

het juiste woord, want net als in februari had ik niet kunnen of willen zien, hoe de gebeurtenissen met een bewonderenswaardige logica tot stand kwamen". (Uit: RENE MARCHAND, correspondent van de "Figaro" en de "Petit Parisien", "Warum ich mich der sozialen Revolution angeschlossen habe", Berlijn-Wilmersdorf 1919, blz. 14 en 16.)

"In de stroom van dagelijkse schietpartijen, oproepen en geruchten merkten de mensen van Petersburg de oktoberomwenteling aanvankelijk niet op. Op een dag na de omverwerping verscheen bijvoorbeeld een delegatie van de magistraat bij Trotski's huis en vroeg of het waar was dat de bolsjewieken massademonstraties planden. Ook de pers, die dag in dag uit schreef over de aanstaande bolsjewistische coup, vergat de coup te vermelden toen deze was gepleegd. De kranten van 25 oktober meldden niets over de omverwerping. 'De kranten hadden zo veel en zo obsessief geroepen over de op handen zijnde opstand van de gewapende soldaten, over plunderingen, over onvermijdelijke stromen bloed, omverwerpingen, dat zij de opstand eenvoudigweg niet opmerkten toen die werkelijk gekomen was!' schreef Trotski later." (Uit: Essad Bey, "Stalin," op. cit., blz. 276-277.)

Op het 14-de Partijcongres van de CPSU, dat op 22 april in Moskou werd gehouden, werd het dossier over de zaak Trotski aan Zinoviev toegewezen. Hij had al eerder in een essay verklaard: "Kameraad Trotski is in onze Partij al die jaren **de uitdrukking geweest voor datgene wat niet bolsjewiek was in de zuiverste zin van het woord**. Hij, de vertegenwoordiger van deze niet-Bolsjewistische afwijkingen, heeft het kader van de oude Leninistische tactiek ingeperkt".

En in een toespraak begin februari 1925 in Leningrad: "Van een niet-Bolsjewiek is Trotski een gewone anti-Bolsjewiek geworden. De maatregelen van het Centraal Comité (afzetting uit het ambt en oplegging van het spreekverbod) bevatten slechts het minimum van wat gedaan moest worden. Het Partijcongres zal in deze zaak het laatste woord moeten zeggen. Wie nu nog samen met Trotski communistische politiek wil bedrijven, keert zich opzettelijk tegen het Leninisme." (Uit "De tragedie van Trotski", uitgegeven door GRIGORI DIMITRIOFF, Berlijn 1925, blz. 41, 44-45).

"In een hele reeks van zijn aanvallen, eerst tegen het 'Trotskisme', daarna tegen Zinoviev en Kamenev, concentreerde Stalin zich altijd op één punt: *tegen de oude revolutionaire emigranten*. De emigranten zijn geen standvastige elementen, zij denken alleen aan de internationale revolutie, maar wat nu nodig is zijn nieuwe leiders die in staat zijn het socialisme in een land te verwezenlijken. *De strijd tegen de emigranten - als een voortzetting*, om zo te zeggen, *van Stalins brief tegen Lenin uit 1911*¹⁴¹) - is een onlosmakelijk onderdeel van *Stalins ideologie van het nationaal-socialisme*". (Uit: Trotski, "Wer leitet heute die Kommunistische Internationale?", op.

141 De partijkrant van Tiflis "Zarya Vostoka" publiceerde in 1925 een brief van Stalin van 24 januari 1911, gericht tegen Lenin, waarin hij Lenins strijd tegen de liquidatoren en compromismakers "een buitenlandse storm in een glas water" noemt, en vervolgens woordelijk verklaart: "dat de arbeiders (in Rusland, Huhn) minachtend beginnen te kijken naar het buitenland; laat ze maar over het plafond lopen zoveel ze willen; maar wij zijn van mening dat voor wie de belangen van de beweging dierbaar zijn, aan de slag gaat, al het andere zal wel op zijn pootjes terecht komen. - Dat is, denk ik, het beste." (Ibid., p. 39.)

cit., p. 42.)

"De strijdwijze van Stalin dwong mij reeds in 1926, tijdens een vergadering van het Politburo, tegen hem te verklaren dat hij meer en meer kandidaat was voor het ambt van doodgraver: **doodgraver van de partij en van de revolutie.**" (Uit: Trotski, "Mein Kampf mit Stalin", in: „Das Tagebuch“, 10e jaargang, nummer 10, 9 maart 1929, blz. 377).

(De onder 20-22 en 26 genoemde brieven en geschriften van Trotski zijn mij thans slechts in de vorm van in het Duits vertaalde afschriften ter beschikking gesteld. Die heb ik te danken aan kameraad Klaus Schütz. De inhoud ervan valt klaarblijkelijk grotendeels samen met het geschrift van Trotski dat in nr. 24 werd geciteerd naar "pro en contra", "In Defense of Marxism" - "In Verteidigung des Marxismus" -; in ieder geval zijn de nrs. 21 en 26 in laatstgenoemd geschrift opgenomen. - W. H.)